

ELS VALENCIANS DE 1510

*Edició dels llibres registre 514 BIS i 514 TER
de la secció de Cancelleria Reial de l'Arxiu del
Regne de València.*

RAFAEL VALLDECABRES RODRIGO

A Onofre (*in memoriam*) i Ana Maria, que em donaren la vida

A Teresa María, Maite i Paula, que l'han plenada de goig

INTRODUCCIÓ

Era boqueta nit i aquell trist dia de tardor s'esgotava, mentre Joan Rodrigo tornava a casa, tot amerat de suor de la llarga jornada al camp. Havia passat tot el matí desterrossant part de les vint fanecades d'horta que a la partida de l'Alitrà tenia arrendades als monjos del convent de Sant Vicent de la Roqueta. El riu ho havia arrabassat tot, amb la seua força incontenible, crescut amb les pluges de finals de setembre. Quasi no menjà, perquè a la Foia l'esperaven dotze fanecades més on, després de replegat el forment, la terra li demanava una treva per refer-se, no respectada per la recaptació inexorable de les rendes, a càrrec del majoral de Quart, puntualment demanades a Sant Joan i Tots Sants. En arribar al Camí Nou, va vore sa muller que corria al seu encontre. Jaumeta estava nerviosa i des de l'hora de l'Àngelus no feia més que aguar per la finestra menuda de l'andana, buscant en l'horitzó quelcom més que les moreres i les filloles de la sèquia, vora el camí de València. Valleriola censava els focs de la vila i, altra volta, exigia considerar la seua germana Beatriu com a cap fiscal, en la seua condició d'hereua de Miquel Torres. Joan intentava tranquil·litzar-la mentre no deixava de pensar com obtenir els cinc sous addicionals, que demanava el frare de Poblet per al rei.

El sol acaronava les parets humides de la plaça de Sant Bartomeu. Aquell 27 de febrer de 1511 i quan el fred era més intens, Ferrando de Torre, batle general del regne de València, s'afanyava per girar el cantó que donava al carrer de Cavallers i enfilava la plaça de la Seu. Mai se li havien fet tan llargues les tres-centes passes que separaven el seu palau de la sala capitular. Baltasar de Gallachl'informava de les darreres sessions de la cort, absent com

havia estat per raó del fulminant viatge a Sevilla. La carta reial es feia innecessària, si tenien en compte sols la vessant econòmica. Gallachno comprenia que estava en joc alguna cosa més que una part substancial dels salaris i el censal. Creuaren corrent la nau central, quasi sense senyar-se en passar davant de l'altar. A espentes i redolons de poc entropessen amb els bastiments de Llanos i Yànyez, que encara remataven les meravelloses pintures del retaule major. Les campanes ja no voltejaven i en endinsar-se'n en la bella habitació gòtica, on ja hi eren tots els altres diputats, el silenci es podia tallar en l'aire. Ni les cadenes del port de Marsella podrien mantenir nuades les voluntats dels assistents, que sospitaven de les intencions de l'oficial reial. Amb veu alta i contundent, Ferrando començava la lectura de la polèmica carta des de la trona de pedra.

Estes dos ficcions literàries, basades en personatges reals i escenificacions plausibles, ens serveixen d'excusa per a introduir l'objectiu d'aquest treball. El temps, 1510. El lloc, la ciutat de València, on continuaven les corts convocades el 6 de març a Montsó per Ferran II, per tal de subvenir la urgent necessitat de conservar l'exèrcit i gent d'armes en la conquesta d'Àfrica. La subvenció i auxili dels regnícoles valencians, plasmada en una oferta de corts, fou generosa. Les 100.000 lliures atorgades comptaven amb l'aval dels ingressos de les generalitats fins a la summa de 1.000.000 de sous. La garantia dinerària donava suport a l'emissió de deute públic al 6,66% de tipus d'interès nominal, en forma de censal, on el prestador compra el dret a percebre una pensió o rèdit periòdic, normalment semestral o anual, fins a la devolució voluntària del capital prestat a càrrec del manllevador. Les altres 50.000 lliures havien de ser tatxades, és a dir, repartides entre els veïns i

habitadors de les ciutats, viles i llocs del regne. Amb aquest propòsit es redactà un cens dels valencians.

Des que en 1975 Ricardo Garcia Càrcel donara a conèixer l'existència del cens fiscal del regne corresponent a 1510¹, el sumari del qual va transcriure en la seua tesi de llicenciatura², estudiant-lo amb detall l'any següent³, la comunitat investigadora i docent ha desitjat la seua edició completa. Hom trobarà a l'apèndix documental el llistat dels valencians que vivien a les senyories dels braços eclesiàstic i reial la vespra de les Germanies, a la fi dels temps medievals.

L'interès de l'edició de les nombroses fonts documentals que plenen els arxius valencians és múltiple. En facilitar el treball dels historiadors, ens apropem a la nostra actualitat cultural, econòmica i social, als nostres desitjos i frustracions col·lectives, resseguint les fibres que el temps ha traçat entre el passat i el present, en el complex univers continu d'escenaris, hòmens i esdeveniments.

Els últims anys han estat especialment profitosos per als estudis demogràfics i antroponímics de la València baix-medieval, gràcies, entre d'altres, a les acurades obres de Rodrigo i Rubio⁴ i Guinot⁵. *Els valencians de 1510* vol modestament proporcionar materials per a completar el coneixement dels nostres avantpassats.

¹ GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO, "Notas sobre población y urbanismo en la Valencia del siglo XVI". Saitabi, XXV. 1975.

² GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO, "Las Germanías de Valencia". Universitat de València. 1970.

³ GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO, "El censo de 1510 y la población valenciana de la primera mitad del siglo XVI". Saitabi, XXVI. 1976.

⁴ RUBIO VELA, AGUSTÍN i RODRIGO LIZONDO, MATEU, "Antroponimia valenciana del siglo XIV". Biblioteca Sanchis Guarner, 38. Valencia-Barcelona. 1998.

Al capítol primer situem el cens de 1510 en el seu context històric, aclarim l'objecte i subjecte fiscal i parlem de l'esforç financer i contributiu. El resum de les actes de cort a València (capítol segon) dóna pas a la descripció de la font i a un repàs historiogràfic de la seua utilització, continguts del capítol tercer. Els suggeriments metodològics a l'onomàstica i demografia valenciana baix-medieval són el cor del quart i quint capítol. Unes breus conclusions al capítol sisè fan pòrtic a les normes d'edició i transcripció emprades, la bibliografia consultada, les més de 500 pàgines de l'apèndix documental, nostra principal aportació, i uns breus índexs.

Vull agrair l'ajuda inestimable que ha suposat per a mi la labor docent que he gaudit, a l'aula i al llibre, de cadascú dels professors del departament d'Història Medieval i de la unitat docent de Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de València. El deute és encara més patent amb els doctors Vicent Pons Alòs i Antoni Furió Diego. Aquell, per l'assistència i orientació metodològica quan les grafies es revelaven contra els meus curts coneixements sobrepassant-los; aquest, pel seu mestratge, la paciència i l'encoratjament permanent que han facilitat sobremanera dur a terme aquesta inusual tasca d'edició documental.

Gràcies a quants des de la tolerància i el diàleg, no mancats de lliure crítica, han contribuït activament a la difusió del coneixement de la nostra terra.

⁵ GUINOT RODRIGUEZ, ENRIC, "Els fundadors del Regne de València". Tres i Quatre. València. 1999.

Capítol I.

LA TATXA REIAL

El testament de la reina Isabel la Catòlica era prou insistent en la idea de la conquesta d'Àfrica. Resoltes les tensions a la Castella de la seua filla vídua na Joana amb la regència efectiva de Ferran i controlada la situació a terres italianes, l'impuls d'un milenarisme tradicional de creuada tornava a florir en el sobirà. L'alè de l'església castellana no li faltaria. El cardenal Cisneros s'encarregà d'avançar els diners per a l'acció militar que en maig de 1509 deixava en mans cristianes la ciutat d'Orà, compromentent-se el rei a convertir-la en seu episcopal sufragània de Toledo, desviant els primers beneficis de l'or americà. L'obsessió de Ferran el feia somniar amb Alexandria que prompte furtaria al soldà d'Egipte, facilitant l'accés a les portes de Jerusalem⁶.

Tornaria el rei els ulls cap als seus regnes de la corona d'Aragó per exigir-los diners, convocant les preceptives corts. El regne de València patia d'una absència de convocatòries des de 1488-89 (Tarassona-Oriola). Vint anys sense renovació foral i amb el risc creixent de la fallida financera i l'escalada imparable de la corrupció administrativa. Les preocupacions pel redreç català, després de la seua guerra civil (1462-1472) que conegué com a príncep, li minvaren l'interès per mantenir l'estructura, estabilitat i pujança econòmica valenciana.

⁶ BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "Fernando el Católico". Ed.Península. Barcelona. 1999. Pp 336-340.

En deu anys 2.855.000 sous⁷ procedents d'inversors del regne havien permès la política italiana del rei i altres 1.767.000 garantiren la pau a Nàpols. Però el paper d'intermediari financer de la taula municipal valenciana, en minvar significativament el patrimoni reial, es mutava en el de responsable últim del pagament de les pensions als creditors. Aquest motiu afavorí que l'import del servei aprovat a Montsó en 1510 a càrrec del regne de València no fos desorbitat: 110.000 lliures. Poques contrapartides més foren aconseguides. Era ja massa tard per resoldre en furs efectius problemes prioritaris com l'abastament frumentari de la ciutat, la protecció efectiva del mudéjars davant les temors de l'alçament a Las Alpujarras o detenir la crisi financera amb tipus d'interès del deute públic més baixos⁸.

Establides 10.000 lliures de salari per als assistents a les corts, l'oferta assenyalava la manera de produir la distribució de la càrrega fiscal: seguint el procediment de les corts d'Oriola, amb una quantitat pagadora durant tres anys cadascun Nadal. Els diputats que foren anomenats tatxadors (micer Alpont, micer Bosch, Joan Escrivà, micer Francesc Soler, mossén Miquel Gomis, micer Leonard Llopis, Francesc Fenollet, frare Lluís Pelegrí, l'infant don Enric, mossén Joan Olzina, el marquès de Dénia, mossén Ausiàs Martí, Alfons de Cardona, Miquel Joan Penya-roja, Joan Ribelles, Diego

⁷ El sistema monetari valencià d'època foral se basa en lliura, sou i diner com unitats de compte amb la següent equivalència: 1 lliura = 20 sous = 240 diners (1 sou = 12 diners i 1 diner = 2 mealles). El real valencià, també anomenat menut o diner, era la moneda que més circulava i estava feta de billó, aliatge d'argent i coure que mantingué una estabilitat inusual entre 1350 i 1500 en la seua equivalència amb l'or pur perdent tan sol un 30% del seu valor (de 0'02000334 grams a 0,01394440 grams). La relació bimetàlica or:argent era de 12:1 en 1500. Altres monedes d'or i cotització variable en circulació a l'època eren el florí (11 sous), el timbre (10 sous) i el ducat (20 sous). El real de plata o dihuité valia 18 diners. Vegeu HAMILTON, EARL J., "Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500". Harvard University Press. Cambridge. Massachussets. 1936. Pp.7-40 i 207-210.

⁸ BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, *Op.cit.* Pp. 340-346.

Ferrandis de Mesa, Joan de Castellví, mossén Lluís Jeroni Llopis, Jeroni Mascó, Pere Boïl, Melcior Pellisser, Lluís Pallars, mossén Melcior de Mont, Tristany de Perellós, Francesc Miquel Escrivà, Pere Corella, mossén Andreu de Santacreu, Lluís Amalrich, Guillem Martí, Joan Figuerola, micer Baltasar de Gallach, Miquel Roig, Bernat d'Assió, Gaspar Eximeno, micer Eximeno Ros, Jeroni Baiona, Pere Belluga, Francesc Domingo Olzina, Antoni Mingot, Melcior Figuerola, Pere Puig Gilabert, Joan Guerau, Pere Feliu, Pere Gil, Joan Çavall, Joan Monfort i Alfons Ballester) eren expressament autoritzats a augmentar la taxa amb la finalitat de lluir censals antics, massa onerosos per als comptes del general. Foren nomenats tanmateix els clavaris rebedors de les pecúnies de cada braç, atorgant a uns i altres poder executiu en cas d'impagament. Les tasques d'auditoria i control eren reservades als oïdors de comptes: tots els anomenats taxadors que eren oficials reials o representants de l'Església (des de micer Alpont fins a Lluís Pelegrí), els militars Ramon Carròs, mossén Jaumot Sanç, Jofre de Tous i Baltasar Mercader i els representants de les ciutats i viles reials següents: Francesc Cabrera, Gaspar Vilaespinosa, Pere Gil, micer Francesc d'Artés, Miquel Roig, Tomàs d'Assió, per València; Antoni Gómez Daroca, Pere Feliu, Pere Puig Gilabert, Joan Çavall, Baltasar Alvespí i Pere Cerdà, per la resta de ciutats.⁹

En contrapartida, els diputats del regne demanaren al rei la modificació de la forma de recaptació de l'impost de la sal, el control del tràfec de la qual sols era possible parcialment a la gabella de la ciutat de València intramurs. Sugeriren, i el rei acceptà, l'establiment d'una taxa anual que gravava els focs en un real i el centenar de bèsties en dos reals, plantejant una negociació cas a cas per a les carnisseries, porcateres i pescateries, que

⁹ ARV, Reial, 514 bis, ff. 149v-150v

compraran la sal, franca del dret del general, a huit sous el cafís, el mateix preu que els habitants de les alqueries de l'horta i llocs de la particular contribució de la ciutat obtenien a la gabella del carrer de Morvedre. Els residents intramurs comprarien la sal a catorze sous el cafís, inclosa la taxa de 6 sous per al general. La temptació de comprar al carrer de Morvedre i gastar dins dels murs de València fon penada en 25 lliures. Aquestes disposicions deixaven a la resta d'habitants del regne sotmesos al nou impost indirecte¹⁰.

Anализat el fet imposable (el consum de sal, aliment imprescindible en la dieta de hòmens i animals per la seua freqüent utilització com a conservador alimentari) cal fixar-se ara en el subjecte fiscal: els habitants de cases i els posseïdors de bestiar. El cens que s'havia d'elaborar i mantenir deuria llistar els usufructuaris d'aquests béns, amb la única excepció dels pobres, grup d'exempts que s'estimava en cinc de cada centenar de focs. La identificació dels conceptes foc i cap fiscal es feia inevitable, segregant els terratinents que no residien habitualment en determinat lloc, per tal de no duplicar l'exacció. Una font consentida d'exempció de caps familiars o tenedoria d'herències era donç la cohabitació en el mateix casat de varies famílies, reduint-ne el número de caps fiscals, situació freqüent en acollir vídues, òrfens i altres casos de curadoria. Quan l'evidència física permetia parlar de cases dobles aquest fet no escapava al recompte, assenyalant-se la circumstància.

¹⁰ ARV, Reial, 514 bis, ff. 151r-152v i 154v (per a la calònia)

Sobre la generalitat de l'abast de l'impost no cap dubte en llegir un dels capítols acordats¹¹; tothom devia pagar:

Ítem que vostra magestat, e la sereníssima senyora reina, e son primogènit, los inquisidors de la herètica pravitat e altres officials e ministres del dit sanct offici, e totes e qualsevol persones de qualsevol ley, dignitat, condició o stat sien, axí ecclesiàstiques com seculars, e axí crestians, moros com jueus, e axí stranys com privats, sia e sien tenguts pagar los dits drets del general, axí los que ja són imposats com los que s'imposaran, si alguns se'n imposaren en la present cort, e o en e per virtut d'acte de cort d'aquella, axí com ja per actes de cort y és y són tenguts e obligats pagar. E que vostra magestat pague los dits drets de les robes, monicions e mercaderies obligades a pagar lo dit dret que ha tramés e trametrà axí en Orà, Bogia com en altres terres conquistades e conquistadores, axí per provehir aquelles com lo exèrcit de gent d'armes de la dita conquesta.

Plau al senyor rey. *Augustinus vicecancellarius.*

Entre els capítols de l'oferta aprovada en les corts de Montsó ja hi figuren el procediment bàsic de recaptació del dret del general de la sal i el grup d'exempts¹² del pagament de l'impost:

Ítem, senyor, que cascun any, en lo mes de agost, segons és acostumat, lo col·lector que irà a col·lectar lo dit dret de general de la sal per lo dit regne, en cascuna ciutat, vila o loch demane als jurats de la dita ciutat, vila o loch, si seran crestians, e si no seran christians al senyor e batle de la universitat e aljames de moros, lo manifest axí de les cases com

¹¹ ARV, Reial, 514 bis, ff. 158v

¹² ARV, Reial, 514 bis, ff. 151v-152r.

dels qui tenen bestiar en la dita ciutat, vila o loch, e los dits senyors, batle e jurats, cascú en sa ciutat, vila o loch, dins tres dies comptadors de la hora que serà arribat a la dita ciutat, vila o loch, migançant jurament que presten en poder del dit col·lector, li donen verdader manifest del nombre de les cases que són e dels qui tenen bestiar en la dita ciutat, vila o loch, e facen venir de continent davant lo dit col·lector los qui tenen los dits bestiar, e cascú d'aquells, ab jurament que preste en poder del dit col·lector, li manifeste quin número de bestiar té.

Et fet lo dit manifest los dits jurats dins los dits tres dies donen al dit col·lector de comptats la quantitat que sumarà lo dit dret, franca de despeses de plegar, per lo nombre de les dites cases e bestiar. E si passats los dits tres dies a causa del dret se detindrà lo dit col·lector, que per cascun dia del que's detindrà en la dita ciutat, vila o loch li pague set sous de salari, com és acostumat.

Açò emperò declarat, que lo dit col·lector, ultra lo dit manifest que li donaran, puga co(m)ptar axí les cases com los bestiar e si trobarà que li hagen donat fals manifest sien encorreguts en pena de vint y cinch lliures per lo dit fals manifest, applicadores al dit general.

Plau al senyor rey. *Augustinus vicecancellarius.*

Ítem que en lo compte de les cases de cascuna ciutat, vila o loch per pagar lo dit hun real per casa del dit dret, en cascun centenar de cases sien dexades cinch cases franques per los pobres.

Plau al senyor rey. *Augustinus vicecancellarius.*

Reproduïm a continuació el text de la carta adreçada al governador d'Oriola, contenint la crida pública per a l'elaboració del cens¹³. Cal parar

¹³ ARV, Reial, 514 bis, ff. 182v-183v.

l'atenció pel seu interès en definir la naturalesa de la unitat de compte demogràfic, percebuda pels responsables de confeccionar la nòmina de valencians publicada a l'apèndix:

Al molt noble, magnífich e virtuós senyor don Pere Maça de Liçana, cavaller, governador en lo present regne dellà Sexona e del consell del rey nostre senyor, e a son loctinent surrogat.

Molt noble e virtuós senyor:

A cinch del present mes de setembre és estat fet acte de cort e provi(s)ió que sia comptat e numerat tot lo regne, ço és, que sien descrits e numerats tots los habitants de aquell per saber lo número de les cases del dit regne, e per saber lo número dels bestiaris que cascú té en lo present regne, segons en la dita provissió, inserta en la crida que dins la present vos trametem, ordinada poreu veure, y és del tenor següent:

"Ara hoiats que us fan a saber de part de la magestat del molt alt senyor rey e, per sa magestat, de part del molt spectable loctinent general, reverents nobles e magnífichs tachadors, elets e nomenats en la cort per sa magestat celebrada en la vila de Monçó.

Que com los dits tachadors se sien justats moltes voltes en la cort, que de present se celebra e continua en lo capítol de la Seu de la insigne ciutat de València, per donar compliment e conclusió al servey que per tota la cort general celebrada en la vila de Monçó és estat offert a sa magestat.

Y havent per ço a entendre en haver de donar forma que, ab tota veritat y egualtat, sien conptades les cases y bestiaris de tot lo present regne, axí per lo redreç e nova exacció del general de la sal exhegidor com per la tacha impossadora per complir lo dit servey, és estat del·liberat que sia manat a tots e qualsevol senyors o, aquells absents del regne, als

regidors, batles, justicies e jurats de les ciutats, viles e lochs dels braços ecclesiàstich, militar e real, que per al dehén dia del prop vinent mes de octubre compareguen personalment, si just impediment no·ls escussarà e si·ls escussara per medi de síndich e procurador instruhit, e ab special manament, en lo qual manament sia dinumerat e exprimit lo número de les cases e noms dels vehïns e habitants que tal constituhint e qualsevol de les dites ciutats, viles e lochs tendrà, e lo número dels bestiar que en sa heretat és e en qualsevol de les dites ciutats, viles e lochs hi haurà, e encara si tendrà algunes cases dobles o alguns terratinents. Per a jurar axí los principals, si comparran e impeditos no seran, com los síndichs e procuradors, ocorrent just impediment, dins la casa del dit capítol de la Seu e sobre lo *Lignum Crucis*, que feta legítima e diligent investigació y encara mirat e regonegut son propri libre de ses rendes nos són trobades més cases ni més bestiar en la heretat, ciutat, vila e loch de qui jurarà et de son principal o principals.

En axí que contra los qui en lo dia dessus dit no comparran o lo just e verdader manifest no portaran e donaran serà procehit de aquesta forma, ço és, que a despesses dels qui no comparran seran tramesses persones de fe y auctoritat per fer lo dit compte. E a esguart dels qui parrà no donar bo e verdader manifest seran tramesses les mateixes o altres semblants persones per verifficar e examinar lo dit manifest, a despesses de aquells qui en frau seran atrobats, y encara seran rigidament executats en les penes per capitols nous impossades als fraudants lo dret del general de la sal.

E tot açò és estat del·liberat e provehit per servir tota ygualtat entre los dits tachats e qui deuen pagar lo dit general de la sal, e encara per escussar les despesses no poques que·s haurien a fer si·s trametessen persones per fer lo dit compte.

Per tal, de part de la predita reyal magestat, los dits spectable loctinent general, reverents nobles e magnífichs tachadors han provehit

ésser publicat e notificat ab veu de pública crida, perquè a tot hom la dita provissió sia manifesta, que per al dehén dia del prop vinent mes de octubre sien e compareguen personalment en lo dit capítol de la Seu o, tenint just impediment, per medi de procurador o sindich specialment instruhit *ut supra*, per a prestar lo dit jurament e donar lo dit manifest e açò sots les cominacions dessús dites, perquè de aquí avant per algú o alguns no puixa ésser ignorància al·legada. E quart-se qui guardar-se ha."

E per que lo servey de la magestat reyal se faça vos pregam e encarregam, de part del dit senyor rey quant podem a lo vostre offici requerir, que de continent provehixcau e maneu publicar la dita crida, que us trametem, en la ciutat de Oriola, en la ciutat de Alacant e en les altres viles e lochs de la vostra governació que a vós parrà sia necessari.

E ab letra vostra patent nos respongau en quins e quals lochs la dita crida serà publicada, perquè en los actes e procés de la cort se puixa continuar.

E la Sancta Trinitat vos conserve en felicitat ab longa vida.

Datum València, a V de setembre del any mil DX.

A vostra honor e complaçença sempre aparellats los tachadors dels tres braços del present regne, residents en la cort general de València.

Hem de concloure que llevat de la inevitable evasió fiscal, calculable en un 8% per als habitants de Valldigna¹⁴, i de la població transeünt,

¹⁴ Hem contrastat els caps fiscals de la vall d'Alfàndec amb el resum de les fitxes prosopogràfiques elaborades per Ferran Garcia en el capítol de la seua tesi doctoral inèdita dedicat a l'estudi de la pervivència i longevitat dels llinatges. L'autor ja assenyalava el déficit de 46 pobladors sobre un total de 598 individus (7,7%) censats en 1510, 18 a la foia alta, 25 a la foia baixa i 3 cristians al Ràfol i Simat. A Tavernes se concentra la major absència (21 mudéjars). Les causes assenyalades per l'autor són la pura incompareixença, el trobar-se fora

normalment de caràcter marginal en les voreres de la criminalitat, el cens pretén reflectir la identitat de tots els caps de família, posseïdors de cases o bestiar, amb la finalitat de recaptar un impost indirecte de caràcter general basat en el consum de la sal, que afecta a tothom, excepte els residents de València intramurs i els pobres, estimats en un 5% dels caps fiscals, i que generalment figuren al cens. No n'hi ha exempts per raó de privilegi o condició social.

Aquesta taxa venia a afegir-se a una variada fiscalitat reial, municipal i senyorial. Els diuit diners anyals representaven entre un 50% i un 75% del salari diari d'un obrer no especialitzat de l'època, que podríem fixar entre dos i tres sous, depenent de l'ofici i el nivell de qualificació professional. Aquesta xifra, aparentment no massa elevada, adquireix tot el seu sentit en acumular-la a les diverses exaccions.

Un llaurador de l'Horta o la Ribera, treballant diverses parcel·les fins controlar la producció de 50 fanecades, obtenia els anys de bonança climatològica un rendiment d'un cafis de forment per fanecada¹⁵. Com que hauria de deixar en guaret la meitat de la terra, la producció total seria de 5.000 litres/any.

El delme eclesiàstic (1/10), les primícies (1/40) i el règim enfiteùtic o de partició de fruits (entre 1/3 i 1/8) més el dret de la molta (2/100)

de la vall o mantenir-se sota la potestat paterna. Vore GARCIA GARCIA, FERRAN, "El monestir i la mesquita. Societat i economia agrària en la Valldigna (segles XIII-XVI)". València. 1986. Pp. 283-307.

¹⁵ Recordem que una cafisada de terra eren sis fanecades i que un cafis, mesura de capacitat, equival a 201 litres o dotze barcelles de 16,75 litres cadascuna (quatre almuts fan una barcella).

eixugaven la collita fins reduir-la, al menys, un 25%. Altre 25% era precis com a inversió productiva per tal d'assegurar la collita de l'any següent (20% en gra i 5% en manteniment de bèsties i eines). El consum familiar diari de derivats del blat, pa i farina, exigien un altre 25% (per a 4 o 5 membres), a raó de cafís i mig de forment (uns 300 litres) per persona i any. Llavors el camperol es presentava en el mercat amb tona o tona i mitja de forment pels que ingressava entre 150 i 225 sous, a raó de 30 sous/cafís.

Necessitava monetitzar la seua producció per tal d'atendre la recaptació municipal d'impostos directes i indirectes, que podien oscil·lar entre els 45 i 85 sous, segons indrets. Finalment, l'endeutament per tal de subvenir les necessitats bàsiques de subsistència en anys de sequera o renovació del bestiar eliminava qualsevol possibilitat d'acumulació, abocant el llaurador a la venda dels drets sobre la terra, reduint la tenedoria de terres per davall del mínim que garantia la reproducció del grup familiar. La migració o l'esclavitud eren llavors les úniques eixides¹⁶.

Un sou i mig en aquest context podia acaramullar el got.

Malgrat la seua publicació facsímil¹⁷, el contingut de les actes de la cort de Montsó de 1510 no han estat objecte d'estudi detallat. Aprofitem ací

¹⁶ L'anàlisi és una breu síntesi de materials exposats per FURIÓ DIEGO, ANTONI, "El poder d'imposar: tributs, impostos i rendes. Els beneficiaris de l'exacció fiscal". Curs de doctorat interuniversitari *Les formes del poder en la societat medieval*. Institut Joan Lluís Vives. Morella. 13-17 setembre de 1999.

¹⁷ BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "Cortes del reinado de Fernando el Católico". Universidad de Valencia. 1972.

per referir-ne alguns aspectes relacionats amb les finances i economia del regne, addicionals als ja comentats per Belenguer Cebrià en la seua tesi¹⁸.

La corona renunciava a establir el preu del dret del general de la sal en favor dels diputats permanents que també aconseguien traslladar als venedors el pagament del dret del tall del drap, simplificant la recaptació i afavorint l'augment de la mateixa. La transparència de les subhastes triennals públiques dels drets, a la llotja de mercaders, era garantida per les penes d'excomunicació, commutable per mil florins d'or, a qui subornés per guanyar l'encant, a qui acceptés el dit suborn i als oficials que aconseguiren l'arrendament per terceres persones interposades o no facilitaren l'acció i sustento dels col·lectors¹⁹.

Respecte a l'emissió del deute públic garantit pels béns de la generalitat s'exigia la valenciania dels creditors i diners invertits, limitant el for o tipus d'interès anual a 16 diners per lliura.

Els diputats, en defensa del patrimoni comunal i els interessos dels prestadors, demanaren al rei el quitament dels 121.600 sous que Joan II havia rebut en 1470, hipotecant els ingressos del dret de la quema. En el pitjor dels casos obtingueren el "plau al rei" en exigir als arrendadors del dret el pagament prioritari de les pensions amb els primers ingressos recaptats ultra la pena d'embargament dels seus béns i essent el batle general, com a venedor del dret, últim responsable subsidiari en atendre les pensions²⁰.

¹⁸ BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "València en la crisi del segle XV". Edicions 62. Barcelona. 1976. Pp. 265-269.

¹⁹ ARV, Reial, 514 bis, ff. 155r-156r.

²⁰ ARV, Reial, 514 bis, ff. 159r-159v.

El rei apoderava els diputats en tots els negocis pertocants a l'oferta, autoritzant explícitament l'emissió de censals amb sis mesos de carència, garantits pels ingressos del general i no confiscables als seus compradors per raó de crim o delictes²¹.

Per últim, la ciutat de València reclamava 10.000 sous consignats per Ferran II del donatiu rebut en les corts d'Oriola de 1488 per rebaixar el deute de 140.000 sous, reconegut per son pare. Els diners, l'orde de pagament dels quals ja fou donada, mai foren rebuts en la caixa municipal. En canvi, obtenia la confirmació dels contractes vigents entre el rei i la ciutat i l'estabilitat de la percepció per regnícoles de 100.000 sous censals, procedents de les 75.000 lliures de l'oferta de les corts d'Oriola el 31 de juliol de 1488²².

Clou l'oferta l'amnistia de penes civils i criminals, exceptuat delictes d'heretgia, lesa majestat, sodomia, falsificació de moneda, traïció, mort acordada, nafres per diners, fals notari, corsarisme i assaltants de camins²³.

Els comptes del general foren analitzats per tal d'estimar la capacitat d'endeutament addicional que podien suportar els ingressos derivats dels impostos indirectes que gravaven el tràfic de mercaderies, especialment tèxtils (tall del drap, treta de llanes, pells i cuiram), i d'altres (tints, arròs,

²¹ ARV, Reial, 514 bis, ff. 160r-161r.

²² ARV, Reial, 514 bis, ff. 163r-164r.

²³ ARV, Reial, 514 bis, ff. 164r-164v.

fusta, vi, sal, etc.)²⁴. Presentem ací (vegeu quadre I) dits comptes, referents al període 1499-1510²⁵.

Els impostos sempre foren arrendats a excepció de l'any 1508, any de pesta on s'indica el fet de la col·lecta dels drets del general. Darrere de l'any figura el clavari responsable de la comptadoria. A banda de l'habitual despesa de cera i corredoria, mentre se celebraven els encants, s'han detallat algunes de les despeses més significatives.

La festa (Corpus en honor de la reina de Nàpols en 1503, entrada reial en 1507) , el dol (traspàs de la reina Isabel, en 1504, i de l'Arxiduc en 1506) i la corrupció (falsificació d'albarans en 1499) hi són presents.

²⁴ MUÑOZ POMER, MARÍA ROSA , “Antroponimia y toponimia en las fuentes fiscales de la Generalidad”. SO, CXLIII. 1991. L'article, que llista els llocs i senyors militars que participaren en la taxa de Oriola, fa un repàs acurat dels diverssos impostos que conformaven els ingressos de la Generalitat i la seua taxa en sous i diners per lliura o cafis.

²⁵ ARV, Reial, 514 bis, ff. 201v-207r.

Quadre Ia. Comptes de la Generalitat (1499-1501).

Ingressos	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>	Despeses	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>
1499 (Lluís Onorat Estellers)							
Saldo de 1498	2.362	5	10	Pensions	20.229	8	11,33
Drets del general	61.062	10		Salaris	689	3	4
Fillola de la Sal	7.953			Despeses diverses:	1.020	10	7
Ingressos extraordinaris	2.387	8	8,83	Armaris d'arxiu, albarans falsificats i plet amb el tresorer			
				Pensions d'anys passats	2.690	2	9
1500 (Bernat Penya-roja)							
				Pensions	20.195	2	10,66
				Salaris	714	13	4
				Despeses diverses	346	18	8
				Pensions d'anys passats	609	9	4,66
1501 (Bernat Penya-roja)							
				Pensions	20.190	19	6,66
				Salaris	712	3	4
				Despeses diverses	299	3	1
Totals Ingressos	73.765	4	6,83	Totals Despeses	67.697	15	10,33

Quadre Ib. Comptes de la Generalitat (1502-1504).

Ingressos	Lliures	Sous	Diners	Despeses	Lliures	Sous	Diners
1502 (Bernat Penya-roja)							
Faltant de caixa	-61	-15	-10	Pensions	20.190	19	6,66
Saldo de 1501	6.067	8	8,83	Salaris	711	6	8
Drets del general	62.542			Despeses diverses:	1.561	12	6
Fillola de la Sal	7.554			Canelobres d'argent, draps de ras, portes i pati de la casa			
1503 (Miquel Andrés)							
				Pensions	20.185	9	1,66
				Salaris	739	13	4
				Despeses diverses:	536	11	
				Col·lació a la reina de Nàpols el dia del Corpus Cristi			
1504 (Miquel Andrés)							
				Pensions	20.180	7	4,66
				Salaris	738		
				Despeses diverses:	1.253	5	8
				Dol de la reina Isabel i 3 tanca-portes			
				Pensions d'anys passats	247		
Totals Ingressos	76.101	12	10,83	Totals Despeses	66.744	5	3

Quadre Ic. Comptes de la Generalitat (1505-1507).

Ingressos	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>	Despeses	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>
Pagat a mossén Francí Crespi	-91	-17	-3	1505 (Miquel Andrés)			
Saldo de 1504	9.757	7	7,83	Pensions	20.196	7	2,33
Drets del general	62.366	12	9	Salaris	735	10	
Fillola de la Sal	7.590			Despeses diverses:	1.253	17	10
Ingressos extraordinaris	253			Correus, cera i reixa de l'Arxiduc			
				Pensions d'anys passats	25	10	4
				1506 (Joan Alegre (+))			
				(Lluís Amalrich)			
				Pensions	20.185	11	9,66
				Salaris	752	2	8
				Despeses diverses:	2.254	3	5
				Compra casa al Grau, relaxació al racional Forès, ambaixada a Barcelona i dol per l'Arxiduc			
				1507 (Lluís Amalrich)			
				Pensions	20.186	3	5,66
				Salaris	734	13	4
				Despeses diverses:	1.124	4	8
				Galiotes de guardar la costa i entrada reial			
Totals Ingressos	79.875	3	1,83	Totals Despeses	67.448	4	8,66

Quadre Id. Comptes de la Generalitat (1508-1510).

Ingressos	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>	Despeses	<i>Lliures</i>	<i>Sous</i>	<i>Diners</i>
				1508 (Lluís Amalrich)			
Saldo de 1507	12.426	18	4,83	Pensions	20.124	17	10,16
Col·lecta drets del general	16.857	19	2	Salaris	734	13	4
Fillola de la Sal	2.550			Despeses diverses:	1.176	13	8
				Canvis i ambaixades reials			
				Pensions d'anys passats			
				19 3 4			
Totals Ingressos	31.834	17	6,83	Totals Despeses	22.055	8	2,16
				1509 (Lluís Amalrich)			
Saldo de 1508	9.779	9	2,66	Pensions	20.217	12	11,66
Drets del general	40.600			Salaris	754	13	4
Fillola de la Sal	5.100			Despeses diverses	1.552	6	4
				1510 (Lluís Amalrich)			
				Pensions			
				20.217 12 11,66			
				Salaris			
				754 13 4			
				Despeses diverses:			
				833 10 4			
				Sense obra de la casa de la Diputació			
Totals Ingressos	55.479	9	2,66	Totals Despeses	44.330	9	3,33
SALDO FINAL	11.148	19	11,33				

L'anàlisi econòmica de la capacitat financera de la Diputació la fan els propis diputats, conscients de l'esgotament de possibilitats d'incrementar els ingressos, del risc econòmic d'una presumpta fallida en el pagament de pensions i de les oscil·lacions del cicle econòmic, derivades de les variacions catastròfiques del contingent poblacional. Vegem-ho en la seua reflexió al respecte²⁶:

De les quals dites XI^mCXXXXVIII liures XVIII sous XI diners e un terç de diner del dit avanç falta a deduir lo que costarà la obra que's fa en la casa de la diputació, e les quantitats que seran adjudicades a alguns arrendadors dels quarters dels talls del regne, si adjudicades los seran, per les relaxacions que demanen per los dans que han haud a causa de les morts del any mil D huyt.

E no res menys lo general, per a pagar axí com paga les pensions dels censals del mateix dia que son degudes, ha mester deneu milia liures o més, e per ço, jatsia tinga lo dit avanç, ha mester per a fer bé los pagaments i per als inconvenients que li poden seguir, car los diputats no poden carregar censals per socórrer lo general en una necessitat, e si no té pecúnies sobrades [dita] necessitat lo farà fallir als pagaments de les pensions, lo que [seria] destroyr lo regne.

Per tot lo precedent compte clarament se veu en los dotze anys darrers, comprés lo darrer any que finirà lo darrer del present mes de dehembre de l'any mil DXI, per quant són estats venuts cascun any los drets del general e lo que lo general ha pagat.

E axí mateix se mostra los dits quatre triennis del dit compte lo que verdaderament ha procehit en cascun trienni dels drets del general,

²⁶ ARV, Reial, 514 bis, ff. 207v-208v.

vulgarment dits lo margalló, sens la fillola de la sal, deduhides les relaxacions, són les següents:

Los anys mil CCCCLXXXVIII-mil DI, a rahó de XX^mCCCLIII liures III sous III diners per any, suma lo trienniLXI^mLXII liures X sous

Los anys mil DII, DIII, DIIII, a raó de XX^mDCCCXXXII liures VI sous VIII diners per any, suma lo trienni LXII^mDXXXII liures

Los anys mil DV, DVI e mil DVII, a raó de XX^mDCCLXXXVIII liures XVII sous per any, suma LXII^mCCCLXVI liures XII sous

Lo any mil DVIII XVI^mDCCCLVII liures XVIII sous

Los anys mil DVIIII, DX, a raó de XX^mCCC liures per any, suma XXXX^mDC liures

Les quals partides acumulades sumen CCXXXIII^mCCCCXXVIII liures I sou

La qual suma partida en dotze eguals parts, puix és de dotze anys, ve per part e per any XX^mCCLXXXV liures XV sous II (diners)

On se fa balans que uns anys ab altres la justa estimació del procehit dels dits drets del general, vulgarment dits lo margalló, sens la fillola de la sal, són les dites XX^mCCLXXXV liures XV sous II (diners).

E la fillola de la sal se pot bé possar cascun any a cinquanta mília sousII^mD liures

XXII^mDCCLXXXV liures XV sous II (diners)

Les despeses ordinàries necessàries e extraordinàries, feta repilogació de les fetes en los dits dotze anys, ve per any I^mCIIII liures XVII sous.

Les pensions dels censals cascun any XX^mCCXVII liures XII sous I 2/3

Los salaris ordinaris són cascun any DCCLIII liures XIII sous III
XXII^mXXVII liures III sous III 2/3

Posse la suma predita que's es (*sic*) arbitra val lo margalló cascun any ab la fillola de la sal XXII^mDCCLXXXV liures XV sous II (diners)

Posse la suma universal de la dessexida cascun any salvo just compte XXII^mXXVII liures III sous III 2/3

Resta per lo dit compte de avans al dit general cascun any DCCVIII liures XI sous X 2/3.

E jatsia, per tot lo que dit és, se vega clarament que lo general va molt stret per a poder-se carregar sobre aquell, segons huy està, encara fan a considerar molts inconvenients molt dampnossos per a aquell que s'han acostumat seguir, es poden seguir, com són mortaldats de peste en los quals lo general pert molt, segons se mostra per lo dit compte en les del any mil D huyt, en les quals perdé lo dit general quatre mília liures. E encara se haurien més perdut si les galeaces venessianes no fossen vengudes en lo principi de dit any, ans de la peste. Ítem, impossicions de marques e de drets per execució de aquelles, les quals definen la negociació de les mercaderies e bandegen los mercaders del regne, com són la de don Pedro d'Urrea, que per lo gran dan que danà als drets, ab moltes despesses que s'iferen, lo general e la ciutat la hagueren a rembre. Ítem, turbació de guerres, per les quals cessa lo comerci e prohibicions de treta de vitualles del regne.

E quant plaent a Nostre Senyor Deu la magestat del rey nostre senyor haurà conquistat tota la Àffrica, se poria seguir que lo comerci que's fa de la Àffrica ací se desviàs de ací, es mudàs en altres parts.

Quant a la nova forma de exacció del general de la sal per tot lo regne de un real per casa e tres sous per centenar de bestiar, excepto les cases constituïdes dins los murs de València, impossada en les corts de Monçó, los diputats del dit general no saben com reexirà, perquè no han vist los manifestes que se han rebut per la cort de les cases ni dels bestiaris, béls par que jatsia lo nombre que vulgarment se diu que han manifestat de bestiaris, no si deu haver gran consideració per a fer-ne molt compte, perquè en los bestiaris venen sovint grans mortaldats e cequia, e fan grans abaixades, e molts qui fins ací han tengut bestiaris, per no pagar lo dret, los porien vendre e altres inconvenients que en los bestiaris se segueixen.

E axí mateix és de poqua consideració lo que procehirà del general de la sal que's mengarà dins los murs de València, car segons lo nombre de la sal que uns anys ab altres se despenia en la gabella de València, tenint la contribució e molts avenguts, e la ciutat de Sogorp e viles de Morvedre, Xèrica e Liria, que prenen sal de aquella, de la qual se pot bé haver informació. Fet compartiment de la dita sal entre lo clos de València e les dites ciutats, viles e lochs, e la contribució de aquella e los avenguts antichs que prenen sal de aquella, se trobarà que la sal que's mengaria dins los murs de València no sumaria al dit general cascun any, uns anys ab altres, sino nou o deu mília sous; molt menys sumarà en lo esdevenidor que haurà tenda de sal en lo camí de Morvedre, a raó de dehuyt sous caffis, la qual darà gran avinentea per a fer fraus al general.

E axí mateix és de poqua consideració la sal de la Mata, perquè és cosa molt incerta, e molts anys se segueix que no trahen gens de sal.

E més se deu considerar que lo dret del general de la sal, de la forma que per lo dit acte de cort, fet en Monçó, se ha de pagar, si's col·lecta per lo general hi haurà moltes despesses e si's ven no se'n haurà tant preu com huy per los dits manifestes se arbitra.

L'ambient de pessimisme generalitzat i estretor econòmica queda palès en les paraules anteriors. Ja Ernest Belenguer va descriure acuradament com les successives demandes de Ferran II durant la primera dècada del segle XVI havien esgotat reiteradament la pensió anual de 100.000 sous que disfrutava des de l'oferta de 1488 a Oriola, malgrat algunes devolucions parcials dels préstecs, els compromisos de retorn periòdic de part del capital i el recurs al crèdit privat, a càrrec dels seus col·laboradors més íntims (Cabanyelles, Dassió, Sanchiz i Santàngel, entre d'altres). Fins i tot les rendes de la batlies de Xàtiva, Morella, Morvedre, Xèrica i Lliria foren hipotecades i la promesa d'abastiment de 10.000 cafissos de blat va servir de garantia²⁷.

La importància del comerç i les rutes marítimes del Mediterrani occidental se signifiquen com a motors de l'economia valenciana i, fins i tot, es destaca el paper crític dels venecians en salvar el compte de resultats de l'any de pesta de 1508.

L'arrendament del dret es prefereix a la col·lecta, per les despeses oneroses d'aquesta i, en qualsevol cas, la taxa aplicable a la xifra d'inventari del ramat ha d'ésser disminuïda notablement com a preu de referència de la venda del dret del general de la sal.

²⁷ BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "València en la crisi del segle XV". Edicions 62. Barcelona. 1976. Pp. 238-265.

Capítol II.**LES ACTES DE CORT A VALÈNCIA²⁸**

Les corts del regne continuaren les seues sessions de treball a València, reunides a la sala capitular de la Seu catedralícia. La seua tasca fonamental era la distribució de la càrrega fiscal de l'oferta concedida a Ferran II i la definició de les fonts de finançament de l'efectiu a lliurar al rei. Durant més de setze mesos, des d'agost de 1510 fins gener de 1512, es realitzaren quaranta-cinc sessions per tal de publicar finalment el cens fiscal registrat i la repartició de la taxa acordada.

Presentem ací el resum més important dels fets ocorreguts durant les sessions. En la primera columna expressem la data i en la segona el foli inicial on hom pot trobar l'encapçalament del text íntegre. Les sessions estan precedides d'ordinals consecutius, com ara 18ª per a la de 28 de febrer de 1511.

20-8-1510	179	1 ^a . Sessió de cort amb el trasllat i constitució de la cort a la Seu de València.
30-8-1510	180	Antoni Gomis Daroca delega la comptadoria del braç reial en Leonard Santàngel.
3-9-1510	180v	Francesc Domingo Olzina delega la seua diputació en Martín Eximenes Ros i Francesc Ros, fill d'aquest.

²⁸ ARV, Reial, 514 bis, ff. 179r-276v.

- 5-9-1510 180v 2^a. Sessió de cort amb la crida general d'elaboració del cens.
- 5-9-1510 181v Text de la crida general per fer la descripció i nòmina de les cases, veïns, habitants i bestiar de totes les ciutats, viles i llocs del regne de València.
- 5-9-1510 182v Carta al governador "dellà Sexona" i al comte d'Oliva contenint la crida i l'orde de difondre-la.
- 5-9-1510 184 Cartes semblants als senyors dels llocs del braç eclesiàstic, l'inventari dels quals, ordenat per llocs, és:
- ❖ Reverend i religiós abat de Benifassà
 - ❖ Reverend abat del monestir de Sant Bernat de València
 - ❖ Reverend frare comanador de Bexix
 - ❖ Reverend frare comanador de Borriana
 - ❖ Reverend frare comanador d'Enguera
 - ❖ Reverend frare comanador de l'orde de la beata Verge Maria de la Mercé
 - ❖ Comanadors de l'orde de Montesa
 - ❖ Reverendíssim mestre frare Bernat Puig, mestre de l'orde i milícia de Montesa i de Sant Jordi
 - ❖ Reverend frare majoral de Quart
 - ❖ Venerable en Crist bisbe de Sogorb
 - ❖ Venerable i religiós frare Próxita, comanador de Torrent
 - ❖ Il·lustríssim arquebisbe i cardenal de la Seu de València
 - ❖ Venerable Miquel Gómiz, canonge de la Seu de València

i síndic del capítol de la Seu

Reverend abat del monestir de la Valldigna

5-9-1510 185 Cartes semblants als senyors dels llocs del braç militar, l'inventari dels quals, ordenat per llocs, és:

- Noble Francesc de Malferit, senyor d'Aielo
- Noble Rodrigo Munyós, senyor d'Aiòder
- Noble Jaume d'Aguilar, àlies Berenguer Martí de Torres, senyor d'Alaquàs
- Magnífic Cosme de Vilarrasa, senyor d'Albalat
- Noble Enric de Rocafull, senyor d'Albatera
- Noble Pere Çanoguera, senyor d'Alcàsser
- Noble Pere Joan de (*en blanc*), senyor d'Alcasseret
- Noble Pere de Montagut, senyor de l'Alcúdia
- Magnífic Gaspar Felip Cruïlles, senyor d'Alfara
- Noble Joan de Centelles, senyor d'Almedíxer
- Noble Manuel Dies, senyor d'Andilla
- Magnífic Pere Mercader, senyor d'Argelita
- Noble Gastó de Montcada, senyor de Beniarjó
- Noble Nicolau Jofre, senyor de Benifaió
- Magnífic Gaspar Vives de Canemàs, senyor de Benifairó
- Noble Francesc Vives de Boil, senyor de Bétera i la Font de la Figuera
- Discret Joan Riudaura, procurador del senyor de Borriol
- Noble Pere Mercader, senyor de la Foia de Bunyol
- Noble Joan Figueroa, procurador del baró de Calp

- Magnífic Jaume Guerau Bou, senyor de Callosa
- Magnífic Francés Lluís Berenguer, senyor de Canet
- Noble Pere Carròs, senyor de Càrcer
- Noble Gaspar de Castellví, senyor de Carlet
- Noble Ramon Lladró i del Milà, senyor de Castalla
- Noble Joan Çanoguera, senyor de Catarroja
- Noble Lluís Pallars, senyor de Cortes
- Miquel Pérez Arnau, senyor de Cortes
- Espectable comte de Cocentaina
- Magnífic Vidal de Blanes, senyor de Cotes
- Marqués de Dénia
- Procurador dels comanadors d'Elx i Crevillent
- Noble Joan de Monpalau, senyor de Gestalgar
- Noble Lluís Llançol, senyor de Gilet
- Noble Pere Boïl, senyor de Manises
- Noble Iolant Exarch i del Milà, senyora de Massalavés
- Noble Onofre Guerau Bou, senyor de Millars
- Noble Bernat Rois de Corella, senyor de Nàquera
- Magnífic Gaspar Joan Tolzà, senyor de Navarrés
- Espectable i virtuós senyor comte d'Oliva
- Tutor i curador del noble Alonso de Vilaragut, senyor d'Olocau
- Bernat d'Assió, síndic de la ciutat de València, senyora de Paterna, Pobla i Benaguassil
- Noble Aimerich de Centelles, senyor de Pedralba
- Noble Elionor Castell, senyora de Picassent

- Alamí, jurats i altres oficials de Planes
- Discret Bartomeu Garcia, síndic de la Pobla Tornesa
- Noble Alonso Fajardo, senyor de Polop
- Noble Lluís Àngel Exarch, senyor de Rafelbunyol
- Noble Margarit, senyor de Riba-roja
- Egregi Pere de Cardona, senyor de Serra i Assuévar
- Il·lustríssim duc de Sogorb
- Magnífic Martí Català, senyor de Sollana
- Magnífic Lluís Ferrer, senyor de Sot
- Noble Ausiàs Crespí de Valldaura, senyor de Sumacàrcer
- Magnífic Joan de Figuerola, senyor de la Todolella
- Manuel Exarch, senyor del Toro
- Noble Cubells del Milà, baró de Torres Torres i Castellmontan
- Magnífic Antoni Joan, senyor de la vall de Tous
- Governador dellà Uixó
- Espectable comtessa de Trevisso, senyora de la vall d'Almonesir
- Miquel de Vilanova, senyor de la vall de Pop
- Noble Enric d'Íxer, senyor de la vall de Xaló
- Magnífic Bartomeu Vives, senyor del Verger
- Il·lustríssim duc de Villahermosa
- Noble Galcerà de Monpalau, senyor de Vinalesa
- Egregi vescomte de Xelva
- Magnífic Bernat Almúnia, senyor de Xeraco

- Molt noble magnífic i virtuós senyor don Pere Maça de Liçana, governador dellà Xixona
- Egregi Alonso de Cardona ²⁹
- Espectable comte d'Aranda
- Magnífic Guillem Ramon Pujades
- Marqués de Zenet
- Noble Gener Rabaça de Perellós
- Noble Gisbert Olius
- Noble Lluís Aguiló de Codinats
- Noble Lluís de Calatayud
- Noble Pere Maça de Carròs d'Arborea
- Noble Pere Maça de Liçana
- Noble Querubí de Centelles

5-9-1510 187 Cartes semblants als justícia i jurats de les ciutats i viles reials, l'inventari de les quals és:

- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila d'Ademús
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la ciutat d'Alacant
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila d'Alcoi
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila d'Alpont
- ◆ Jurats i consellers de la vila d'Alzira

²⁹ Era marquès de Guadalest. La vall estava controlada des del castell i la població mudéjar estava disseminada en tretze llogarrets: Benimantell, Benisseclí, Ondara, Ondarella, Moixaraques, Beniardà, Benifato, Benialet, Atzaneta, Beniqueix, el Maurar, Benimussa i Beniassim. Vegeu CANO, MARÍA ANTONIA i MARTINES, JOSEP, "Onomàstica en els capbreus de l'església parroquial del Castell de Guadalest (La Marina, País Valencià) de 1518 i 1519". SO, XLIX.

- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Biar
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Bocairent
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Cabdet
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Castelló
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Castielfabib
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Cullera
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Lliria
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Morella
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Morvedre
- ◆ Jurats i consellers de la vila d'Ontinyent
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la ciutat d'Oriola
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Penàguila
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Peníscola
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Vila Joiosa
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Vila-real
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la ciutat de Xàtiva
- ◆ Jurats i consellers de la vila de Xérica, Pina i Barraques
- ◆ Justícia, jurats i consellers de la vila de Xixona

14-9-1510 187v Text de la crida feta pel trompeta Pere Artús a la ciutat de València

14-9-1510 188v Resposta de Martin Rois de Mendoça, subrogat de governador d'Oriola, duta pel porter Esteve Cubells, comunicant haver feta la crida a Oriola, Elx i Alacant.

- 14-9-1510 189 Resposta de Raston de Viciana, lloctinent del governador dellà Uixó, duta pel porter Esteve Cubells, comunicant haver feta la crida a Castelló, Morella, Sant Mateu, Benicarló, Peníscola, Alcalà, Cabanes, Borriana, Vila-real, Onda, Nules i Almassora.
- 29-9-1510 189v Els jurats de Morella demanen pròrroga per realitzar el cens durant tot el mes d'octubre per la dispersió dels masos.
- 17-9-1510 189v 3^a. Sessió de cort acordant atorgar la quarta part dels salaris (50.000 sous) als oficials reials: vicecanceller, micer Pere d'Alpont, mestre racional jove i vell, tresorer, protonotari, escrivà de ració i micer Ausiàs del Bosch.
- 17-9-1510 191 Lluís Mascó, síndic de la Generalitat, proposa que les 10.000 lliures de salaris siguen carregades a censal contra béns del General i les 100.000 lliures restants mitjançant tatxa entre els regnícoles.
- 17-9-1510 192 Els tatxadors elets volem saber quina quantitat pujaran els drets del general per tal d'establir l'import del censal.
- 25-9-1510 192v 4^a. Sessió de cort on Alfonso Sànciz i Lluís Espinal donen lectura a la carta del rei demanant tinga part en la repartició dels salaris Francisco Munyoz, criat i mestre de sala de la reina. Els diputats acorden donar compliment a la demanda reial.

- 5-10-1510 194 5^a. Sessió de cort on se referma que els oficials reials o els seus delegats no hauran major salari que els 50.000 sous assignats. Acorden una gratificació addicional de 1.000 sous per braç.
- 7-10-1510 195v Joan Figuerola, racional de València i senyor de la Todolella, presenta i jura la nòmina de cases, veïns, habitants i bestiar del dit lloc. Fou admès el memorial i copiat al registre corresponent.
- Ídem Pere Çabata Mercader, senyor d'Argelita.
- Ídem Rodrigo de Borja, senyor de Castellnou i Vilallonga.
- Ídem diversos barons i senyors "*in registris latius describuntur*".
- 9-10-1510 196 El governador Lluís Cabanyelles i sa muller Beatriu Despuig presenten el manifest de Bolbait, Alcàntera, Beneixida, Ràfol i Benissanó.
- 11-10-1510 196 6^a. Sessió de cort on Alfonso Sàncchiz dóna lectura a la carta reial, escrita a Madrit a 4 d'octubre, fent observar la demora en l'elaboració del cens i l'estimació dels ingressos del general, ordenant, sense mudar el termini, que subhasten l'impost, repartisquen les 100.000 lliures i emitisquen el censal corresponent.
- 16-10-1510 197v Bernat Llätzer, prevere en Sant Joan del Mercat, procurador de Manuel Exarch, senyor del Toro i Caudiel,

manifesta els veïns de dits llocs.

- 19-10-1510 198 Bernat d'Assió, síndic de València, delega en el seu fill Tomàs.
- 29-10-1510 198 Iolant Ferrer, muller de l'ambaixador Vich, fa el manifest del seu lloc de Llaurí.
- 28-9-1510 198v Tristany de Perellós delega en Francesc Vives de Boïl, senyor de Bétera.
- 15-11-1510 198v Pere de Corella delega en Pere Çanoguera.
- 16-11-1510 198v Joan Baptista Desllor dóna procuració a Nicolau Verduc.
- 19-11-1510 199 7^a. Sessió de cort on s'estableix que el memorial de Xàtiva es faça d'acord amb l'establert a les corts d'Oriola per tal de resoldre el contenciós entre la ciutat i l'abat de Sant Bernat i la moreria. S'acorda enviar un alguacil del rei, els salaris del qual correran a càrrec de la moreria de Xàtiva.
- 16-12-1510 200v 8^a. Sessió de cort on se presenta informació sumaria de les rendes del general per tal d'establir la quantia del censal. Presentació dels balanços dels triennis 1499-1501, 1502-1504, 1505-1507 i 1508-1510.
- 16-12-1510 208 Conclusions de l'informe econòmic del general.
- 25-1-1511 209 9^a. Sessió de cort on Baltasar de Gallach dóna lectura a una carta del vicecanceller micer Agustí, escrita a Madrit el 14 de desembre, qui anuncia l'enviament del pergami reial plumbi amb els furs i assenyala la poca quantia dels

salaries dels oficials reials i les proporcions del repartiment del censal entre els braços: de cada 50, 7 l'eclésiàstic, 21 el militar i 22 el reial.

- 25-1-1511 211 S'acorda carregar 47.000 lliures sobre els béns i drets del general i retirar 3.000 lliures de la caixa del general, garantit el fons de maniobra mínim per a afrontar altres pagaments.
- 27-1-1511 211v 10^a. Sessió de cort on s'acorda donar 5.000 sous més a micer Pere d'Alpont pels seus treballs a Montsó, 1.000 a càrrec del braç eclésiàstic i 2.000 sous cascú, a càrrec dels braços militar i reial.
- 28-1-1511 213 11^a. Sessió de cort on s'acorda que de les 47.000 lliures a carregar en censal puguen el governador Lluís Cabanyelles i sa muller, Beatriu Despuig, contractar fins 30.000 sous.
- 28-1-1511 214 Baltasar de Gallach delega en Damià Bonet.
- 3-2-1511 214v 12^a. Sessió de cort on per motiu de la fredor de l'hivern s'acorda reduir la sessió des de les 9 del matí fins a les 11 del matí.
- 6-2-1511 215v 13^a. Sessió de cort on es delibera sobre quanta serà la càrrega dels censals i salaris i la seua repartició.

<u>Concepte</u>	<u>Braç</u>	<u>Braç</u>	<u>Braç</u>	<u>Oficials</u>
	<u>Església</u>	<u>Militar</u>	<u>Reial</u>	<u>Reials</u>
Salari (200.000 ss.)	19.000	60.000	63.000	58.000

Censal (47.000 ll.) 6.370 19.110 20.020 1.500

- 10-2-1511 217 14^a. Sessió de cort on se dóna lectura a la pretensió de la ciutat de Xàtiva de no pagar el dret de la sal, establint que no hi ha excepció sinó a València intramurs.
- 11-2-1511 218v El cavaller Ausiàs Martí delega en Melcior de Claramunt.
- 21-2-1511 218v 15^a. Sessió de cort amb horari fins a mitja nit.
- 22-2-1511 220 16^a. Sessió de cort amb prolongació de l'horari vespertí de 15 a 18 hores.
- 27-2-1511 221 17^a. Sessió de cort on el batle general Ferrando de Torre dóna lectura a una carta reial, escrita a Sevilla el 21 de febrer, disposant la repartició i l'emissió immediata del censal de 47.000 lliures.
- 222v Sentència reial, argumentada en l'incorrecte tractament als oficials reials (sense part en censals i salari escàs), les disputes que provoquen demora i l'import menor del servei (que el d'Aragó i Catalunya), ordena assignar 7.000 lliures del censal als oficials i les altres 40.000 repartides, segons la proporció 7:21:22, a for màxim de 15:1. Les 60.000 lliures seran tatxades, segons s'establí a les corts d'Oriola. Els salaris dels oficials seran: vicecanceller, 20.000 sous; Pere d'Alpont, 10.000 sous; protonotari, 8.000 sous; tresorer, mestre racional i escrivà de ració, 15.000 sous; Ausiàs del Bosc, 3.000 sous addicionals. Els 144.000 sous restants segons la proporció 7:21:22 (església, militar,

reial).

28-2-1511 225v 18^a. Sessió de cort on els tres braços no creuen que la sentència siga del rei, pels contrafurs que conté en ésser donada després de feta la repartició, i supliquen siga anul·lada. S'acorda escriure en carta pública, emesa pel notari Lluís Espinal, la repartició feta de salaris i censals.

227 Repartició de les 6.370 lliures censals entre el braç eclesiàstic: Mestre de Montesa, 1.415 ll. 11 ss. 1 ds. mealla; arquebisbe de València, capítol de la Seu de València, abat de Valldigna, orde de Santiago, orde de Calatrava, 990 ll. 17 ss. 9 ds. mealla, cascú.

227 Repartició de les 19.110 lliures censals entre 73 parts ³⁰ de senyors del braç militar, a raó de 5.235 sous 7 diners i mealla cascú, a saber:

- Comte d'Albaida
- En Bernat Lluís Almúnia
- En Joan Jeroni Almúnia
- Il·lustríssim Infant don Enric d'Aragó
- Don Rodrigo de Beamont
- Don Gaspar Boil
- Don Joan Boil
- Don Pedro Boil
- Don Joan de Borja
- Don Rodrigo de Borja

³⁰ El detall relaciona només 72

- Mossén Onofre Guerau Bou
- Don Lluís de Calatayud
- Don Alonso de Cardona
- Don Joan de Cardona
- En Onofre de Cardona
- Don Pere de Cardona
- Don Guillem Ramon Carròs
- Mossén Nicolau Casalduc
- Don Gaspar de Castellví
- Don Joan de Castellví
- Don Onofre Centelles
- Don Pere de Corella
- Comte de Cocentaina
- Marqués de Dénia
- Mossén Berenguer Desllor
- En Francesc Miquel Escrivà
- En Martí Esparça
- N'Ausiàs Estanya
- En Diego Ferràndiz de Mesa
- Mossén Lluís Jeroni Gomis
- Mossén Lluís Jofre
- Mossén Lluís Jolià
- Don Jeroni Llopis
- Don Gaspar Lladró de Dauder
- Don Pedro Lladró de Vilanova
- Mossén Ausiàs Martí

- En Jeroni Mascó
- Mossén Lluís Mascó
- Don Francés de Malferit
- En Baltasar Mercader
- Don Gastó de Moncada
- En Guillem de Moncada
- Don Joan de Moncada
- Don Francí de Monpalau
- Don Joan de Monpalau
- Mossén Melcior de Mont
- N'Enric de Montagut
- Don Rodrigo Munyós
- N'Ausiàs de Mur
- Mossén Joan Olzina
- En Baltasar Pellisser
- En Melcior Pellisser
- En Miquel Joan Penya-roja
- Mossén Francés de Penya-roja
- Don Tristany de Perellós
- Don Eximén Pérez de Calatayud
- N'Eximén Pérez Escrivà
- Mossén Perot Pons
- Don Gaspar de Ribelles
- Don Joan de Ribelles
- Don Bernat Rois de Corella
- En Nicolau Roiz Cascant

- Don Pedro Sànciz Centelles
- Mossén Jaumot Sans
- Mossén Andreu de Santacreu
- Duc de Sogorb
- En Gaspar Joan Tolzà

228v Repartició de les 20.020 lliures censals³¹ entre oficials i representants del braç reial, a saber (xifres en sous):

Oficials reials:

◆ Vicecanceller	60.000
◆ Micer Alpont	15.000
◆ Mestre racional	10.000
◆ Batle general	10.000
◆ Micer Baltasar de Gallach	25.000
◆ Racional	25.000

Braç reial:

◆ En Baltasar Alvespí	9.000
◆ Micer d'Artés	4.200
◆ En Jeroni Baiona	10.000
◆ N'Alfonso Balaston	9.000
◆ En Belluga	10.000

³¹ El detall suma 20.010 lliures

◆ En Bartomeu Bodí	9.000
◆ Micer Bosch	7.500
◆ En Onofre Çaera	9.000
◆ En Joan Çavall	9.000
◆ En Pere Cerdà	4.500
◆ Mossén Lluís Corts	4.500
◆ En Gaspar Eximeno, notari	17.000
◆ En Pere Feliu	9.000
◆ En Melcior Figuerola	12.500
◆ En Pere Gil	9.000
◆ En Pere Puig Gilabert	9.000
◆ En Joan Guerau	9.000
◆ Mossén Amalrich, jurat	15.000
◆ Guillem March, jurat	15.000
◆ N'Antoni Mingot	9.000
◆ Micer Domingo Olzina	13.500
◆ En Gaspar Peris	4.500
◆ En Miquel Roig	17.000
◆ Micer Ros	12.000
◆ Síndic	18.000

28-2-1511 229 Protesta del batle general reclamant el compliment de la sentència reial (7.000 lliures censals per als oficials i 3.000 sous addicionals per a Ausiàs del Bosch).

5-3-1511 229v Carta dels tres braços al rei refermant les actes de cort: el

6 de febrer ja estava feta la repartició de censals i salaris, fent-ne part als oficials reials de 6.625 lliures del censal; demanen que quede anul·lada la sentència.

231 Carta dels tres braços al vicecanceller Antoni Agustí demanant-li informe a sa majestat que la part reial no ha estat oblidada en la repartició i sol·licitant la reparació del greuge, anul·lant la sentència inclús del registre.

232 Carta semblant dirigida a Pere d'Alpont, recordant que li han estat assignats 15.000 sous i que la cort està parada fins que siga reparat el greuge.

233 Cartes semblants a Lluís de Calatayud i Àngel de Vilanova, residents a la cort reial, preguntant-los que parlen amb Calcena.

233v Carta a Calcena, secretari del rei, preguntant-li que revise les actes de cort per tal d'observar el greuge.

234 Carta a sa majestat reial recordant-li que sempre ha observat furs i privilegis, que les sentències han de ser donades al regne i convocades les corts per tal de ser oïdes, que l'assumpte ha estat tractat i registrat amb actes de cort, i suplicant-li anul·le la sentència per tal que la cort no reste aturada i siguen reparats els greuges.

6-3-1511 235v 19^a. Sessió de cort on els síndics dels tres braços (Gil de Molina, Eximén Pere Escrivà i Bernat d'Assió) no consenten en la resposta de brevetat de termini donada

per la diputació, però prompte lliuraran els diners de l'oferta.

11-3-1511 237 20ª Sessió de cort on es fa entrega dels salaris a Alfonso Sànychiz (58.000 sous), al clavari del braç eclesiàstic (19.000 sous), al clavari del braç militar (60.000 sous) i al racional Joan Figuerola i Onofre Çaera (63.000 sous) i es disposa que se destinen 133 lliures i 6 sous³² per tal de pagar:

<u>Concepte</u>	<u>Import</u>
Escolans que feren sonar les campanes a Montsó	7 ll. 10 ss.
Porters d'Alfonso Sànychiz	9 ll.
Correus reials	21 ll.
Bernaldino, correu dels tres braços	73 ll. 10 ss.
Escolans que feren sonar les campanes a València	15 ll.
Joan Gascó per escriure carta al rei	1 ll. 7 ss. 4 ds.
Pere Mollà per escriure altres cartes	8 ss. 8 ds.
Esteve Cubells, porter	1 ll. 1 ss.
Pere Artús, trompeta de les crides reials	4 ll. 4 ss.

20-3-1511 239v 21ª Sessió de cort on Melcior Figuerola, lloctinent de

³² El detall suma 133 lliures i 1 sou

racional, dóna lectura a la carta reial, escrita a Sevilla el 12 de març, cancel·lant la decisió prèvia i ordenant s'afanyen per concloure i obtenir els diners per a l'armada.

20-3-1511 243 Ferrando de Torre, batle general, dóna lectura a la carta reial adreçada als consellers del rei ordenant-los que s'afanyen per concloure i obtenir els diners de l'oferta.

9-4-1511 243v 22ª Sessió de cort on es posa de manifest un greuge, entre els diputats de la ciutat de València i els oficials reials, que paralitza la cort.

9-4-1511 244v 23ª Sessió del braç militar on s'acorda pagar 55 lliures i 19 sous al racional Figuerola per diverses despeses.

9-4-1511 245 Sessió del braç reial on s'acorda pagar 100 sous a Fortuny Bolea, porter de cambra del rei, pels viatges a Sevilla, meitat a càrrec de València, meitat a càrrec de la resta de ciutats i viles reials.

10-4-1511 246 24ª Sessió dels oficials reials repartint-se els 58.000 sous de salaris:

<u>Oficial</u>	<u>Import en sous</u>
Vicecanceller Antoni Agustí	20.000
Regent de la cancelleria Pere d'Alpont	15.000
Protonotari	8.000
Tresorer Alfonso Sànciz	2.500

		Mestre racional Joan Ram	2.500
		Escrivà Joan Ram	2.500
		Escrivà Jaume de Santàngel	2.500
		Ausiàs del Bosch	3.000
		Batle general Ferrando de Torre	1.000
		Advocat Martí Pons	1.000
11-4-1511	246v	25 ^a . Sessió de cort on es resol el greuge mencionat el 9 d'abril, Gil de Molina accepta part dels 100 sous pagadors a Fortuny Bolea i el braç reial assigna 20 lliures de salari a Antoni Mingot.	
24-4-1511	249	26 ^a . Sessió de cort s'acorda expedir les actes de les 60.000 lliures restants, en sessió matutina de 8 a 10 i vespertina de 15 a 18 hores.	
30-4-1511	250	27 ^a . Sessió del braç reial on s'acorda que la tatxa siga feta per tots observant igualtat.	
13-5-1511	250	28 ^a . Sessió de cort on se demana a cada ciutat i vila el concurs d'un o dos hòmens per fer la crida.	
9-8-1511	251v	29 ^a . Sessió de cort amb horari de 9 a 11 on Guillem Exarnit, delegat de Castelló i Borriana, absent per la mort de sa muller, votarà com Bernat d'Assió.	
10-8-1511	252v	30 ^a . Sessió de cort on s'acorda, per tal de tancar diferències, que la part de la tatxa corresponent als braços	

militar i reial siga la mateixa, sense perjudici d'altres disposicions en l'esdevenidor. Francesc de Pertusa accepta, en nom del braç eclesiàstic, una tatxa anual de 2.800 lliures (8.400 en 3 anys, és a dir, 7 parts de 50 de les 60.000 lliures a repartir), amb la condició que els qui no vulguen pagar vagen a càrrec de tota la cort.

- 13-8-1511 254 31ª Sessió del braç militar on s'acorden reunions de quatre diputats al menys, en horari de 8 a 11 hores, per tal d'establir la repartició de la tatxa.
- 20-8-1511 255 32ª Sessió de cort on s'acorda que l'estament militar i qualsevol altre puga fer crides pels seus llocs.
- 22-8-1511 256 Carta dels tatxadors de la cort a Esteve Cubells, porter del rei, manant-li que faça crida pública en deu dies i que cascun senyor militar jure la vàlua dels seus béns. Li demanen que personalment faça la crida a Oriola, Xàtiva, Alzira, Cocentaina, Elx, Aiora, Dénia, Xàbea, Oliva i Gandia.
- 256v Contingut de la crida que demana que en el termini de deu dies cada militar jure en la Seu la vàlua dels seus béns, deduïts els càrrecs, i si no ho fa els tatxadors estimaran el seu valor sense admetre greuge posterior.
- 11-9-1511 257 Esteve Cubells dóna relació a Lluís Espinal de les crides fetes a Alzira (25-8), Xàtiva (26-8), Aiora (27-8), Oriola (30-8), Elx (31-8), Alacant (1-9), Cocentaina (2-9), Gandia (2-9),

Oliva i Xàbea (3-9) i Dénia (4-9).

- 22-8-1511 257v Els tatxadors demanen a Esteve Cubells que faça també la crida a Lliria, Alpont, Castielfabib i Ademús. Demanen, tanmateix, al porter del governador, Alfons Colom, que faça la crida a Morvedre, Castelló, Sant Mateu i Morella.
- 12-9-1511 257v Alfons Colom dóna relació a Lluís Espinal de les crides fetes a Morvedre (29-8), Castelló (30-8), Sant Mateu (1-9) i Morella (2-9).
- 20-8-1511 257v Els tatxadors del braç militar reben a la Seu manifestes dels béns d'alguns militar i acordaren rebre també els d'altres braços.
- 2-9-1511 258 33^a. Sessió de cort on s'acorda establir, durant la setmana, les parts de cada ciutat i vila reial en la tatxa.
- 10-9-1511 259 34^a. Sessió de cort on Lluís Espinal dóna lectura a la carta reial, escrita a Burgos el 24 d'agost, on el rei culpa a la cort del dany que li causa el retràs d'un any en rebre els diners de l'oferta i els exhorta a complir amb diligència. Gaspar Martí dóna lectura a altra carta reial, escrita a Burgos el 30 d'agost, demanant que el seu nebot el bisbe de Tortosa no tribute al regne, on soles rep delmes i primícies.
- 12-9-1511 262 35^a. Sessió de cort on s'exposa el conflicte foral que, pels privilegis d'Alfons el Benigne, Morvedre pertany a València i deu tributar amb ella; els diputats resolen que Morvedre

pague per si.

- 12-9-1511 264 Tatxa de les ciutats i viles reials (4.311 lliures i 4 sous anuals, exceptuat València).
- 12-9-1511 265 Carta als jurats i justícia de Biar demanant 90 lliures anuals de tatxa durant tres anys, essent clavari Onofre Çaera i primer pagament el dia de Nadal de 1511.
- 12-9-1511 265v Cartes semblants a la resta de ciutats i viles reials.

Ciutat o vila

Import anual

Penàguila	57 ll. 11 ss.
Cabdet	38 ll.
Xixona	116 ll.
Alzira	275 ll.
Xàtiva	856 ll.
Alacant	288 ll.
Oriola	717 ll.
Ontinyent	204 ll.
Vila Joiosa	25 ll.
Bocairent	108 ll.
Alcoi	150 ll. 10 ss.
Cullera	73 ll. 10 ss.

	Peníscola	34 ll.
	Morvedre	252 ll.
	Castielfabib	40 ll.
	Vila-real	122 ll.
	Ademús	53 ll.
	Xèrica	85 ll.
	Alpont	82 ll.
	Pina	9 ll.
	Les Barraques	12 ll.
	Castelló de la Plana	170 ll.
	Borriana	53 ll. 12 ss.
	Llíria	90 ll.
	Morella	313 ll.
20-11-1511	265v	36 ^a . Sessió del braç militar on s'acorda que cada vassall pague 4 sous anuals, exceptuat capellans i generosos; la resta fins completar les 8.600 lliures anuals se repartirà entre els senyors militars.
3-12-1511	266	37 ^a . Sessió de cort amb horari de 9 a 11 hores.
4-12-1511	267	38 ^a . Sessió de cort on s'acorda que la casa doble pague un real i les vaques, egües i adules paguen el dret de la sal,

segons costum de la diputació.

- 20-12-1511 268v 39^a. Sessió del braç militar on s'acorda pagar al porter Alfonso Colom 150 sous pel viatge a Alacant i Oriola, per a obtenir informació de quins són gentils hòmens i han de pagar amb el braç militar.
- 23-12-1511 269 40^a. Sessió de cort on s'acorda que els diputats del braç reial facen la repartició com millor els pareixerà, a càrrec de la seua ànima.
- 3-1-1512 270 41^a. Sessió de cort amb prolongació d'horari vespertí des de les 14 hores fins mitjanit si fora precís.
- 4-1-1512 271 42^a. Sessió dels braços militar i reial amb horari de 11 a 12 hores i de 14 fins mitjanit.
- 5-1-1512 271v 43^a. Sessió de cort on el duc de Gandia assenyala contrafur dels inquisidors de l'herètica pravitat contra béns de condemnats vassalls seus, nombrant-se una ambaixada en les persones de Francesc Soler, Francesc de Pertusa, Jeroni Llopis i Jeroni Mascó.
- 7-1-1512 272v 44^a. Sessió de cort on s'acorda resoldre el greuge del bisbe de Sogorb preservant-se la repartició ja feta.
- 7-1-1512 274 45^a. Sessió de cort on s'acorda la publicació de la repartició de la tatxa de 60.000 lliures, pagadora la quantitat escrita durant tres anys, incloent-hi els omesos i qui vindrà a habitar. L'escrivà mostrarà el llibre de la tatxa a qui voldrà

vore-lo i cada braç podrà traure'n trellat, carregant amb les despeses. Pagada l'oferta i els salaris, també els de Lluís Espinal (150 ll.) per les actes que farà i els del campaner Miquel Joan (50 ll.), el que sobre serà invertit en censals.

- 7-1-1512 276 Els diputats ordenen se faça un nou patró d'aram per mesurar la sal.
- 7-1-1512 276v Carta reial dirigida a Ferrando de Torre, batle general, escrita a Burgos el 5 de novembre, ordenant que la sal siga venuda a les gabelles, preu i mesura establertes al fur donat a Montsó.

Quant a l'absentisme dels diputats o els seus procuradors hem elaborat els quadres IIa, IIb i IIc que repleguen l'assistència a les 45 sessions des del 20 d'agost de 1510 fins el 7 de gener de 1512, agrupades de quinze en quinze.

Entre parèntesi se reflecteix la identitat del procurador o substitut. En el cas dels oficials reials cal assenyalar que el governador Cabanyelles representà al vicecanceller reial Antoni Agustí, Alfonso Sànciz al tresorer reial del mateix cognom, Baltasar de Gallach al conseller reial Pere d'Alpont i el batle general Ferrando de Torre al escrivà reial Jaume de Santàngel. Tots els substituïts devien romandre a la cort itinerant amb el rei. Tanmateix, l'arquebisbe de València³³ estigué representat pel vicari general Francesc Soler.

Els números de sessió són els del resum anterior i permeten una ràpida referència a la data de celebració. Un "1" assenyala la presència del titular, un "3" o "4" del substitut primer o segon, respectivament, i un "2" de titular i procurador.

Els diputats més complidors, amb més de trenta sessions, foren : Ramon Carròs (Pere Carròs), 35; Lluís de Cabanyelles, governador general, 34; Alfonso Sànciz, lloctinent de tresorer, 34; Baltasar de Gallach, lloctinent de canceller, 34; Lluís de Castellví (Gaspar i Baltasar de Castellví), 34; Jeroni Mascó, 34, Franger Lladró (Lluís i Roger Pallars), 33; Guillem March, jurat de València, 33; Gaspar Joan Tolzà, senyor de Navarrés, 32; Bernat d'Assió, síndic de la ciutat de València, 32 i Alonso de Cardona, 31.

³³ Pere Lluís de Borja Llançol de Romaní fou l'últim dels bisbes valencians de la família Borja i mai visità València durant el seu pontificat (29-6-1500 fins a la seua mort el 4-10-1511).

Quadre IIa. Sessions des de 20-8-1510 fins a 21-2-1511.

Diputats/Sessions															
<u>Oficials reials</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Ausiàs del Bosch	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1
Lluís de Cabanyelles	3	3		3		3	3	3	3		3			3	3
Baltasar de Gallach	3	3	3		3			3	3	3	3	3	3	3	3
Joan Ram	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Joan Ram, menor		1													
Alfonso Sànciz	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3
Ferrando de Torre	3	3								3	3			3	
<u>Braç eclesiàstic</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Guillem Ramon Centelles									1	1			1	1	1
Miquel Gomis	1	1	1		1	1	1	1							
Jaume d'Íxer	1	1							1			1	1		
Gil de Molina (Lluís Pelegrí)	3	3	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1
Gaspar Pertusa	1	1													
Bernat Puig	1	1	1	1	1				1	1	1	1	1	1	1
Francesc Soler	3	3	3	3	3			3							
<u>Braç militar</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Pere Boïl				1			1	1	1						1
Rodrigo de Borja (Jofre de Borja)			1	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1	3
Onofre Guerau Bou				1											
Pere Çanoguera									1	1	1	1	1	1	

Alonso de Cardona	1	1	1							1	1	1	1	1	1	1
Ramon Carròs (Pere Carròs)	3	3	1			1	1	1	1	1	1	1	1			2
Lluís de Castellví (Gaspar i Baltasar)	3	3	3	4	3	4	4	4		3				3	3	3
Pere Corella				1		1										
Francesc Miquel Escrivà (Jaume Escrivà)				1		1	1	1	1	3	3				3	3
Eximén Pérez (Pere) Escrivà												1				1
Francesc de Fenollet														1		
Lluís Jeroni Gomis									1						1	1
Jeroni Llopis	1	1								1	1	1	1	1	1	1
Franger Lladró (Lluís i Roger Pallars)	1	1	1			3	3	3	1	4	4			4	4	
Jeroni Mascó	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lluís Mascó				1	1	1				1	1			1		1
Melcior de Mont	1	1								1	1					
Baltasar Pellisser (Melcior i Gaspar)				3		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1
Miquel Joan Penya-roja (Perot Pons)	3	3	3	3						3						3
Gaspar de Ribelles				1	1	1				1	1	1	1	1	1	1
Bernat Rois de Corella						1										
Andreu de Santacreu (Enric Sagra)	3	3	3	3	3	3	3	3	3							1
Gaspar Joan Tolzà	1	1	1							1	1	1	1	1		1
Francesc Vives de Boil							1	1	1	1	1	1	1		1	1

<u>Braç reial</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Onofre Alfonso					1	1	1	1		1	1	1	1		1
Ambrosi d'Artés										1			1	1	
Jeroni Baiona									1		1				
Pere Belluga	1	1			1	1	1	1						1	1
Bartomeu Bodí				1					1	1	1	1	1	1	1
Damià Bonet					1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bernat d'Assió	1	1		1			1	1	1	1	1	1	1		1
Gaspar Eximeno			1		1	1	1	1	1	1	1		1		
Pere Feliu (Guillem Exarnit)	3	3	2							3	3				1
Joan Figuerola	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Melcior Figuerola			1						1	1	1				
Pere Gil			1												
Pere Puig Gilabert	1	1	1								1				1
Lluís Amalrich	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Guillem March	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1	1		1
Antoni Mingot					1	1	1	1							
Francesc Domingo Olzina	3	3	3											1	
(Francesc Ros)															
Miquel Roig	1	1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Martí Eximeno Ros	1	1									1		1	1	

Quadre IIb. Sessions des de 22-2-1511 fins a 10-8-1511.

Diputats/Sessions															
<u>Oficials reials</u>	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Ausiàs del Bosch		1	1	1	1	1			1		1			1	1
Lluís de Cabanyelles	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3			3	3
Baltasar de Gallach		3	3	3	3	3	3		3	3	3			3	3
Martí Pons	1	1	1						1						
Joan Ram	1	1	1	1		1			1		1			1	1
Joan Ram, menor														1	
Alfonso Sànchez	3	3	3		3				3	3	3			3	3
Ferrando de Torre		3	3						3		3		3		
<u>Braç eclesiàstic</u>	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Guillem Ramon Centelles	1	1			1		1						1		
Francesc de Fenollet				1		1									
Jaume d'Íxer		1		1											
Gil de Molina (Lluís Pelegrí)	1	1	1	1	1		1				1		1		
Gaspar Pertusa													1	1	1
Bernat Puig	1	1		1	1	1				1			1	1	
Francesc Soler		3			3	3	3				3		3	3	
<u>Braç militar</u>	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Jeroni Almúnia					1										
Pere Boïl		1				1				1					
Rodrigo de Borja	1	1		1	1	1	1			1	1			1	1
(Jofre de Borja)															

Onofre Guerau Bou					1					1				
Pedro Çanoguera	1	1	1									1	1	
Alonso de Cardona	1	1	1	1								1	1	1
Ramon Carròs (Pere Carròs)		1	1	1	1	1		1	2				1	
Lluís de Castellví (Gaspar i Baltasar)	3	3		4	3			3	3			3	3	3
Francesc Miquel Escrivà (Jaume Escrivà)	3	3		3	3									
Eximén Pérez (Pere) Escrivà		1	1	1				1				1	1	
Lluís Jeroni Gomis	1	1	1		1	1	1		1			1	1	
Jeroni Llopis	1	1	1	1	1		1		1					
Franger Lladró (Lluís i Roger Pallars)	1	3	3		3	3	3		3	3		3	3	2
Jeroni Mascó	1			1	1		1	1	1	1		1	1	
Lluís Mascó	1	1		1	1		1		1	1		1	1	
Lluís Jeroni Jofre (Mascó) (Joan Lluís)							1						3	
Francesc de Monpalau				1										
Melcior de Mont	1													
Baltasar Pellisser (Melcior i Gaspar)	1	4		1	3								1	
Miquel Joan Penya-roja (Perot Pons)	3													
Gaspar de Ribelles	1	1	1							1		1	1	
Bernat Rois de Corella							1	1						
Andreu de Santacreu (Enric Sagra)					3									
Gaspar Joan Tolzà	1	1		1	1	1	1		1	1		1		
Pere de Vilanova i de Pallars													1	

Francesc Vives de Boil	1	1	1	1	1	1	1																					1
<u>Braç reial</u>	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30													
Onofre Alfonso	1	1		1		1					1	1	1															1
Ambrosi d'Artés	1	1										1																1
Francesc d'Artés																												1
Jeroni Baiona		1			1																							1
Pere Belluga	1	1		1	1	1																						
Bartomeu Bodí	1	1		1	1	1	1				1	1	1	1														
Damià Bonet	1	1			1	1	1				1		1															1
Onofre Çuera		1			1	1	1																					1
Bernat d'Assió	1	1	1		1	1	1				1		1	1	1	1												1
Gaspar Eximeno				1	1	1	1																					
Pere Feliu (Guillem Exarnit)		2		3	3	3	3				3	3	3															
Joan Figuerola												1	1															1
Melcior Figuerola		1		1	1	1	1					1	1															1
Pere Puig Gilabert		1			1																							
Lluís Amalrich	1	1		1	1	1	1				1		1	1														
Guillem March	1	1		1	1	1					1	1	1	1	1	1												
Antoni Mingot						1	1				1																	
Joan Monfort																												1
Miquel Roig	1	1		1	1	1																						1
Martí Eximeno Ros						1	1				1	1	1															1

Quadre IIc. Sessions des de 13-8-1511 fins a 7-1-1512.

Diputats/sessions															
<u>Oficial reials</u>	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Ausiàs del Bosch															1
Lluís de Cabanyelles		3	3	3	3		3	3		3	3	3	3	3	3
Baltasar de Gallach		3	3	3	3		3	3		3	3		3	3	3
Martí Pons							1								
Joan Ram							1								1
Alfonso Sàncchiz			3	3	3		3	3		3	3	3	3	3	3
Ferrando de Torre		3					3	3		3		3	3	3	3
<u>Braç eclesiàstic</u>	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Francesc de Fenollet					1					1					
Jaume d'Íxer			1	1											
Gil de Molina (Lluís Pelegrí)		1	1	1										1	1
Francesc de Pertusa			1	1			1	1		1		1	1	1	1
Bernat Puig		1	1	1			1	1		1				1	1
Francesc Soler					3		3	3		3	3	3	3	3	3
<u>Braç militar</u>	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Pere Boïl	1	1		1	1										1
Rodrigo de Borja (Jofre de Borja)	1	1	1					1							
Pere Çanoguera	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1					1

Alonso de Cardona	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ramon Carròs (Pere Carròs)	1	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1
Lluís de Castellví (Gaspar i Baltasar)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
Eximén Pérez (Pere) Escrivà	1	1												
Lluís Jeroni Gomis	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jeroni Llopis				1	1						1	1	1	1
Franger Lladró (Lluís i Roger Pallars)	3	3	3					3	3	3			3	3
Lluís Marzilla								1						
Jeroni Mascó		1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lluís Mascó		1	1	1	1									
Lluís Jeroni Jofre (Mascó) (Joan Lluís)				1										
Melcior de Mont													1	1
Baltasar Pellisser (Melcior i Gaspar)		3			1	1	3		3		1		3	3
Miquel Joan Penya-roja (Perot Pons)											3		3	3
Gaspar de Ribelles		1						1	1		1		1	1
Bernat Rois de Corella								1						
Andreu de Santacreu (Enric Sagra)				3	3					3			3	3
Gaspar Joan Tolzà	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1
Pere de Vilanova i de Pallars	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1				
Francesc Vives de Boil	1												1	1

<u>Braç reial</u>	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Onofre Alfonso		1	1							1	1		1		
Ambrosi d'Artés			1	1	1			1							
Francesc d'Artés										1					
Jeroni Baiona											1			1	1
Pere Belluga							1								
Bartomeu Bodí				1	1							1		1	1
Damià Bonet											1	1	1	1	1
Onofre Çaera				1											
Bernat d'Assió			1	1	1		1	1		1	1	1		1	1
Gaspar Eximeno		1												1	1
Joan Figuerola		1													
Melcior Figuerola		1	1											1	1
Guillem March				1	1		1	1		1	1	1	1	1	1
Miquel Roig							1	1		1				1	1
Martí Eximeno Ros		1	1		1		1	1		1				1	1

El menor nombre de compareixences correspon als diputats: l'escrivà Joan Ram, menor, 2; Pere Corella, 2; Jeroni Almúnia, 1; Lluís Marzilla, 1; Francesc de Monpalau, 1; Pere Gil, 1 i Joan Monfort, 1.

La pressió reial es posa de manifest en les cartes que Ferran II adreçà a les corts de València, urgint-los en la immediata resolució d'establir el repartiment de la càrrega i en el correcte tractament deferencial dels seus oficials, autèntica corda transmissora de la creixent centralització administrativa, necessària per a la col·lecta d'efectiu, finançadora de l'activitat militar d'un rei, Ferran II, que després de resoldre els problemes interns a la corona de Castella, torna a somniar amb el vell desig de convertir-se en defensor de la fe catòlica, primer entre els prínceps d'occident en contrarestar la puixança de l'emperador turc.

L'espera reial es fa insuportable al mig de l'hivern de 1511, quan més difícil apareix la resolució de les campanyes al nord d'Àfrica després de la derrota de Djerba, prop de Tunis, l'agost de 1510. El rei no pot comprendre la dificultat d'obtenció d'efectiu, més quan el cap i casal del regne i la seua taula municipal havia estat tan eficient en la provisió de més de 8 milions de sous durant el seu regnat³⁴.

Heus-ne ací la carta de Ferran II³⁵.

A los reverendos nobles, magníficos consejeros y amados y fieles nuestros, los tachadores elegidos por los tres braços en el reyno de Valencia.

El rey.

Reverendos nobles, magníficos consejeros, amados y fieles nuestros:

Vimos lo que algunos de vosotros y otras personas nos han escripto sobre el cargamento de los censales que se ha de hazer sobre el general

³⁴ SEVILLANO COLOM, FRANCISCO, "Las empresas nacionales de los Reyes Católicos y la aportación económica de la ciudad de Valencia". Hispania, 57. 1954.

³⁵ ARV, Reial, 514 bis, ff. 222r-222v.

desse reyno, y la dilación que se ha dado fast agora, a causa de la contención que entre vosotros havia, así sobre el repartimento de las X^m libras para los salarios y trabajos de vosotros y otros gastos fechos por la corte, como por la porción que cada uno quiere poner en el cargamento de dichos censales, y también diziendo que se deva primero ver quanta porción de la tacha cabe a pagar a cada braço.

Y ciertamente nos desplaze que tengáys tan poca advertencia en cosa que tanto cumple a nuestro servicio y estado, que haviendo de servir este dinero para el provehimento desta nuestra armada y ejército, por pasión particular dentre vossotros se haya dilatado y dilate hazerse el dicho cargamento de los dichos censales.

E porque esto no se dilate más, pues nos tenemos facultad, por nuestra auctoridad como rey y senyor y ahún por acto de corte, de determinar las dichas diferencias havemos fecho una declaración, la qual por nuestro bayle general os será presentada.

Mandamos vos que la veáys, guardéys y cumpláys, con todo efecto y sin poner más dilación o dificultad en el cargamento de los dichos censales.

Que si assí no lo fizieredes, lo que no crehemos pues ya está determinada que sobre el general de la sal se carguen XXXXVII^m libras, embiamos a mandar a los diputados desse general que ellos fagan luego el cargamento de los dichos censales, conforme a la dicha nuestra declaración, y que más no se dilate porque podamos servirnos del dinero que assí cumple a nuestro servicio.

Datum en la ciudad de Sevilla, a XXI día del mes de febrero del anyo mil DXI.

Yo, el rey.

Calcena, secretario.

Acompanya la carta una sentència reial³⁶ en la que afloren els interessos dels seus fidels servidors, emparats per les presses del monarca, generant una redacció massa llarga per a ser coneguda en detall pel rei i que alçà l'enfrontament obert dels diputats que al·legaren contrafur.

Nós, don Ferrando, per la gràcia de Deu rei d'Aragó, de les dos Sicilies, de Jerusalem, de València, de Mallorca, de Cerdenya y Córcega, comte de Barchinona, duch de Athenes y de Neopatria, comte de Rosselló y Cerdanya, marqués de Oristany y Goziano.

Vistes diverses supplicacions a nós fetes per los nostres oficials reals residents en lo nostre regne de València, contenents en efecte a ells sguardar y pertànyer porció y part condecet de qualsevol quantitats de censals carregadors en lo general del dit regne, per obs de pagar lo servey a nós fet en les corts generals per nós derrerament celebrades en la nostra vila de Monçó, los tres braços del dit regne y tachadors per aquells anomenats pretenent no deure's dar part ni porció als dits oficials, com a oficials nostres, al·legant la sentència per nós donada en la vila de Monçó sobre les reparticions fahedores del dits censals y deu milia liures tachades per als treballants en la dita cort, y altres rahons per les dites parts al·legades.

Vist encara un altra supplicació, per part dels dits oficials nostres a nós donada, sobre la porció y part a ells tachada per los dits tachadors de les dites deu milia liures, pretenent de aquelles per als dits oficials cinquanta y tres milia sous, pretenent los dits oficials la dita tachació y part no haver stada feta ab intervenció de tots ells, ans de poch número de aquells, y ésser la dita quantitat molt poca y contra stil, pràttica y costum de altres corts generals, senyaladament de les últimes que foren per nós celebrades en Oriola.

³⁶ ARV, Reial, 514 bis, ff. 222v-225r.

Considerants que les predites y altres contencions, axí entre dits oficials com encara entre los tres braços tachadors y persones eletes per la cort, han causat y causen dilatar-se lo servey a nós fet y offert en la dita vila de Monçó, no sens deservrey y dan de nostre real patrimoni y vergonya del dit regne, los quals, com a fidelíssims a nostra real corona, unànimes y concordés foren en la dita vila de Monçó los primers en la oferta y servey per nós demanat, preceynt en açò als del nostre regne de Aragó y principat de Catalunya.

Y ab les dessús dites y altres contencions lo dit servey offert és derrer dels altres regnes en lo efecte y execució de aquell, e encara ho seria molt més si per nós ab les presents no hi fos degudament provehyt.

Per tant, attenents que a nós com a rey y senyor pertany discedir y determenar totes y qualsevol qüestions, incidents y emergents en la cort, la qual cort, per a efecte de complir les coses de nostre servey en aquella a nós offertes, encara dura fins aquelles efectualment sien complides.

Considerat encara que per l'acte y tenor de la oferta a nós feta en la dita cort a nós toque declarar y determenar la part contingent y tocant als dits oficials, axí de les deu milia liures com encara dels dits censals carregadors sobre el general de la sal, per ço volent passar fi a totes y qualsevol qüestions y contencions, altres que són o poguessen venir, axí entre los tres estaments y braços entre si, com encara ab los dits oficials nostres.

Declaram, statuhim y ordenam deure's fer y observar en la manera següent:

E primerament, attenant y considerant que en virtut de l'acte de la oferta expressament és disposat e ordenat los nostres oficials reials deure haver part dels censals carregadors sobre lo dit general, la porció y quantitat emperò no és per lo dit acte de oferta declarada y expressada, ans aquella està a nós remessa y per la sentència, lavors per nós en la dita vila de Monçó donada, no està expressament als dits oficials tachada ni

expressada, ni la dita sentència ni el effecte d'ella no fonch ni és sino tan solament dividir y partir entre los dits tres braços la porció y part a cada hu de aquells pertànyer, axí en les X^m liures com en los censals carregadors en lo dit general, restant en respecte dels oficials nostres la facultat y poder specialment a nós attribuyda, en virtud de l'acte de la oferta a nós feta en la dita cort.

Per tant declaram, statuhym y ordenam que de la dita quantitat de XXXXVII^m liures, que per les persones eletes per la dita cort són stades limittades y tachades deure's carregar sobre el general juxta la dita oferta, que de les dites quantitats ne sien presses per los dits diputats del dit regne set milia liures, per a que de aquelles ne sien formats als dits oficials reals les quantitats de censals, que a rahó de XV^m lo miller pujaran, declarants ésser entre los dits oficials reals dividits segons a ells o la maior part de aquells los parrà ser fahedor; y en cars de discòrdia de aquells, y passats sis dies que la present los serà notificada per part nostra ab la present, donam facultat als diputats del dit regne ells, a consell de sos advocats, prenguen y carreguen censals juxta la dita oferta y actes de cort fins a la dita suma de set milia liures, repartint-ho entre los dits oficials si e segons a ells ben vist los serà, donant-los per açò totes nostres veus, noms i potestat.

E de les restants quaranta milia liures volem, declaram, statuhym y ordenam que los dits diputats del dit regne facen los carregaments de censals juxta los actes de cort fins a la dita quantitat de XXXX^m liures, servant entre los tres braços la dita sentència, per nós en la vila de Monçó donada, intimar que sia a cascun stament, persones eletes de aquells ab acte públich, per part nostra que se concorden ells entre si de carregar les dites XXXX^m liures, partint y dividint aquelles, a saber, és fent de aquelles cinquanta parts, de les quals set sien de la Sglésia, les XXI del militar, les XXII del real, juxta la dita sentència, donant-los temps de sis dies, com dit és, per a que ells entre si concorden y facen lo repartiment que·ls parrà de

les dites parts, *singula singulis refferendo*. Si passats los sis dies los dits tres braços o qualsevol de aquells no's acordaran, manam als dits diputats facen lo carregament, juxta los actes de cort, prenent de les persones dels dits braços les quantitats que seran necessàries y se deuran carregar seguint l'orde de la dita sentència, a saber és, que si lo braç ecclesiàstich no's haurà concordat de la setena part a ell pertanyent prenguen y carreguen la setena part de censals de persones y lochs ecclesiàstichs, y lo mateix facen dels altres braços que no's concordaran, prenent de les persones del dits braços los diners en tanta quantitat quanta al dit braç tocava, preferint los qui entrevingueren y treballaren en la dita vila de Moncó en les dites corts a les altres persones, fent la dita elecció e repartiment a consell de sos advocats, donant-los si e en quant menester sia, per a fer les coses sobredites, totes nostres veus, loch y potestat segons que ab la present los conferim y donam.

E per quant per actes fets en la present cort és estatuyt e ordenat que no's puguen fer carregaments a maior for de XV^m sous per mil, per observància del dit acte, declaram, statuhim e ordenam que los dits diputats sien tenguts y obligats de pendre jurament a les persones que carregaran los dits censals, que ells per si ni per interpossades persones no han donat ni pres diners alguns directament ni indirecta, per rahó de haver o deixar porció alguna dels dits censals de les persona o persones que part o porció alguna tinguessen en aquells, en virtut del repartiment de la dita nostra sentència.

Venint al repartiment fahedor de les dites deu mília liures, vist l'acte fet per los dits tachadors ab lo qual de aquells tachen als dits oficials nostres cinquanta tres mília sous, hauda relació que entre ells stà fet lo repartiment en la forma e manera següent, a saber és, al vicecanceller, vint mília sous, a micer Alpont, regent la cancelleria, X^m sous, al protonotari, VIII^m sous y la restant quantitat fins en los dits LIII^m sous, que son XV^m sous, repartidora entre los altres oficials nostres, que són thesorier, mestre

racional, micer Bosch, srivà de ració, e Johan (Ram), estant per molts justs respectes nostre real ànimo mou-les (?), ab la present loham y aprovam la dessús dita tachació, reservant la porció de cinch mília sous que los braços de sa voluntat y de sa porció han volgut donar y tachar a micer Alpont, regent nostra cancelleria. Açò emperò ajustat que per quant en la dessús mencionada sentència, dada en Monçó, entre los officials nostres estan nomenats lo batle general y advocat fiscal, ab la present adjudicam tres mília sous més, ultra los LIII^m sous, que sien presos de les dites X^m liures, y aquells sien donats a micer Ausiàs del Bosch, havent respecte a sos excessius treballs que soportà en dita cort, ultra la porció que li pertany y deu haver dels dits XV^m sous, e de la restant quantitat de deu mília liures, deduhys los dits cinquanta sis mília sous del susdits officials, del restant sien fetes cinquanta parts, distribuydes entre los dits tres braços en la forma y manera en la dita sentència contenguda.

E per quant per alguns se diu se fa dupte què forma ha de tenir en la tacha fahedora per al compliment de la paga de les LX^m liures fahedores, acumulades ab los L^m sous (*sic*) que's prenen del general, ab los dits carregaments de censals sobre aquell fahedors, per tolre tot dupte declaram, statuhim e ordenam que la dita tacha se haga de fer de les dites LX^m liures en la forma y manera següent que stà expressada en los actes de cort y de oferta, seguint la forma que's feu en les corts últimament per nós celebrades en la nostra ciutat de Oriola, la qual tacha fahedora volem no empache el efecte y execució del carregament fahedor als censals de les dites cinquanta mília liures, juxta lo dit acte de cort.

Manants ab tenor de les presents de nostra certa sentència, expressament y del·liberada, per primera y segona iussions e sots incorriment de nostra ira e indignació, a tots e qualsevol officials nostres en lo dit nostre regne de València constituïts, e signant més, als dits diputats e altres tres braços del dit regne e o als tachadors e persones eletes per la dita cort e tres braços de aquella y altres qualsevol persones a qui's

pertanga, que la present nostra declaració, ordenació y provissió e totes e sengles coses en aquella contengudes, les tinguen, observen y guarden tenir, observar y guardar, les facen deduhir-les aquelles a degut effecte. Y execució sia segons damunt és per nós declarat, provehyt, statuyt e manat, guardant-se attentament de fer lo contrari, per quant la gràcia nostra los és cara e la pena a nostre arbitre reservada dessigen no incòrrer.

En testimoni de les quals coses manam ésser feta les presents, ab lo nostre segell comú segellada.

Datum en la ciutat de Sevilla, a XXI dies del mes de febrer, any de la Nativitat de Nostre Senyor mil D y onze.

Yo, el rey.

Signum Augusti, vicescancellarius Signum Alpont, regens

Signum generalis thessorerius Signum de Gualbis, regens

Signum consilior generalis

Superades les tensions entre el rei i l'oligarquia regnícola, la liquiditat d'efectiu fou com sempre aportada per la taula municipal de València. Seguint un acord del consell de 22 de novembre de 1511 la clavaria de censals registrava el 27 de febrer de 1512 l'emissió de 45.000 lliures censals, amb pensions al 6,66% de tipus d'interès anual, pagadors semestralment, que foren contractades pels següents inversors³⁷:

³⁷ AMV, N-71, "Clavaria de Censals". Any 1511-1512.

Quadre IIIa. Manllevadors del municipi: censal de 45.000 lliures emès el 27 de febrer de 1512. Inversors amb més de 1.000 lliures.

<i>Comprador del censal</i>	<i>Import</i>	<i>Quitament³⁸</i>
Roger de Pallars	11.550 ll.	
Joana de Torres i Fabra, muller del batle general	2.250 ll.	571 ll. 13ss. 7ds
Micer Antoni Agostí, vicecanceller del rei	1.500 ll.	
Mossén Joan Cabrero, cambrer del rei	1.500 ll.	
Elionor de Castellví, vídua de Ramon Castellví, senyor de Picassent	1.125 ll.	
Beatriu Carròs de Castellví, muller i hereua de Carròs de Vilaragut	1.100 ll.	
Jaume Llopis, mercader	1.100 ll.	
Mossén Bernat Almúnia, cavaller	1.050 ll.	
Elionor Dalmau, muller de mossén Alfonso Sànciz	1.050 ll.	
Francés de Peña-roja, cavaller	1.050 ll.	
Daniel Ginestar	1.000 ll.	

³⁸ A la columna "Quitament", dades de la cancel·lació al mateix exercici juliol 1511-juny 1512. Observe's que amb l'amortització de capital s'afegeix el pagament dels interessos de liquidació de la pensió, una mescla que difícilment passaria una auditoria de comptes actual en considerar contablement equiparats capitals i despeses financeres. En quatre casos la llució és parcial (Joana de Torres, Miquel Joan, Gaspar Granulles i Lluís Jeroni Calbet). Dades elaborades des de AMV, W-12, "Clavaria del Quitament".

Quadre IIIb. Manllevadors del municipi: censal de 45.000 lliures emès el 27 de febrer de 1512. Inversors amb menys de 1.000 i més de 300 lliures.

<i>Comprador del censal</i>	<i>Import</i>	<i>Quitament</i>
Mossén Cosme de Vilarrasa, cavaller	958 ll.	
Batista Burgarini, mercader	922 ll.18,75 ss.	
Berenguer, mercader de formatge	850 ll.	
Elionor de Servató, muller de Joan de Servató	800 ll.	802 ll. 13 ss. 4 ds.
Miquel Joan, mercader	800 ll.	502 ll. 11 ss. 10 ds.
Micer Jeroni d'Assió, doctor en cascun dret	750 ll.	
Elionor Manriques de Castellví, muller de Galceran de Castellví	750 ll.	
Guillem March, ciutadà	750 ll.	
Elionor Pons de Martí, vídua de micer Felip Pons	750 ll.	
Isabet Ényego, muller de Conrat d'Alpont	695 ll.	701 ll. 6 ss. 1 ds.
Mestre Salvador Abril, mestre en arts i medicina	600 ll.	
Joan Baptista de Castellví	600 ll.	
Francés Despí, notari	600 ll.	606 ll. 17 ss. 9 ds.
Beatriu Siscar, vídua	600 ll.	
Bernat Vidal, ciutadà	600 ll.	604 ll. 13 ss. 4 ds.
Lluís Onorat Estellés, ciutadà	550 ll.	
Mossén Nicolau Ferrando, cavaller	537 ll.10 ss.	
Lluís Carbonell, ciutadà	500 ll.	502 ll. 6 ss. 4 ds.
Capítol de la Seu: almoïna d'en Pere Garró	450 ll.	
Micer Joan Ferrando, doctor en lleis	450 ll.	
Joan Quintana, sastre	425 ll.	
Mossén Joan Albert, cavaller	375 ll.	382 ll. 10 ds.
Miquel Andrés, ciutadà	375 ll.	
Gaspar Granulles, ciutadà	375 ll.	305 ll. 12 ss. 3 ds.
Jaume Macip, mercader	375 ll.	377 ll. 14 ss. 2 ds.
Vicent Peris, mercader	375 ll.	377 ll. 15 ss. 7 ds.

Quadre IIIc. Manllevedors del municipi: censal de 45.000 lliures emès el 27 de febrer de 1512. Inversors amb 300 o menys lliures.

<i>Comprador del censal</i>	<i>Import</i>	<i>Quitament</i>
Lluís Jeroni Calbet, cavaller	300 ll.	100 ll. 11 ss. 1 ds.
Francés Joan d'Artés, cavaller	300 ll.	
Joana Gascó	300 ll.	301 ll.
Francés Joan Roig, ciutadà	300 ll.	
Conrat d'Alpont, ciutadà i maiordom de l'hospital dels Inocents	255 ll.	
Maria Magdalena Canyelles, donzella	250 ll.	
Joan Ginevart, notari	250 ll.	254 ll. 8 ss. 11 ds.
Damiata Bonet, muller de Ramon de l'Ort, doctor en lleis	225 ll.	
Lluís Ballester, notari	200 ll.	203 ll. 10 ss. 4 ds.
Bernardí Baiona, ciutadà	200 ll.	
Joan Boïl i Maria d'Almúnia, sa muller	200 ll.	
Pelegrí Garcia, ciutadà	200 ll.	
Gaspar Mascó, cavaller	200 ll.	
Jeroni Matalí, notari	200 ll.	201 ll. 16 ss. 4 ds.
Francés Navarro, ciutadà	200 ll.	201 ll. 10 ss. 3 ds.
Elionor i Jerònima Canyçar	173 ll. 1,25 ss.	
Francí Beltran, ciutadà	150 ll.	153 ll. 4 ss. 5 ds.
Damiata Bonjoc, muller de Jaume Bonjoc	150 ll.	
Miquel Joan Carbonell, cavaller	150 ll.	
Beltran Duart	150 ll.	
Joan Figuerola, administrador de l'almoïna de la presó	150 ll.	
Mossén Lluch Joan, generós	150 ll.	
Caterina Builayga i Iolant Vilarrasa	105 ll.	
Lluís i Guillem Ramon Tovia, notaris	100 ll.	101 ll. 3 ss. 4 ds.
Joan Lluís Àngel Exarch, patró del benifet de Sant Joan del Mercat	53 ll.	

Aquest préstec pont servia alhora dos objectius: permetre l'entrega immediata de numerari al monarca i beneficiar amb les rendes derivades a les famílies més benestants de la ciutat i regne, pròximes al poder municipal o regional.

Aquesta segona finalitat queda ben palesa en analitzar el segment social dels compradors de les pensions, resumida en els gràfics de les figures A i B.

Més del 70% dels imports foren aportats pels oligarques i senyors militars, que en número d'inversors superaven la meitat, seguits per més d'un 25% dels que anomenen oficis benestants (mercaders, notaris i juristes).

És notòria la presència de les mullers dels personatges més poderosos, ampliant el benefici que de les necessitats del rei obtenien la noblesa valenciana (Castellví, Vilaragut, Servató) i els oficials reials (Torres, Sànciz).

De la llista d'inversors no hem trobat al cens les següents mullers: Joana Gascó, Maria Magdalena Canyelles, Elionor i Jerònima Canyçar, Caterina Builayga i Iolant Vilarrasa. Beatriu Siscar ha estat identificada com la vídua de mossén Jaume Siscar. Sí apareixen els marits de la resta de dones mencionades. Entre els hòmens no hem localitzat indefectiblement al ciutadà Lluís Onorat Estellés ni al mercader Vicent Peris³⁹.

³⁹ Aquestes dos serien les úniques omissions al cens ja que és molt probable que les dones absents no foren caps de família. No obstant, Vicent Peris podria ser el velluter Vicent Pérez (514 BIS, f. 356r) i Lluís Onorat Estellés qui apareix pagant cent sous al camí de Quart amb el nom de Luís Stellers (514 BIS, f. 507v).

Figura A. Distribució social dels prestadors (% d'imports)

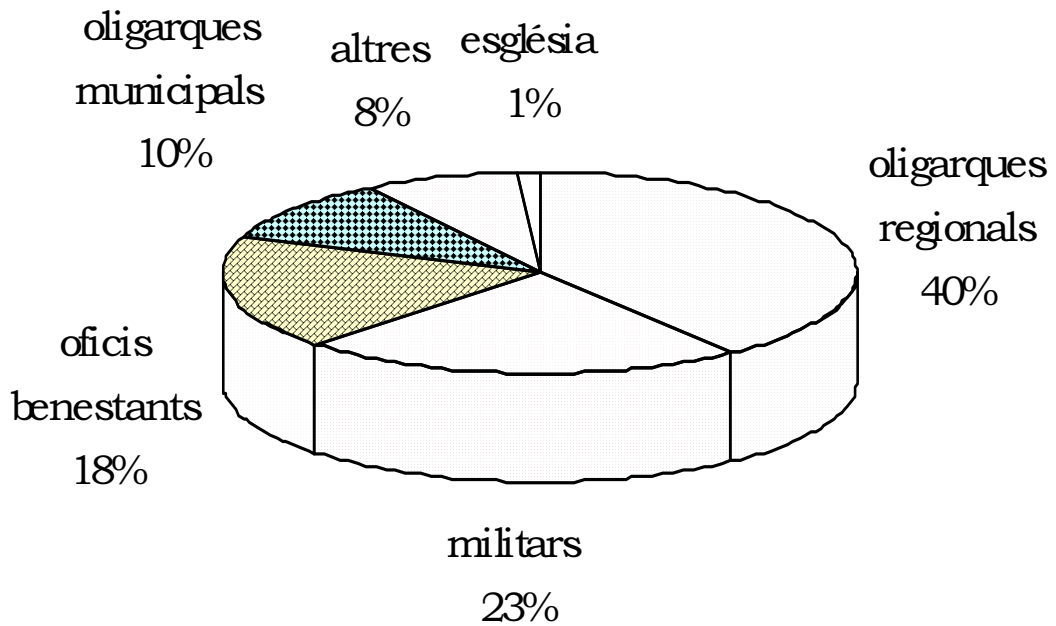
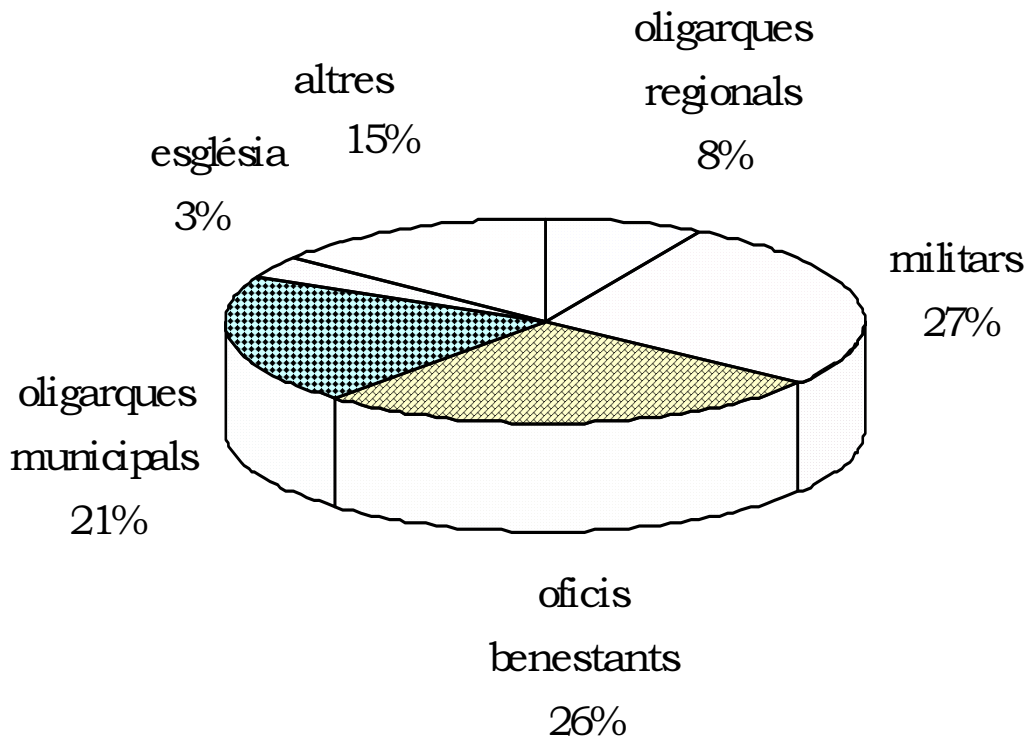

Figura B. Distribució social dels prestadors (% d'inversors)

Capítol III.

LA FONT DOCUMENTAL: els llibres registre de Cancelleria Reial 514 BIS i TER de l'Arxiu del Regne de València

La matèria escriptòria dels dos llibres registre és paper de qualitat mitjana. Les mesures d'alçària i d'amplària de les fulles són de 315 x 220 mm. i 300 x 215 mm., respectivament. La humitat, les arnes i els efectes de l'òxid han respectat prou els llibres, que han estat objecte d'una moderna restauració que permet una lectura que soles es fa difícil quan la quantitat de tinta de la part versa impedeix la normal visualització de la recta, o viceversa.

La portada i contraportada de l'enquadernació és a base de fulls més gruixuts de paper (de 345 x 240 mm. el 514 BIS) i pergami (de 320 x 240 mm. el 514 TER). El cosit dels quaderns està reforçat al llom amb dos tires de cuir de 70 mm. que l'abracen, separades entre si uns 130 mm. (514 BIS) i 125 mm. (514 TER) i situades a 35 mm. (514 BIS) i 30 mm. (514 TER) de les bordes.

La característica de la informació que contenen afavorí el concurs de diversos escrivans. Al menys hem detectat quatre diferents mans, una per a cada braç i dos que ompliren el llistat del cap i casal. La qualitat cal·ligràfica de la lletra humanística rodona, comuna en els usos notariais de l'època, és

encara més destacada en el cas de l'escrivà dels llocs de reialenc. El mòdul de la lletra oscil·la entre 2,5 i 3 mm. (514 BIS) i 2 mm. (514 TER). Els títols, reduïts a la identificació toponímica de cada lloc o les diverses condicions socials, apareixen en versals d'uns 7 mm. per al 514 BIS i amb minúscules de diferent grandària a la resta (3 i 5 mm. dels dos escrivans del 514 TER).

El marge deixat a l'esquerra és de 55 mm. Per raó de la distinta llargària de la identificació dels contribuents, estructurada en tractament, nom, cognom i renom, el paper no fou pautat i l'interlineat és d'uns 12 a 14 mm. (514 BIS) i de 7 a 10 mm. (514 TER).

El resultat és una caixa d'escriptura de grandària irregular (250 a 260 x 150 a 160 mm., el 514 BIS i 220 a 240 x 120 a 140 mm., el 514 TER), harmoniosament plena de noms, a doble columna quan no s'assenyala més que la identitat del cap fiscal. En el detall del bestiar i els imports de la taxa el columnat es fa simple, beneficiant l'alineament dels imports i la seua suma o la redacció del jurament dels ramaders. El clausulat notarial com a part més literària del manuscrit es desenvolupa a columna simple. Hem respectat aquest criteri en l'edició, però no fidelment. L'orde dels veïns a l'original s'ha de seguir esgotant la columna de l'esquerra abans de seguir amb la de la dreta. A l'apèndix, per raons informàtiques, hom trobarà la seqüència per fileres. A banda de la identificació dels caps fiscals el renom conté de vegades l'activitat professional i la situació jurídica, que fa aparèixer dones i menors.

L'escriptura té un règim que oscil·la entre 15 i 25 línies, amb 18 de valor modal, amb independència del columnat simple o doble.

Als llibres falten els artificis decoratius.

El llibre 514 BIS és un autèntic trencaclosques. Una numeració aràbiga moderna seqüència els folis tal com apareixen hui en dia cosits. Dels 637 folis que conté hem publicat a l'apèndix els folis 332r-523v, cens de la ciutat de València i llocs de la seua contribució particular, que presenta altra numeració romana de 192 folis en quatre quaderns de 48 folis cadascú, precedida de tres folis, escrits per la part recta, que presenten les taules índex d'oficis (f.329), parròquies (f.330) i llocs (f.331).

De la resta del llibre hem editat també, per ésser indicador relatiu i directe de la riquesa de cada senyoriu, la repartició de la tatxa acordada per cada braç: reial (ff. 264r-264v), eclesiàstic (ff. 277r-282v) i militar (ff. 283r-328v, en blanc els folis 295v-298v i 311v-312v).

Completa el volum el registre de la convocatòria de corts, la proposició reial i la resposta dels diputats, el registre d'apoderaments i diverses diligències, els nous furs, l'oferta, l'elecció de càrrecs i les actes de cort a València, abans (ff.179r-276v) i després (ff. 545r-637v) de la publicació de la tatxa, fins a 1521.

La composició del 514 TER és més uniforme, tant formalment com en els seus continguts. Cal descomptar l'afegitó inicial que suposen els 68 folis amb numeració aràbiga que contenen altra còpia de l'oferta (fins al foli 30v), els capítols del general de la sal (ff. 36r-49v) i el sumari publicat per Garcia Càrcel (ff. 55r-68v), que tornem a publicar, iniciant l'apèndix, donat algunes errades d'impremta en les xifres de les unitats que contenia l'article esmentat.

El llibre s'estructura en 10 quaderns o mans de 48 o 46 folis cadascú, excepte l'últim que té 33. La foliació és en numeració romana. Les quatre primeres mans totalitzen 188 folis (els tres últims, en blanc) i repleguen les nòmines de habitants dels llocs de l'Església (en dos quaderns de 48 i altres dos de 46 folis). Les altres sis mans (tres quaderns de 48 folis, dos de 46 i l'últim de 33) són el cens dels llocs reials (ff. 189r-441v), exclosa la ciutat de València, restant en blanc els posteriors fins a l'últim, numerat com a 456. La numeració del foli 203 està repetida, havent assignat el segon com a foli 203 bis.

Així, donç, nostra edició ordena l'apèndix amb els següents continguts:

Sumari dels veïns i bestiaris	ARV, Reial, 514 TER, ff. 55r-68r
Tatxa del braç reial	ARV, Reial, 514 BIS, ff. 264r-264v
Tatxa del braç eclesiàstic	ARV, Reial, 514 BIS, ff. 277r-282v
Tatxa del braç militar	ARV, Reial, 514 BIS, ff. 283r-328v
Tatxa de la ciutat de València	ARV, Reial, 514 BIS, ff. 329r-523r
Cens dels llocs de l'Església	ARV, Reial, 514 TER, ff. 1r-185r
Cens de les ciutats i viles reials	ARV, Reial, 514 TER, ff. 189r-441r
Cens dels llocs del braç militar	No trobat

La font ha segut emprada per diversos historiadors que l'han treballada parcialment. A banda de l'estudi ramader de Garcia Càrcel⁴⁰, sobre el que Carmen Barceló assenyalà i va corregir algunes imprecisions

⁴⁰ GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO, "La ganadería valenciana en el siglo XVI". Saitabi, XXVII. 1977. Una lectura defectuosa de la font (segalls) ha portat a l'autor a afirmar que Quart actuava com a proveïdor especialitzat de ramat equí de València. (*Ibidem*, p.91).

geogràfiques d'índole comarcal⁴¹ les llistes han bastit de materials bàsics els capítols demogràfics de tesis doctorals d'història local i total, com ara les de Ferran Garcia⁴² i Antoni Furió⁴³ sobre la societat camperola baix-medieval de la Valldigna i la Ribera, respectivament. La recuperació de l'home comú com a protagonista de la història dóna pas a l'anàlisi prosopogràfic dirigir esta volta a detectar els moviments, pervivències i arrelaments de llinatges i famílies que treballen la terra. Els pobladors de l'Alcudiola, Algemesí, Almussafes, Alfulell, Alzira, Benifairó, Benimuslem, Cabanyes, Carcaixent, Castelló de la Ribera, Cogullada, Cullera, l'Ènova, Faldeta, Guadassuar, Manuel, Massalalí, Montortal, l'Ombria, Pujol, Ràfol, Rafelguaraf, Rugat, Sans, Simat, Tarragona, Taverna, Ternils, Torreta, Toro, Tossalet, Vertfull i Xara han estat contrastats amb els apèndixs i taules d'estos autors.

Per al cas de València ciutat existeix una font a l'arxiu municipal anomenada Taxta reial de 1513 que suposa una actualització del llistat que ací publiquem. Ha estat emprada en les tesis doctorals d'autors com German Navarro⁴⁴ i David López⁴⁵, campions del mètode prosopogràfic a la recerca d'artesans tèxtils i comerciants italians, respectivament. També Miguel

⁴¹ BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, "Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto". Universidad de Valencia. 1984.Pp. 78-79.

⁴² GARCIA GARCIA, FERRAN, "El monestir i la mesquita. Societat i economia agrària en la Valldigna (segles XIII-XVI)". Tesis doctoral inèdita. València. 1986.

⁴³ FURIÓ DIEGO, ANTONI, "El camperolat valencià en la Edat Mitjana: demografia i economia rural en la Ribera (segles XIII-XVI)". Tesis doctoral inèdita.Universitat de València. 1986.

⁴⁴ Part de la seua llabor investigadora ha estat publicada. Vegeu NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, "El despegue de la industria sedera en la Valencia del siglo XV". Consell Valencià de Cultura. 1992 i "Los orígenes de la sedería valenciana". Ajuntament de València. 1999.

⁴⁵ IGUAL LUIS, DAVID, "Valencia e Italia en el siglo XV. Rutas, mercados y hombres de negocios en el espacio económico del Mediterráneo occidental". Bancaixa. Vila-real. 1998.

Falomir⁴⁶ utilitzà aquesta font llistant la nòmina dels oficis vinculats al món de l'art (pintors, pedrapiquers, argenters, fusters i obrers de vila). És també el document bàsic de l'anàlisi de l'estructura socio-econòmica i la distribució espacial per parròquies que feu Garcia Càrcel en 1975⁴⁷.

Els articles publicats a la Revista de la Societat d'Onomàstica sovint han explotat llistats locals del cens de 1510. Així María José Carbonell i Encarnación Simó treballaren la nòmina de la Jana⁴⁸; Josepa Cortès⁴⁹, Sueca; Antoni Furió⁵⁰, Alzira i Josep Cano i Emili Casanova⁵¹, Ontinyent. A la revista Saitabi Sánchez Adell introduïa eines metodològiques com l'índex d'arrelament i l'anàlisi d'estirps bàsiques⁵² i s'encarregava de Castelló de la Plana⁵³.

⁴⁶ FALOMIR FAUS, MIGUEL, "Arte en Valencia, 1472-1522". Consell Valencià de Cultura. 1996. La llista d'obriers de vila que publica l'autor al seu apèndix està incompleta, faltant des de Jaume d'Ocanya (al foli 385r) a Martí Bevià (386r). Tanmateix hem observat l'absència (per mort?) dels fusters Joan Sala, Jaume Andreu, Pere Aguilar, Pere Ferrer i Vicent Camarasa. Discrepem de la lectura d'alguns cognoms que fa l'autor com ara Tustany, Comie, Sentin, Reresola, Guadalupe, Canall, Vines, Nagera , Querol, Teres o Carce en lloc de Tristany, Comte, Sentiu, Ceresola, Degalupe, Çavall, Vives, Noguera, Queralt, Torres i Çaera.

⁴⁷ GARCÍA CÀRCEL, RICARDO, "Notas sobre población y urbanismo en la Valencia del siglo XVI". Saitabi, XXV. 1975. No trobem fonament a les seues afirmacions sobre la majoritària absència de menestrals i macips al cens (p.136) o la proporcionalitat directa entre nombre d'integrants de l'ofici i quantia assignada en la taxa (p. 138).

⁴⁸ CARBONELL BOIRA, MARIA JOSÉ i SIMÓ QUEROL, ENCARNACIÓN, "La tradició antroponímica a la Jana en la transició de l'època medieval a la moderna (s. XIV-XVI)". SO, XLII. El nostre repàs ha detectat l'omissió dels noms Enric, Arnau, Esteve, Francés i Úrsula i els cognoms Fenol, Lópiz i Mullet (les autores han llegit Muller).

⁴⁹ CORTÈS, JOSEPA, "L'antroponímia medieval i moderna de Sueca (1399-1680)". SO, XXV. 1986.

⁵⁰ FURIÓ DIEGO, ANTONI, "Onomàstica medieval d'Alzira. Noms, cognoms i renoms". SO, XXIII. 1985.

⁵¹ CANO, JOSEP A. i CASANOVA, EMILI, "Els llinatges d'Ontinyent entre 1343 i 1867". SO, XXVI. 1986. En la relació de cognoms de 1510 trobem a faltar Boxa, Carrasquer, Çuera, Jovell, Lana, Lillo, Nicolto, Ochio, Sarià, Serradel, Sebilía, Sunyent i Vanyon.

⁵² La mateixa aproximació metodològica en GIMENO BETÍ, LLUÍS, "Antroponímia castellanenca dels segles XIV-XVI-XVIII". SO, XXIII. València. 1983.

Desgraciadament, com ja va advertir Vicent Graullera⁵⁴, la descripció del bordell valencià no conté el nombre de prostitutes. Considerades subjectes fiscals, amb la taxa estàndard de cinc sous, apareixen com a col·lectiu cloent la nòmina de la parròquia de Santa Caterina, darrere d'una llista consecutiva de diuit hostalers que paguen tots deu sous: mestre Diego de Lesques (hostal de la Borreguera), Baltasar Alegre, Antoni d'Estiga, Miquel Joan, Miquel Perpinyà, Jaume Llopis, Caterina (hostal d'Esciso), Sebastià lo tintorer, Joan Jordi, mestre Pere Almudéver, Diego d'Ocanya, Álvaro Gutiérrez, Gaspar Alamany, Francesca de Ribera, Pere Bertran, la viuda Caterina, Francés de Morvedre i Joan Ferrer, lo tort⁵⁵. A la parròquia de la Santa Creu dos hostalers, Joan Atzuara i Ferrando Portrixo, són tatxats en cinc sous, manifestant el seu treball al bordell i el de tres dones al seu càrrec que també cotitzen⁵⁶. Suggerim la hipòtesi d'un bordell amb diuit hostalers amb 5 o 6 prostitutes cadascú més altres dos hostalers llogats, que aporten altres sis, per totalitzar-ne entre 96 i 120 bagasses.

En dos ocasions el llistat ens comenta el lloc estranger on resideixen els veïns: Leonard Fillol ha deixat sola na Beatriu a la parròquia de

⁵³ SÁNCHEZ ADELL, JOSÉ, "Onomástica y movilidad de población en la villa de Castellón de la Plana (siglos XIV-XVIII)". Saitabi, XXVIII. 1978. A l'apèndix oblidava assenyalar el 1510 els cognoms Alnay, Atzuara, Aytart, Bellmuntà, Borayo, Borràs, Bou, Burguello, Çabater, Caciz, Calanda (de), Casalduc, Castillo, Celma, Cirera, Costa, Durà, Gallent, Gómiz, Gracià, Guimerà, Ivarç, Inart, Joan, Linares (de), Millan, Miquó, Mulet, Munyoz, Mur, Palanques, Pardo, Pelejà, Penarroja, Porres (de), Ricart, Riusousa, Roqueta, Santpol, Tous (de) i Xavea (de).

⁵⁴ GRAULLERA SANZ, VICENTE, "Los hosteleros del burdel de Valencia". Revista d'Història Medieval, 1. València. 1990.

⁵⁵ ARV, Reial, 514 bis, f. 461r.

⁵⁶ ARV, Reial, 514 bis, f. 490r.

Sant Joan i és troba a Roma⁵⁷, mentre que Berenguer Siurana, de la parròquia de Santa Maria de Morella, és a Trípol⁵⁸. El notari de Bocairent ens detalla els veïns absents del seu domicili: Joan Maïques, Antoni Galbis, Pere Moller i Andreu Molina⁵⁹.

Bartomeu Bosch, dipositari de la fe pública a Ontinyent, ens regala informació dels llocs de procedència d'alguns veïns de la vila⁶⁰: Andreu Martí, paraire de Castella, Joan Martinez i Jordà d'Alcoi, Joan Cucó, Ramon Cerdà i Joan Mollà, de l'Olleria, Pero Gasset (Villena), Bartomeu Penalba d'Agres com també son pare, que residia a Agullent. El mateix notari ens dóna a conèixer els negocis ramaders que amb el moro Dordura de Benirredrà tenien Joan del Pla i Joan Despi⁶¹.

Fora de la moreria de València trobem set mudéjars: la vídua de l'alcadí i l'adroguer Çaat Alcadí (a Sant Nicolau), els albarders Yael Ali, Çat Lope i Cilim Moquende (a Sant Nicolau) i Aquem d'Albalat (a Sant Joan) i l'espardenyer Lucey Negla (a Santa Creu)⁶². Azmet Abdocarim és al reialenc de Mislata, també fora de la moreria⁶³. Alí Moedi, de Borriol, és a la nòmina de terratinents de Vilafamés⁶⁴ i Abdolaziz Nayna és fora de la moreria a Morvedre⁶⁵.

⁵⁷ ARV, Reial, 514 bis, f. 482v.

⁵⁸ ARV, Reial, 514 ter, f. 354v.

⁵⁹ ARV, Reial, 514 ter, ff. 262v-266r.

⁶⁰ ARV, Reial, 514 ter, ff. 207r-212r.

⁶¹ ARV, Reial, 514 ter, ff. 214r.

⁶² ARV, Reial, 514 bis, ff. 462v-463r, 482r-482v i 488v.

⁶³ ARV, Reial, 514 bis, f. 510r

⁶⁴ ARV, Reial, 514 ter, f. 34r

⁶⁵ ARV, Reial, 514 ter, f. 203r

Capítol IV.

BREUS APUNTS D'ONOMÀSTICA COMPARADA

Tots els 976 noms i 6.590 cognoms han estat contrastats amb el diccionari català-valencià-balear d'Alcover i Moll i les mencionades publicacions de Agustín Rubio i Mateu Rodrigo (1998) i Enric Guinot (1999). Els topònims s'han buscat amb l'*Onomasticon* de Joan Coromines, deixant els més conflictius i noms de llocs de localització desconeguda a la comprovació amb les obres de Cavanilles⁶⁶, Castañeda⁶⁷ i els articles de Martínez Ferrando⁶⁸ y Enric Guinot⁶⁹.

Encara que referits a altres fonts hom trobarà molt profitosos els articles sobre antroponímia del clergat valencià de Mª Milagros Càrcel⁷⁰, dels artesans i mercaders italians d'Igual i Navarro⁷¹, l'anàlisi sobre el fogatge de

⁶⁶ CAVANILLES, ANTONIO JOSEF, "Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia". Madrid. Imprenta Real. 1795. Edició facsímil Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló. 1991.

⁶⁷ CASTAÑEDA Y ALCOVER, VICENTE (editor), "Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia". Madrid. 1919. Edició facsímil. Consell Valencià de Cultura. València. 1998. 2 vols.

⁶⁸ MARTINEZ FERRANDO, Jesús ERNEST, "Un interessant índex històric de pobles valencians". BSCC, XVI. 1935.

⁶⁹ GUINOT RODRIGUEZ, Enric, "Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval", en Lluís de Santàngel i el seu temps. Congrés Internacional València 5 al 8 d'octubre de 1987, pp. 185-204.

⁷⁰ CÀRCEL ORTÍ, M^aMILAGROS, "Onomàstica de la diòcesi de València a través d'un "breviarium benefitii": cognoms (segle XVI)". SO, XXIII. 1985.

⁷¹ IGUAL LUIS, DAVID i NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, "Estudi antroponímic de l'emigració italiana a València (segles XV-XVI)". SO. Ontinyent. 1997. A l'apèndix IV d'este article es relacionen 48 exemples de cognoms italians valencianitzats. Hem trobat al cens, al menys, els

Catalunya en 1553⁷² d'Iglésies, les variacions a la Barcelona del segle XIV⁷³ i els estudis sobre les minories jueves⁷⁴ i musulmana⁷⁵.

següents: Anyell, Badali, Genovès, Gentil, Justinià, Gras, Muntalar, Negre, Pinell, Poso, Teri i Venecià.

⁷² IGLÉSIES, JOSEP, "Antroponímia del 1553 (Fogatge de Catalunya)". SO, XV. 1984

⁷³ La taula dels 12 noms més freqüents els anys 1363 i 1389 era:

Nom	1363 (1.290 noms)	1389 (4.870 noms)
Pere	219 (18,6%)	925 (19,0%)
Bernat	152 (12,9%)	544 (11,2%)
Joan	43 (3,6%)	495 (10,1%)
Guillem	103 (8,7%)	409 (8,4%)
Francesc	81 (6,8%)	383 (7,9%)
Jaume	74 (6,3%)	298 (6,1%)
Ramon	49 (4,1%)	264 (5,4%)
Berenguer	78 (6,6%)	263 (5,4%)
Antoni	17 (1,4%)	253 (5,2%)
Arnau	42 (3,5%)	168 (3,9%)
Bartomeu	35 (2,9%)	165 (3,4%)
Miquel	17 (1,4%)	89 (1,8%)

Fonts: Manuel Riu i Fr. Marsà

⁷⁴ GIMENO BETÍ, LLUÍS, "Antroponímia jueva castellanenca dels segles XIV i XV". SO, XXIII. València. 1983. MAGDALENA NOMDEDEU, J. RAMÓN, "Antroponímia semítica castellanenca: jueus i mudéjars al segle XV". SO, XLIX. 1992. RODERIC PITA, MERCÉ, "Cognoms dels jueus del call de Lleida en llur fase final 1491-1492". SO, XV. 1984. RIERA I SANS, JAUME, "Antroponímia jueva mallorquina (segles XIII-XV)". SO, X. 1982.

⁷⁵ BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, "Poblamiento y toponomástica de la vall de Gallinera islámica". Saitabi, XXXVII. 1987. CHINER GIMENO, JAIME J., "Aportación a la antroponímia morisca de Castellón: los moros propietarios de tierras en la batllia de Vila-Real (1608)". SO, XLIII. BLASCO GARCÍA, CARMEL i NAVARRO BELMONTE, CARMEN, "Antroponímia musulmana i morisca de la Vall de Novelda (segles XV i XVI)". SO, XLIII. 1991. VERCHER LLETÍ, SALVADOR, "Antroponímia morisca de Corbera (València): 1563-1609". SO, XLVI. 1991.

Població	Focs	Totals Noms	% T/F	Joan	Pere	Miquel	Jaume	Antoni	Bartomeu	Bernat	Francés	Lluís	Domingo	Andreu	Martí
Total Cens	24.776	14.413	58,71%	4454	2495	1427	1368	1120	816	781	661	442	287	285	281
Total 20 poblacions	14.260	8.751	61,37%	2578	1392	872	797	604	476	462	410	367	121	193	178
València	4.818	2.613	54,23%	888	427	294	208	189	114	74	30	180	41	39	72
Xàtiva	1.331	730	54,85%	188	94	72	56	41	30	37	69	70	1	8	19
Oriola	1.318	722	54,78%	258	131	44	72	32	28	11	61	2		56	19
Horta de València	795	526	66,16%	179	79	63	57	33	21	27	12	17	9	7	13
Ontinyent	550	403	73,27%	129	54	27	19	31	39	29	15	23	6	14	7
Castelló	489	354	72,39%	81	74	37	38	17	23	15	17	2	8	6	4
Morvedre	535	346	64,67%	93	58	42	25	10	19	22	45	6	7	5	8
Onda	402	335	83,33%	78	57	48	56	11	7	25	12	6	12	4	7
Morella	443	328	74,04%	91	49	25	27	27	28	23	25	3	16	3	2
Alcoi	442	286	64,71%	80	35	19	17	7	20	35	16	36		16	1
Alacant	618	262	42,39%	69	20	20	11	21	17	34	37	4	5	6	13
Vila-real	332	260	78,31%	65	44	26	32	29	13	11	18	4	4	6	2
Bocairent	282	231	81,91%	59	42	25	18	14	29	9	7		2	13	5
Alzira	478	228	47,70%	65	29	22	21	12	8	17	15	8		3	1
Vilafamés	254	226	88,98%	38	43	10	40	36	10	30	3		2	2	1
Sant Mateu	275	207	75,27%	48	40	27	21	21	15	10	7	4	2		1
Biar	250	178	71,20%	53	29	18	4	17	30	7	8			4	2
Cabanes	197	174	88,32%	34	40	9	35	20	5	20	5		2		
Benicarló	229	174	75,98%	46	25	18	17	16	11	11	7	1	3		1
Traiguera	222	168	75,68%	36	22	26	23	20	9	15	1	1	1	1	

Quadre IV. Els 12 noms més freqüents a les 20 poblacions on més apareixen

Noms	T	Vinaròs	Cabanes	Almassora	Castielfabib	Quart	Sueca	Enguera	Caudete	Penàguila	Almoradí
Focs	1452	170	197	147	144	137	199	108	127	107	116
Joan	19,6%	16,5%	17,3%	26,5%	27,8%	25,5%	13,1%	17,6%	22,8%	13,1%	17,2%
Pere	11,5%	15,3%	20,3%	16,3%	0,7%	7,3%	13,1%	13,9%	3,1%	13,2%	7,8%
Jaume	7,9%	7,1%	17,8%	7,5%	1,4%	9,5%	5,5%	4,6%	7,1%	5,6%	9,5%
Miquel	6,5%	5,9%	4,6%	4,1%	0,7%	8,8%	9,0%	15,7%	6,3%	8,4%	3,4%
Antoni	6,2%	14,1%	10,2%	6,8%		3,6%	9,0%	4,6%	0,8%	1,9%	4,3%
Bernat	4,3%	4,1%	10,2%	3,4%	0,7%	5,1%	7,5%		1,6%	3,7%	1,7%
Bartomeu	3,0%	4,7%	2,5%	2,7%		1,5%	5,5%	4,6%		4,7%	2,6%
Francés	2,2%	1,2%	2,5%	2,7%		1,5%	4,5%	0,9%	0,8%	1,9%	5,2%
Guillem	1,5%	3,5%	2,0%	2,7%			2,0%			1,9%	1,7%
Domingo	1,3%		1,0%		6,9%	2,2%	0,5%	1,9%			0,9%
Martín	1,3%				6,3%			3,7%	4,7%		
Pedro	1,3%				10,4%	0,7%			2,4%		
Miguel	1,2%				11,8%				0,8%		
Martí	1,2%				0,7%	2,2%		3,7%	2,4%	1,9%	3,4%
Gabriel	1,1%	5,9%	2,5%	0,7%							
Andreu	0,9%			0,7%			2,0%	1,9%		0,9%	4,3%
Lluís	0,9%	0,6%		1,4%		0,7%	2,0%		1,6%	2,8%	
Ginés	0,8%										9,5%
	72,7%	78,8%	90,9%	75,5%	67,4%	68,6%	73,9%	73,1%	54,3%	57,9%	71,6%

Quadre V. Els noms més freqüents a deu poblacions d'entre 100 i 200 focs

Nom	T	Morella ⁷⁶	Tirig	Pina	Puebla ⁷⁷	Alcublas	Alboraia	Almusafes	Agost	Clero Oriola	Daya Vieja
Focs	366	47	28	38	30	47	42	28	55	28	23
Joan	14,5%	25,5%		23,7%	23,3%		21,4%		18,2%	3,6%	21,7%
Miquel	6,0%	8,5%	10,7%		6,7%	8,5%	4,8%		9,1%		8,7%
Domingo	5,2%	6,4%	3,6%	21,1%		8,5%	4,8%		1,8%		
Jaume	4,9%	2,1%	10,7%	2,6%		4,3%	7,1%	25,0%			4,3%
Pere	4,9%	8,5%	3,6%			8,5%	4,8%		7,3%	3,6%	8,7%
Francés	4,1%	8,5%	3,6%			6,4%	2,4%	3,6%	7,3%	3,6%	
Bartomeu	4,1%	8,5%		2,6%		6,4%	7,1%	7,1%	1,8%	3,6%	
Antoni	3,8%	2,1%	25,0%			4,3%	2,4%	3,6%	3,6%		
Miguel	2,7%			21,1%	6,7%						
Bernat	2,2%	6,4%	3,6%				2,4%	7,1%	1,8%		
Pero	1,6%			7,9%	6,7%		2,4%				
Pasqual	1,6%				10,0%	6,4%					
Martí	1,6%			5,3%		6,4%		3,6%			
Caterina	1,1%				6,7%		4,8%				
Gabriel	1,1%	8,5%									
Abraham	0,8%								5,5%		
Vicent	0,8%	2,1%					2,4%		1,8%		
Ginés	0,8%									3,6%	8,7%
Martín	0,8%			2,6%	3,3%	2,1%					
Mateu	0,8%	2,1%	7,1%								
Antón	0,8%			5,3%	3,3%						
Andreu	0,8%						2,4%	7,1%			
	65,3%	89,4%	67,9%	92,1%	66,7%	61,7%	69,0%	57,1%	58,2%	17,9%	52,2%

Quadre VI. Els noms més freqüents a deu poblacions de menys de 100 focs

⁷⁶ Focs de la parròquia de Sant Miquel de Morella

⁷⁷ Puebla de San Miguel (al racó d'Ademús)

Població	Focs	Totals Noms	% T/F	Martí	Garcia	Ferrer	Pérez	Martinez	Navarro	Gil	Sanç	Miralles	Pastor	Soler	Vidal
Total Cens	24.776	2.085	8,42%	325	272	244	236	195	178	150	133	91	87	87	87
Total 20 poblacions	14.054	1.370	9,75%	219	207	143	179	135	125	81	86	46	43	58	48
València	4.818	425	8,82%	84	52	56	55	38	65	24	24		6	9	12
Oriola	1.318	175	13,28%	33	35	6	31	42	5	7	9		2	4	1
Xàtiva	1.331	141	10,59%	15	11	7	4	16	18	6	30	16	5	10	3
Horta de València	795	75	9,43%	11	16	8	9	1	4	6	3	1	2	10	4
Alcoi	442	64	14,48%	7	11	1	9	4	4	1	1	16	4	6	
Alacant	618	63	10,19%	2	5	1	18	15	3	7			11	1	
Ontinyent	550	52	9,45%	10	16	1	4	7	5	2	2	3	2		
Morvedre	535	39	7,29%	6	5	10	9	1	2	1	3	1	1		
Biar	250	36	14,40%	1	1	9	10	2	1	9	1		2		
Alzira	478	32	6,69%	6	3	4	6	1	2	3	1	1	1	1	3
Xixona	222	32	14,41%		15		9				1				7
Onda	402	32	7,96%	7	5	4	3	2	3	1		1		1	5
Vila-real	332	29	8,73%	8	3	2	1		3	7		1	1	1	2
Traiguera	222	28	12,61%	1		13	1				1	3			9
Castelló	489	28	5,73%	7	1	10			1	1	1	3	3		1
L'Olleria	127	27	21,26%	2	17				2				1		5
Callosa	203	26	12,81%		6	1	9	6	1	3					
Cabanes	197	24	12,18%	8	2	7							1	6	
Bocairent	282	21	7,45%	8	3		1		4		2			1	2
Morella	443	21	4,74%	3		3			2	3	7		1	1	1

Quadre VII. Els 12 cognoms més freqüents a les 20 poblacions on més apareixen

L'aproximació metodològica dels esmentats articles i de les publicacions de la Societat d'Onomàstica es concentra en l'origen, significat, descripció, taxonomia de cognoms⁷⁸ (noms de lloc, de persona, d'oficis, de qualitats, de coses, d'animals, de parts del cos, de caire irònic-humorístic, ...) i quantificació de noms, cognoms i renoms o malnoms. Quan les fonts analitzades pertanyen a èpoques diverses la tabulació ens permet d'observar la variació. Més enllà de devocions locals les diferències comarcals i les motivacions d'elecció dels noms no han estat suficientment explicades⁷⁹. Els antropònims de procedència han estat utilitzats per establir la catalanitat dels primers repobladors a les comarques del nord⁸⁰ i la provenença del 21% dels contribuents del cap i casal la segona meitat del segle XIV⁸¹.

Milagros Càrcel intentà treure conclusions en establir una possible correlació entre advocacions religioses i noms de fonts de patrons i beneficiaris dels benifets eclesiàstics de la València de primera meitat del segle XVI⁸². La classificació d'invocacions mereix ésser recordada: a Jesucrist, a la Trinitat, a la Mare de Déu, als Àngels, a sant Joan, als Apòstols i Evangelistes, a sants hispànics i no hispànics (d'origen romà, italià, gal·licà i oriental). Algunes de les conclusions de l'estudi comparatiu dels registres parroquials d'Aiora, Xàtiva i

⁷⁸ MIRALLES I MONSERRAT, JOAN, "Normes per a l'aplec i l'estudi dels malnoms". SO, I. 1980

⁷⁹ Un bon exemple és l'intent de CABESTANY I FORT, JOAN F., "L'onomàstica tarragonina en el "llibre de la passada del mur" (1428-1429)". SO, XVII. 1984.

⁸⁰ CANDELA I GONZÁLVEZ, GLORIA i GARCIA I GRAU, MANUEL , "Breu anàlisi dels cognoms de les cartes-pobles del segle XIII al baix i alt Maestrat". SO, XL. 1990 i "Aproximació als antropònims de procedència de les cartes-pobles del segle XIII al baix i alt Maestrat". SO, XLIII. 1991.

⁸¹ RUBIO VELA, AGUSTÍN i RODRIGO LIZONDO, MATEU, "Antroponímia valenciana del segle XIV". Biblioteca Sanchis Guarner, 38. Valencia-Barcelona. 1998. Pp. 34-41 i 51-57 (taules d'obligada lectura). El 61,4% (532 valencians d'un total de 866) està relacionat amb topònims de Catalunya (57,6%) i la franja de Ponent en terres d'Aragó (3,8%).

⁸² CÀRCEL ORTÍ, M^aMILAGROS. "Advocaciones religiosas y onomástica en la diócesis de Valencia (siglo XVI)". *Medievalia*, 10. 1992.

Carcaixent ens parla d'uniformitat estadística en els noms de bateig, inici de la utilització dels noms compostos i continuïtat de l'antroponímia medieval durant el segle XVI, amb la primacia del baptisme de Jesús (Joan), els apòstols (Pere, Jaume, Bartomeu, Mateu, Andreu), arcàngels (Gabriel i Miquel) i sants d'ordes religiosos (Francesc)⁸³.

Enric Guinot ha eixamplat considerablement el ventall d'eines que disposa l'estudiós de l'antroponímia medieval valenciana⁸⁴. Al mètode clàssic dels topònims de procedència ha afegit el registre rigorós d'una geografia medieval de les terres catalanes i d'Aragó, tabulant-ne vora 2.800 i 1.500 topònims, respectivament, la descripció de les tendències antroponímiques catalana⁸⁵, aragonesa⁸⁶ i navarresa⁸⁷ del segle XII i la proposta de sis paràmetres de determinació de la procedència dels repobladors:

✓ L'ús de noms propis com a cognoms i la fossilització d'usos alto-medievals germànics.

✓ La llengua empleada en els malnoms sobre característiques físiques.

✓ La forma lingüística dels cognoms d'ofici, una vegada superada al segle XIII la vacil·lació atribuïnt al mot característiques de cognom, coincidint amb l'ús creixent d'aquest.

⁸³ GARCÍA MARTÍNEZ, VICENT i PONS ALÓS, VICENT, "L'antroponímia a través dels registres parroquials: noms de bateig a Aiora, Xàtiva i Carcaixent (segles XVI-XVIII)". SO, XXVIII. 1987

⁸⁴ GUINOT RODRIGUEZ, ENRIC, "Els fundadors del Regne de València". Tres i Quatre. València. 1999. Pp. 93-111.

⁸⁵ El "model" català del segle XII seria Guillem, Ramon, Bernat, Pere, Berenguer i Arnau que acaparen el 80% dels noms de fonts.

⁸⁶ El "model" aragonès del segle XII seria Pedro, Johan, Domingo, Garcia i Sancho amb un 50% de noms.

- ✓ Els cognoms basats en elements naturals de l'ecosistema.
- ✓ Els cognoms basats en el santoral.
- ✓ La presència de partícules als cognoms com ara les terminacions no catalanes en -ez, -iz, -oz, -es, -is, -os i els prefixos catalans Des-, Dez-, Sa-, Ça-, Ses-, Ces-.

En la nostra opinió l'efecte de la llengua "oficial", el català utilitzat a les instàncies que hui dirien de les administracions central, regional i municipal, i per notaris i juristes, minva la solidesa de les conclusions obtingudes en usar els paràmetres segon, tercer i quart en introduir un biaix afavoridor de les terres catalanes. Aquesta observació troba clares exemplificacions al nostre cens en triar-ne alguns malnoms de musulmans, òbviament paraules del valencià de principis del segle XVI, que no per això determina la procedència catalana d'aquests valencians: Ylel Alayçar àlias Capdall (Aiacor), Axer lo bonyoler (moreria de València) i Çaat Mayor àlias Palla (Corbera)⁸⁸. Amb tot, resta inalterat el rigor de les aclaridores tesis de l'autor sobre el majoritari origen català dels repobladors del regne durant la primera centúria i la coincidència territorial d'aquestes posicions predominants amb l'àmbit lingüístic.

La nostra aportació s'orienta en la introducció d'una mesura objectiva que serveixca per a comparar espacial i temporalment els comportaments antroponímics en els noms de bateig.

⁸⁷ El "model" navarro del segle XII seria Garcia, Sancho, Inygo, Fortún, Lope, Jimeno i Aznar amb el 70%.

⁸⁸ Vore folis 464r del 514 BIS i 416v i 418r del 514 TER.

Definim el vector onomàstic característic d'una població (VOC) com la quintupla ordenada dels noms de fonts més freqüents i el parell de variables numèriques que indiquen la proporció que representa la quintupla respecte al total de població i el nombre de noms que addicionalment sobrepassen el 5% de freqüència. Així per exemple el quadre IV ens diu que

$$\text{VOC(Cens)} = \{ (\text{Joan, Pere, Miquel, Jaume, Antoni}), (41,9\%, 0) \}$$

$$\text{VOC(València)} = \{ (\text{Joan, Pere, Miquel, Jaume, Antoni}), (41,6\%, 0) \}$$

$$\text{VOC(Xàtiva)} = \{ (\text{Joan, Pere, Miquel, Lluís, Francés}), (37,0\%, 0) \}$$

$$\text{VOC(Oriola)} = \{ (\text{Joan, Pere, Jaume, Francés, Andreu}), (43,9\%, 0) \}.$$

Esta definició ens permet utilitzar una quantificació de la diferència. Així l'aparició d'un nom de fonts distint a la quintupla comptabilitzarà dos punts mentre que l'ordenació diferent de noms comuns comptarà un. Les variables numèriques ens parlen de la concentració dels noms predominants. Les diferències percentuals comptabilitzaran a raó d'un punt per cada cinc per cent. Finalment afegirem la diferència absoluta en la segona variable, que replega altres noms usuals de la població.

Considerem que dos poblacions tenen el mateix model onomàstic de noms de fonts quan les diferències entre els seus vectors onomàstics característics són inferiors o iguals als cinc punts. A l'exemple, Xàtiva i Oriola presenten diferències de quatre punts amb València i de cinc entre elles. Diferències de deu o més punts representen models onomàstics totalment independents.

Figura C. Noms cristians dels valencians de 1510

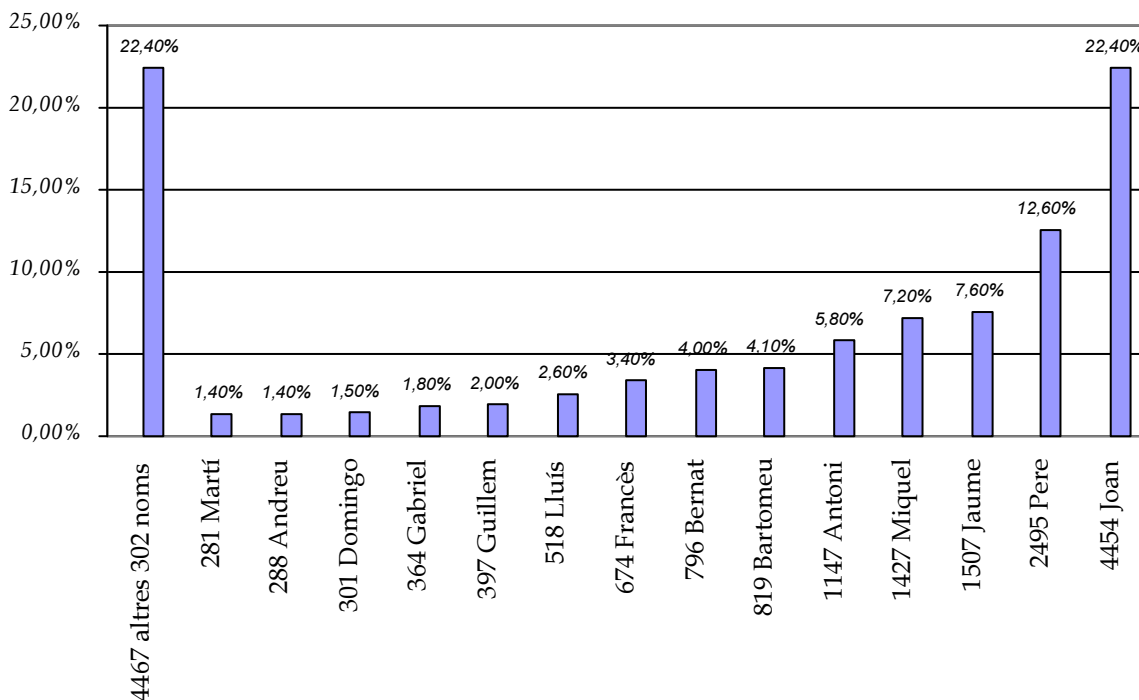

Figura D. Noms de les valencianes de 1510

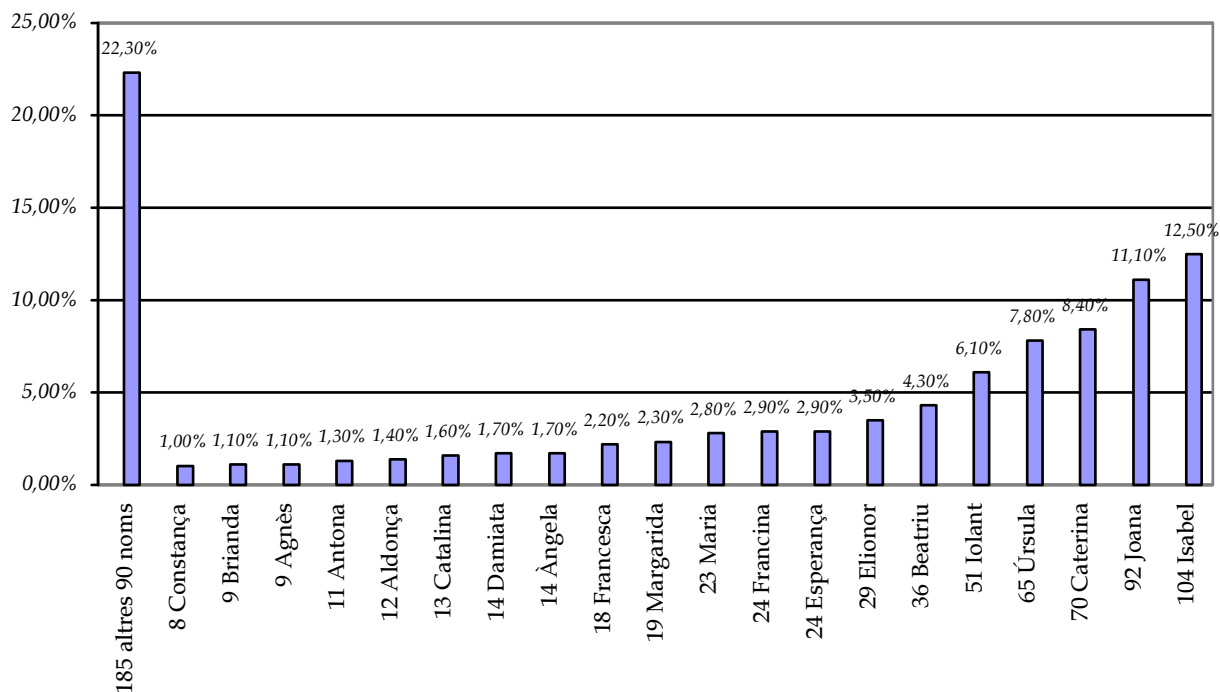

Figura E. Noms dobles dels valencians de 1510

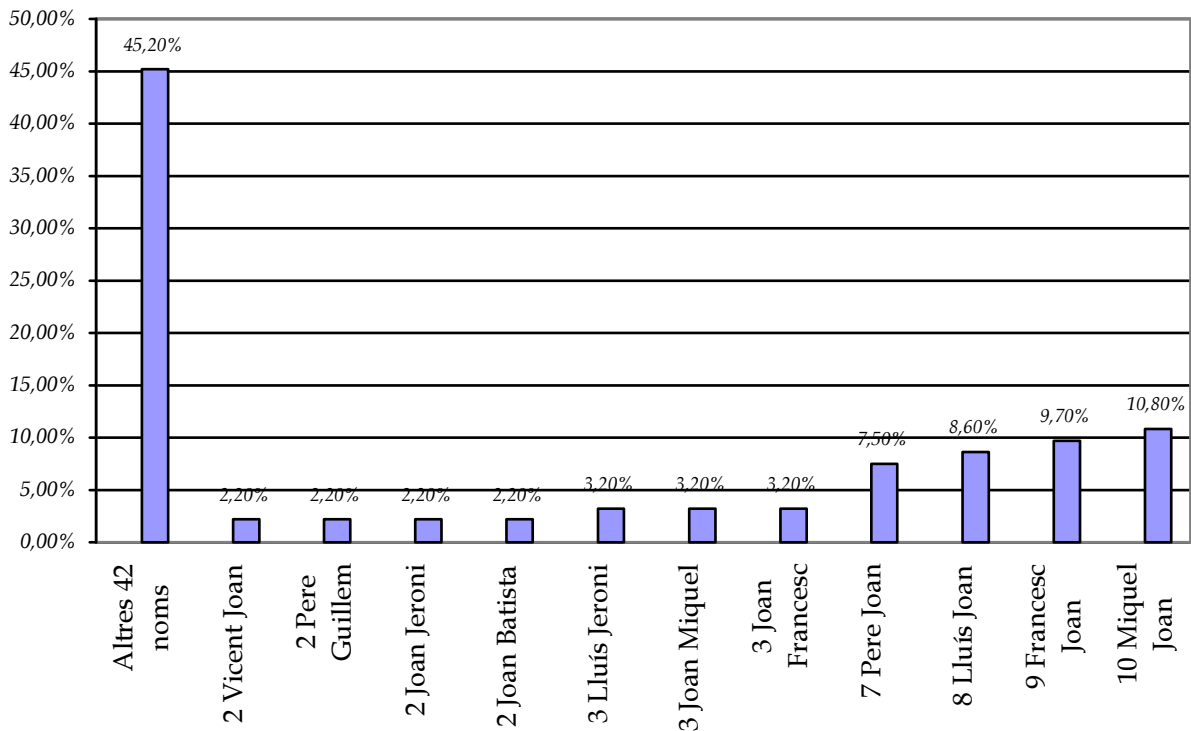
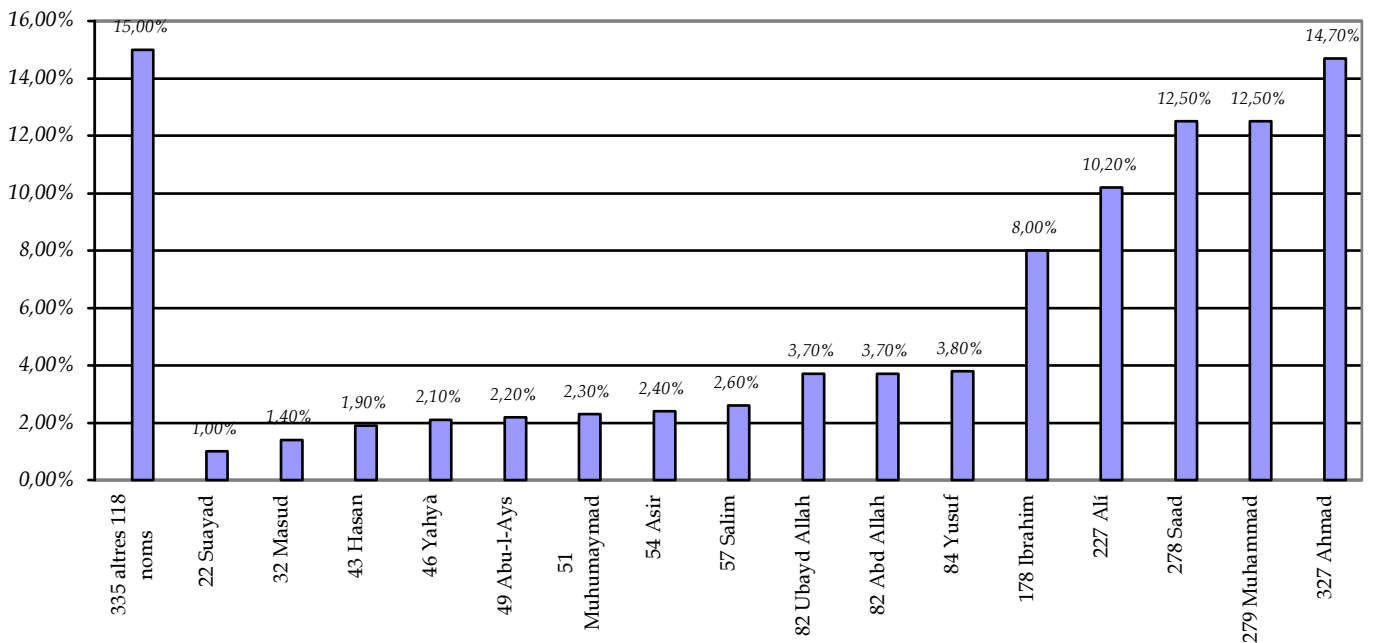

Figura F. Noms musulmans dels valencians de 1510

Barcelona presenta la següent evolució de vectors durant la segona meitat del segle XIV: $VOC(\text{Barcelona}, 1363) = \{ (\text{Pere}, \text{Bernat}, \text{Guillem}, \text{Francesc}, \text{Berenguer}), (53,6\%, 1) \}$ $VOC(\text{Barcelona}, 1389) = \{ (\text{Pere}, \text{Bernat}, \text{Joan}, \text{Guillem}, \text{Francesc}), (56,6\%, 4) \}$ amb una variació fronterera al canvi de model onomàstic, cinc punts, per la irrupció de Joan i la baixada en la concentració de noms que reflexa la creixuda de la setèima coordenada.

Al quadre IV hom pot observar que el model onomàstic d'Alacant ($VOC(\text{Alacant}) = \{ (\text{Joan}, \text{Francés}, \text{Bernat}, \text{Pere}, \text{Miquel}), (29,0\%, 0) \}$) difereix del de València en sis punts pel pes de Francés i Bernat i l'escassa concentració. Igualment el de Morella cal interpretar-lo com distint al de la capital: $VOC(\text{Morella}) = \{ (\text{Joan}, \text{Pere}, \text{Bartomeu}, \text{Jaume}, \text{Antoni}), (50,1\%, 3) \}$ donada la major concentració en pocs noms predominants i major ús del nom de l'apòstol Bartomeu. Alcoi s'inclou amb el model predominant al cens: $VOC(\text{Alcoi}) = \{ (\text{Joan}, \text{Lluís}, \text{Pere}, \text{Bernat}, \text{Bartomeu}), (46,6\%, 0) \}$ que fa només quatre punts de variació per l'efecte de Lluís i Bernat.

En els quadres V i VI hem triat altres vint poblacions repartides per l'àmbit geogràfic del regne i estratificades segons el número de focs. Als llocs de volum mitjà (entre 100 i 200 focs) el vector característic dels 1.452 caps de família és $\{ (\text{Joan}, \text{Pere}, \text{Jaume}, \text{Miquel}, \text{Antoni}), (51,7\%, 0) \}$ que presenta tres punts de variació respecte al $VOC(\text{Cens})$ i pertany, per tant, al mateix model onomàstic. La situació, dintre del mateix model, és una miqueta diferent en el quadre VI (366 caps en deu llogarrets) amb un vector on, a l'efecte de l'escàs nombre de pobladors dels petits llocs, s'afegeix la dispersió antroponímica,

donant cinc punts de variació: { (Joan, Miquel, Domingo, Jaume, Pere), (35,5%,0)}.

Quan a la població musulmana el model presenta una forta concentració, pròpia d'un col·lectiu amb solidaritats socials molt desenvolupades i sotmès a tensions externes de subjugació a les estructures cristianes dominants. Així el VOC(Cens musulmà) = { (Ahmad, Muhammad, Saad, Alí, Ibrahim), (57,9%, 0)} acumula en els cinc noms més freqüents el percentatge més elevat dels presentats ací (vore figura F). Hem aprofitat les llistes que publicà Mateu i Llopis per a les poblacions muntanyenques en torn al Coll de Rates⁸⁹ per establir una possible evolució cronològica. El processament dels individus censats per als quals apareix el nom en 1409 ens dona les xifres percentuals de la figura G de les que s'extrau el següent vector: VOC(Coll de Rates, 1409)= { (Muhammad, Ahmad, Yahyà, Saad, Alí), (63,8%,1)} amb cinc punts de diferència per la recessió de noms religiosos com Yahyà i Muhammad i la baixada de concentració conseqüència del caràcter més comarcal, quasi familiar, de les llistes que inventarien de vegades famílies completes.

Hom observarà la similitud del model onomàstic de Barcelona i València (amb una diferència de cinc punts) vençut el segon terç del segle XIV:

VOC(València, 1365-1373) = { (Pere, Bernat, Guillem, Joan, Domingo), (39,2%,1)}

VOC(Barcelona, 1363)={ (Pere, Bernat, Guillem, Francesc, Berenguer), (53,6%,1)}

⁸⁹ MATEU Y LLOPIS, FELIPE , "Nómina de los musulmanes del coll de Rates, del reino de Valencia, en 1409". Al-Andalus. 1942.

Figura G. Evolució dels noms musulmans dels valencians

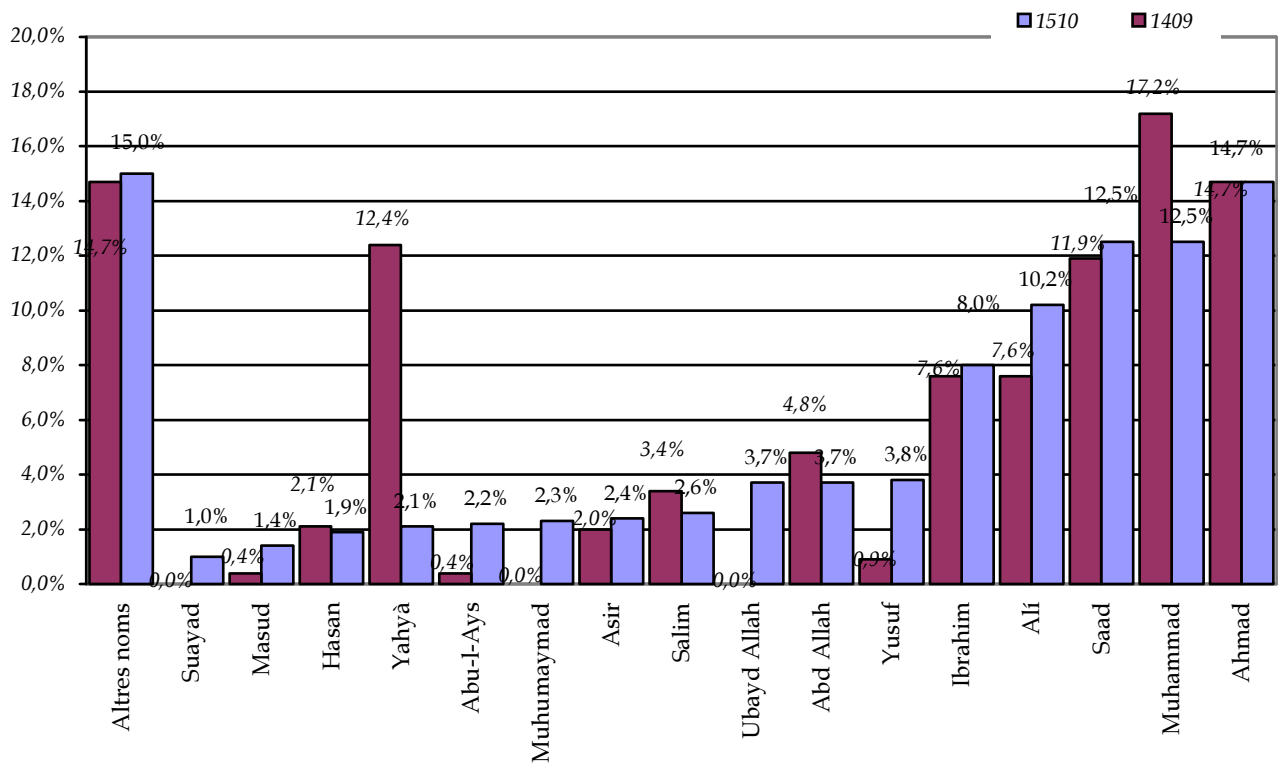
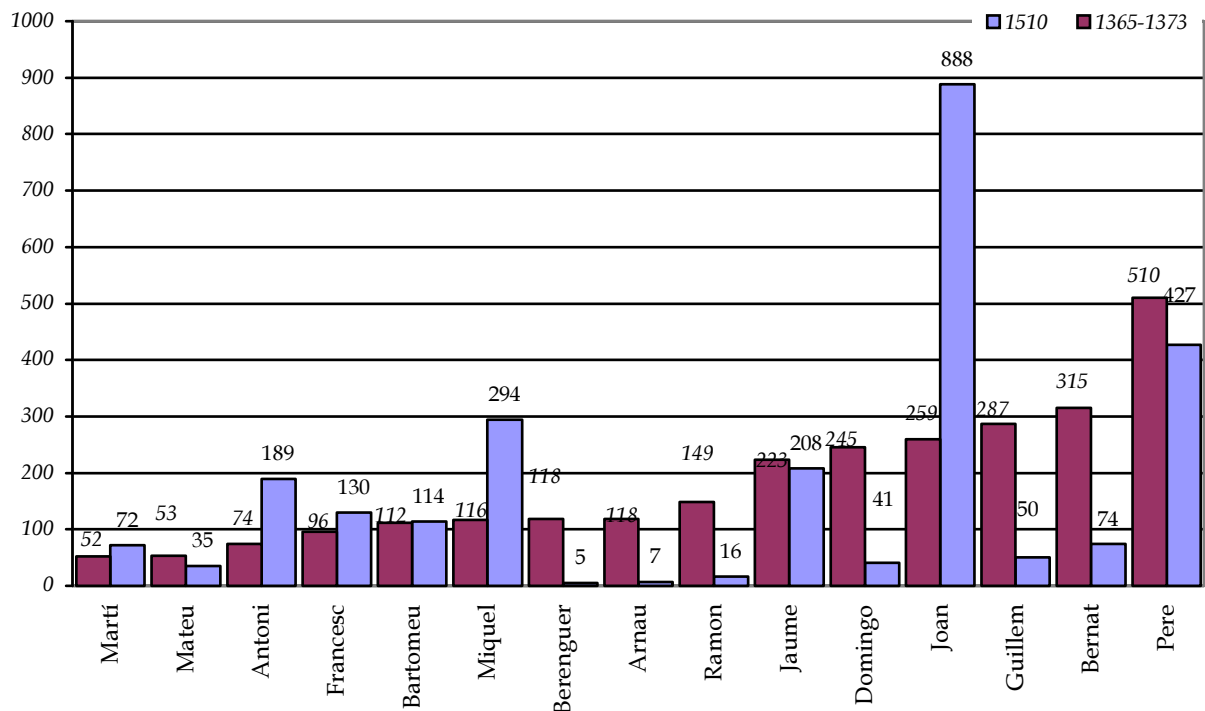

Figura H. Evolució dels noms dels valencians del cap i casal

La ciutat de València presenta un canvi ben patent de model onomàstic en comparar les llistes de 1365-1373⁹⁰ i les del cens de 1510 (vore figura H).

VOC(València, 1365-1373) = { (Pere, Bernat, Guillem, Joan, Domingo),
(39,2%,1)}

VOC(València, 1510) = { (Joan, Pere, Miquel, Jaume, Antoni), (41,6%, 0)}

Els huit punts de diferència ens parlen, cent cinquanta anys després, de l'abandonament del model baix-medieval del segle XIV (caiguda notable de Bernat, Guillem i Domingo fins desaparèixer de la quintupla) i la seua substitució per altre on apòstols, arcàngels i nous sants, junt amb una major dispersió i el predomini del nom Joan són les característiques principals.

En les figures C i D presentem el repertori de noms de fonts dels valencians i valencianes cristians presents al cens de 1510. Hem acumulat els hipocorístics Joanot (211) i Perot (251) en Joan i Pere, malgrat la seua forta presència a terres del sud. Quan a les dones veiem que el seu vector és { (Isabel, Joana, Caterina, Úrsula, Iolant), (45,9%,0)} allunyat de les maneres medievals amb major presència de Beatriu, Elionor, Constança, Aldonça o Margarida.

⁹⁰ Percentatges calculats en base a les dades exposades per RUBIO VELA, AGUSTÍN i RODRIGO LIZONDO, MATEU, "Antroponímia valenciana del segle XIV". Biblioteca Sanchis Guarner, 38. Valencia-Barcelona. 1998. Pp. 34-41.

Podem constatar l'inici de l'ús de noms dobles entre les capes socials menys benestants (vore figura E). El curt centenar de noms dobles presenten com a tret singular l'omnipresència de Joan (excepte en els casos de Lluís Jeroni i Pere Guillem). Fins i tot tenim el cas d'un nom musulmà doble⁹¹.

L'anàlisi detallada dels cognoms la deixem en mans dels especialistes. Aportem únicament cert material elaborat amb motiu de les comprovacions fetes a la transcripció.

El quadre VII ens presenta el 12 cognoms més freqüents a les vint poblacions on més apareixen. Hom observarà l'escasa concentració. No hi ha cap cognom que represente més del 1,5% de les famílies i tan sols tres (Martí, Garcia i Ferrer) superen el 1%. Cap de les ciutats i viles de la taula arreplega els dotze cognoms assenyalats, excepte Xàtiva, Alzira i el conglomerat que anomenem Horta de València, constituït pels llocs de la particular contribució i terme de la ciutat. A València i Oriola estan absents els Miralles. Els Vidal falten a Alcoi. A Alacant no trobem cap Sanç, Miralles ni Vidal. A Ontinyent i Morvedre manquen els Soler i Vidal. Castelló no relaciona els Pérez, Martínez ni Soler. Onda no té cap Sanç ni Pastor. Per últim, Morella presenta l'antroponímia més allunyada d'aquests cognoms majoritaris: sols vint-i-un dels 443 caps (un 4,74%). Prova evident de la dispersió és que cap cognom majoritari és present a les vint localitats del quadre VII: Martí falta a Xixona i Callosa; Garcia, a Traiguera i Morella; Ferrer, a Xixona, l'Olleria i Bocairent. La divisió entre cognoms de procedència catalana i no catalana, descomptada per òbvia la valencianitat de tots ells, ens mostra un reequilibri fortament

⁹¹ Azmet Mahomat Quito, al foli 4r del 514 TER.

influenciat pels al·luvions migratoris del XV: Sanç, Miralles, Soler, Vidal (398) front als Garcia, Pérez, Martínez, Navarro (881) i els indiferents Martí, Ferrer, Gil i Pastor (806)⁹².

Al quadre VIII hem significat les variants ortogràfiques dels llinatges i la seua comparació amb la informació registrada al diccionari d'Alcover i Moll, obra de referència indispensable no exempta d'urgent actualització. La columna de l'esquerra reflexa una omissió fàcil de reparar. Posem a disposició de l'oportú editor la informació enregistrada en base de dades dels llocs on apareixen els cognoms llistats. La columna de la dreta presenta tant grafies antigues no reconegudes per motius de normalització moderna (Steve, Lorenç, Johan, Matheu, Beneyto, Thomàs, Scrivà, Loret, etc.), per ignorància voluntària per la seua procedència geogràfica no catalana (Pérez, Martínez, López, Eximeno, Sanchiz, Yvanyes, Andrés, etc.) com per oblit flagrant (Cerdà⁹³, Colom, Carbó, Bort, Cirera).

Els vint cognoms, o millor variants ortogràfiques, reconeguts com exclusivament valencians al diccionari i més presents al cens són: Valero (58), Blasco (41), Almenara (25), Saragoça (24), Durà (23), Beltran (23), Sarrió (19), Aliaga (19), Fenollar (18), Tàrrega (17), Ballestar (17), Arcayna (16), Campos

⁹² Qualifiquem com indiferents els cognoms presents tant a terres catalanes com aragoneses. L'agrupació en catalans, no catalans i indiferents es dedueix de les atribucions de procedència fetes als capítols cinqué i sisé "*L'antroponímia i els orígens dels repobladors valencians dels segles XIII i XIV (I) i (II)*" en GUINOT RODRIGUEZ, ENRIC, "Els fundadors del Regne de València". Tres i Quatre. València. 1999. Pp. 123-181 i 183-235, respectivament.

⁹³ Cerdà figura com a topònim al ALCOVER, A.M. I MOLL, F. DE B., "Diccionari català-valencià-balear". Palma de Mallorca, 1930-1969. 10 vols. Els altres quatre exemples figuren com a substantius comuns.

(15), Ferri (15), Talamantes (15), Belda (15), Prades (14), Barrachina (14), Barreda (13) i Baldoví (13).

El quadre IX sintetitza la normalització a seguir amb els principals noms dels mudéjars valencians.

Per últim, hem regirat la moreria de Xàtiva, aprofitant la ja veterana publicació de Pedro López Elum⁹⁴. Les conclusions esmentades a l'article demanen una revisió. Ja el mateix López Elum advertia la repetició de noms en les llistes de recaptació del besant i encara que l'import de la recaptació faça aparèixer el mateix contribuent varies vegades, per raó de la possessió d'obradors o forns a la moreria, hom pot constatar la duplicació dels registres enumerats des del 247 fins al 361 en la llista prèvia de 246 veïns de la moreria, excepció feta de quinze d'ells dels quals hem trobat el rastre de sis en la nòmina de veïns de la moreria de 1510⁹⁵. Els 261 focs de la moreria en 1510 és correspondrien amb l'evolució natural dels 246 de la llista del besant de 1493⁹⁶.

⁹⁴ LÓPEZ ELUM, PEDRO, "La población de la morería de Játiva (1493) ". *Estudios de Historia de Valencia*. 1978. Pp. 165-170.

⁹⁵ Abdal·là Burgunyo, Azmet Jacobet, l'alcalde mort, la viuda de Galip Forcini, Axer Caray i Çahediço. Els altres nou (Abdurrazmen Zahori, Azmet Florí, Hualif Alful, la viuda de Fumip, Azmet Fumip, Abraham Dardaniç, Alluix Burbuch i Çalé Fucey) foren probablement propietaris de tallers i forns residents a l'horta o les alqueries de Xàtiva.

⁹⁶ Hem comprovat la pervivència en 1510 de tots els llinatges amb més d'una família el 1493 amb l'excepció dels Badahuy, Çalé, Castellano, Cuitari, Hualit, Motot, Porchela i Serrelli; huit casos entre quaranta-sis.

Quadre VIII. Els cognoms del cens de 1510 al diccionari d'Alcover i Moll.

A l'esquerra: Llinatges amb més de 5 famílies presents al diccionari, però no assignats a comarques valencianes (ordenació alfabètica)⁹⁷.

A la dreta: Variants ortogràfiques i llinatges amb més de 15 famílies absents al diccionari (ordenat per nº de famílies)⁹⁸.

<i>ACM</i> ⁹⁹	<i>Cognom</i>	<i>Total</i>	<i>Cognom</i>	<i>Total</i>
CM	Abella	24	Pérez	236
C	Adam	7	Martínez	195
C	Agullana	7	López	73
CM	Alçamora	14	Eximeno	73
AC	Alfonso	33	Sànchiz	73
C	Amiguet	8	Steve	62
CM	Arnau	45	Yvanyes	62
C	Arquer	7	Lorenç	60
C	Auger	10	Johan	55
C	Balcebre	7	Andrés	53
C	Balester	48	Cerdà	51
C	Ballester	17	Matheu	50
C	Baró	13	Colom	48
CM	Berga	7	Soriano	45
C	Blanch	16	Marquo	43
C	Bonanat	7	Ferràndiz	42
C	Canes	8	Beneyto	39
C	Castellví	6	Thomàs	37
CM	Codina	9	Carbó	35
C	Domènech	77	Scrivà	34
A	Eximénez	18	Monfort	33

⁹⁷ N'hi han 454 variants ortogràfiques presents al diccionari no assignades a comarques valencianes. Els cognoms registrats pel diccionari com a valencians i presents al cens són 971 dels quals 174 són atribuïts exclusivament a terres valencianes.

⁹⁸ N'hi han 4.308 variants ortogràfiques de cognoms no presents al diccionari.

⁹⁹ A=Aragó C=Catalunya M=Mallorques

C	Ferrerres	13	Gómez	29
CM	Gaçó	10	Loret	28
M	Guerau	83	Mayques	27
CM	Joan	65	Linares	27
C	Maçana	7	Aznar	27
CM	Manresa	10	Berthomeu	25
C	Margalit	7	Blasquo	25
CM	Mercer	9	Botella	24
C	Molins	6	Squerdo	23
C	Moret	6	Ximénez	23
C	Murta	13	Pabia	22
CM	Olives	8	Abril	22
C	Orts	10	Gargallo	22
C	Pasqués	12	Monyoz	21
C	Perales	10	Matamoros	21
C	Pinell	6	Sabastià	21
C	Pinós	8	Borraç	20
C	Porta	25	Díez	20
C	Pujalt	11	Mollor	19
CM	Pujol	15	Assensi	19
CM	Real	9	Bort	19
C	Resclosa	6	Cirera	18
C	Sparça	24	Scuder	18
C	Struch	9	Ramos	18
C	Tener	6	Polo	18
M	Togores	7	Morit	18
C	Torres	66		
C	Uguet	7		
C	Vaello	6		
CM	Valentí	18		
CM	Venrell	11		

Quadre IX. Variants ortogràfiques dels noms musulmans¹⁰⁰.

Nom Figura G	Nom Àrab	Variants
Abd al-Aziz	°Abd al-°Azīz	Abdolasi Abdolasis Abdolazis AbdolazizAbdulazirs Abdulazis Dulahis
Abd al-Karim	°Abd al-Karīm	Abducarim Carim Carima
Abd al-Malik	°Abd al-Malik	Abdomelich Melich
Abd al-Samad	°Abd al-Şamad	Abducinet Abduzenet
Abd Allah	°Abd Allāh	Abdal·là Abdal·lí Abdalà Audalla
Abu Aziz	Abū °Azīz	Pis Piz
Abu Bakr	Abū Bakr	Ubàquer Ubèquer
Abu-l-Ays	Abū-l-°Ays̄	Palliux Palluch Pallux Payel Payol Payolet Payoll Polluch
Adam	Ādam	Edam Enden
Ahmad	Aḥmad	Abzmet Amet Asmé Asmet Azmat Azmet Hamet
Ali	°Alī	Alí Allí
Asir	°Ašir	Axa Axer Axet Axí Axir Axix
Ayyad	°Ayyād	Ayé Ayer Ayet
Burayham	Burayham	Borayam Borayan Broveyam
Faray	Faraḡ	Faraig Faraix Farraix
Galib	Gālib	Galip Gelip
Habib	Ḥabīb	Abib
Hakam	Ḥakam	Aquem
Hasan	Ḥasan	Acén Acenot Acent Asen Asent Assen Azen Azén Hacén Hazé Hazén Jacén
Hilal	Hilāl	El Elel Ellel Iel Jahell Jahiel Jahiell Yael Ylel
Humayd	Ḥumayd	Umeyt Umeit

¹⁰⁰ Hem seguit la classificació proposada en LABARTA, ANA, “La onomástica de los moriscos valencianos”. CSIC. Madrid. 1987. Pp. 31-103.

Husayn	<u>H</u> usayn	Fucey Hucey Ucay Ucey
Ibrahim	Ibrāhīm	Abraham Abram Abraym Borhom Brahim Brohom
Isa	ċĪsà	Eça Era Esa
Masud	Mas ^ç ūd	Çoat Çoot Maçot Masot Massot Sohat
Maymun	Maymūn	Maymò Maymona
Muhammad	Muḥammad	Mafomat Mahoma Mahomat Mahomet
Muhumaymad	Muḥumaymad	Homaymat Humaymat Humeymat Maymat Maymet
Musa	Mūsà	Muça Musa Mussa
Qasim	Qāsīm	Càcim Casim
Saad	Sa ^ç ad	Çaat Çaet Çahat Çahet Çat Çata Ceyt Saat Saet Sahat Sahet Sat
Sadun	Sa ^ç dūn	Çatdó Çatdon Satdon
Salih	Şālīh	Çale Çalep Çalam Çalama Çalem Çalema
Salim	Salim	Çalim Cilim Silim
Suayad	Su ^ç ayad	Çaayat Çaoyat Çoayat Çoeyat Çuayat Soeyat
Sulayman	Sulaymān	Çuleymen Çuleymén Suleymà Suleymén
Ubayd Allah	ċUbayd Allāh	Abaldal Aballdal Baydal Blaydal Hobaldal Hobaydal Obaydal Obaydall Ubaldal Ubaydal Ubeyt
Yafar	ÿa ^ç far	Jafer Jafer Jaffar
Yahyà	Yahyà	Yahye Yayé Yayet Yayhé Yayo
Yusaysaf	Yusaysaf	Caycef Ceycef
Yusuf	Yūsuf	Juça Jucef Jusef Ycef Yuçaf Yucef Yusef
Zayd	Zayd	Ceyt Seyt
Zaydun	Zaydūn	Çadon Çaydon

Capítol V.

ALGUNES REFLEXIONS DEMOGRÀFIQUES

La crisi del sistema feudal, retardada més d'un segle a terres valencianes, es resol durant el segle XV en un procés de redistribució geogràfica del capital humà. El nord i el centre es compensa amb l'augment de la ciutat de València, els murs de la qual havien estat desbordats per la població marginal, els increments de la població mudéjar i l'arrancada demogràfica de la governació d'Oriola.

La triada catastròfica comparegué i deixà empenta de forma reiterada: la pesta, reincident en trenta ocasions; el ritme i gravetat dels cicles de carestia s'amainarà, destacant tan sols dos grans fams (la 3^a i la 4^a) en 1435 i 1475. Pitjors efectes, encara que en recessió, tingueren les devastacions de les accions militars i violentes: els desastres de la guerra, fruit del problema successori a la mort de Martí l'Humà, les incursions castellanques de 1429-30 i 1445-52 i l'assalt a la moreria de València en 1455 o l'expulsió dels jueus en 1492.

Però més que la permanència de les adversitats o la seua conjunció catastròfica, els canvis d'estructura demogràfica obeeixen a l'elevada mobilitat de la població i la seua redistribució en benefici dels centres urbans i les terres meridionals. Prova aquest dinamisme la constant renovació dels llinatges locals, amb desaparicions del 50% dels cognoms en períodes molt curts. La majoria d'estos desplaçaments interns tenien com destí el cap i casal fonamentat en unes garanties de cobertura de les necessitats de subsistència

(alimentació i estatge) i amplia oferta de treball per a una mà d'obra barata i no especialitzada de procedència agrícola. Segons la major o menor distància del recorregut es rebien gents d'oficis especialitzats o sense ofici, reclutats per la presència en la ciutat de parents, amics o veïns ja integrats en el teixit productiu. Esta macrocefàlia del regne explica els forts desequilibris interns i la sagnia d'altres ciutats.

L'estancament demogràfic tenia una de les seues causes en una taxa de reproducció mínima, per sota del nivell de renovació generacional, configurant cèl·lules familiars mitjanes de 4 persones. La baixa fecunditat es feia més decisiva a mida que deixava d'ésser compensada pel flux migratori i era la resultant d'una elevada mortalitat infantil (superior al 50% per a xiquets menors de 5 anys) i la curta durada del matrimoni fèrtil, influïda per la diferència d'edat dels cònjuges (barons, 25 anys; dones, 18 anys) que explicaria la supervivència de la dona respecte al marit, reflectida en la notable abundància de vídues que replega el cens.

Respecte a l'esperança de vida, la meitat de la població urbana masculina adulta moria abans de complir els quaranta anys i $\frac{3}{4}$ no aplegava als 50. Als nuclis rurals la longevitat degué ser una mica major. L'elevada edat d'accés al matrimoni del baró era resultant de les dificultats d'assegurar la independència econòmica, constituïda pel dot d'ella i una part de la propietat paterna d'ell. La unió conjugal dura poc i l'abundància de vídues suposa un fre insuperable a la reproducció generacional¹⁰¹.

¹⁰¹ Els trets demogràfics ací exposats són un resum d'algunes idees que hom trobarà desenvolupades i documentades a IRADIEL, PAULINO "Tendències demogràfiques i comportaments de la població". Història del País Valencià. Volum II. Edicions 62. València.

Agustín Rubio Vela¹⁰² analitza les úniques fonts conegudes dels segles XIV i XV, susceptibles d'interpretació demogràfica de la població de la ciutat de València: l'impost del morabatí, per al període 1355-1361, i un recompte de cases amb finalitat fiscal de 1489. S'acarnissa amb qui ha indicat xifres molt superiors als 40.000 habitants per la florida València del segle XV.

Després d'establir la segura supremacia de la ciutat en la península Ibèrica, derivada de fonts cronístiques i literàries, s'endinsa en les múltiples referències bibliogràfiques i en la guerra de xifres que estes ofereixen, algunes d'elles realment paradoxals en figurar guarismes molt diferents en la mateixa obra col·lectiva de to divulgatiu.

Una de les segures aportacions d'est article de Rubio Vela és mostrar l'origen de l'error d'estimació: la referència no qüestionada de 15.000 focs indicats per Roca Traver en 1953, al·ludint a un recompte de cases de 1483 inexistent¹⁰³. En 1980 l'autor havia cridat l'atenció sobre la publicació, en 1930 per José Rodrigo Pertegás, d'una nota marginal, presa pel notari Gaspar Eximeno en els seus llibres de 1489, indicant un recompte de cases efectuat aquell any en el regne (51.000 cases) que en el cas de la capital era de 8.840. Repassa llavors qui ha rectificat la seua postura (Fuster i

1989. Pp. 267-275 i FURIO DIEGO, ANTONI. "L'esplendor tardomedieval (1412-1525)". Història del País Valencià. IVEI. Valencia. 1995. Pp. 159-243.

¹⁰² RUBIO VELA, AGUSTÍN, "La población de Valencia en la Baja Edad Media". Hispania, 190. 1995.

¹⁰³ ROCA TRAVER, FRANCISCO A., "Cuestiones de demografía medieval". Hispania, 50. 1953. L'autor proposava tres qüestions per a l'estudi que s'han convertit en clàssics, fomentant la primera de elles les disputes dels medievalistes: el coeficient aplicable al foc, la composició de la població medieval per sexe i estat civil i l'anàlisi de l'impacte de les epidèmies.

Santamaría¹⁰⁴), valorant adequadament l'herència de medievalistes empenyorats en exhumar dades.

Rubio ataca Paulino Iradiel i els seus deixebles, el ressò del qual atac encara dura en les noves explicacions demogràfiques de German Navarro¹⁰⁵, pel dubte raonable que exposa en establir una aplicació biunívoca entre casa i foc o elevar fins 70.000 els habitants de 9.000 focs. L'espectacular xifra inclou esclaus, pobres i servei domèstic divers, donant un coeficient mitjà de difícil acceptació (1 foc = 7/8 habitants). El reduït enunciat, inserit a una obra divulgativa i rigorosa, impedeix Iradiel explicar amb suficiència les seues teories dels agregats familiars extensos que degueren conformar bona part de les famílies menestrals de la capital, enumerant les diverses categories de veïns, moltes d'elles marginals, que aportarien les 25.000/30.000 ànimes de diferència, objecte de l'encesa discussió. Agustín Rubio creu suficientment provada la inclusió dels marginats socials en el recompte de 8.840 cases. Es basa en les declaracions dels jurats de la ciutat que en setembre de 1488 parlen de 10.000 cases de pobres en tot el regne i de 40.000 cases que tributen fins recaptar 25.000 lliures, d'acord amb cinc nivells¹⁰⁶.

¹⁰⁴ En SANTAMARÍA ARÁNDEZ, ALVARO, "La demografía en el contexto de Valencia. Siglo XV". *Acta Medievalia*, 9. 1988. Pp. 318-319 (*El espejismo de Valencia como macrourbe*). Analitza l'autor el fenomen de la immigració i les polítiques del seu estímul a partir dels aveïnaments publicats per Piles (pp.326-332).

¹⁰⁵ NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, "Los orígenes de la sedería valenciana". Ajuntament de València. 1999. Pp. 50-55. Insisteix l'autor en les 70.000 ànimes de València *circa* 1500 recordant les al·lusions literàries en Münzer i Longa, els càlculs de la tatxa fiscal de 1404-1409, la classificació de població pobra, marginal i transeünt (*cives, vicini, habitatores, comorantes, degentes, residentes, servi et mancipia*), els 1.046 aveïnaments entre 1489 i 1510 i el desbordament que pateix la documentació oficial que no registra tot el moviment migratori, exemplificat per les fitxes prosopogràfiques d'artesans de la seda i italians.

¹⁰⁶ L'umbral de pobresa al nostre cens és reconegut oficialment en el 5%.

Sobre l'equivalència terminològica entre casa i foc s'aporten treballs de Belenguer i Muñoz Pomer e inclús l'acord de corts on es decideix el recompte de 1489 que inclou com sinònims per a l'escrutini els vocables “fochs” i “cases”. Tot i això aquest raonament no inclou la possibilitat que la morada dels més desfavorits no pugués escapar al cens en recórrer els ravals de la marginalitat. Després de reconèixer l'existència de situacions de marginalitat i la seua absència al cens fiscal l'articulista fa un enginyós recorregut, al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII, del nombre creixent de cases i veïns (malgrat les Germanies i l'expulsió dels moriscos): cens de 1510 (9.879), cens de Jeroni Munyós *circa* 1570 (11.776), veïnat de 1646 (12.652), veïnat de Campoflorido de 1712 (13.024) fins aplegar al cens d'Aranda: 73.429 habitants en 1768. El raonament per a demostrar l'absurd d'equiparar 9.000 focs amb 70.000 habitants seria perfectament vàlid si les condicions socials, que afecten el règim familiar, foren semblants en 1489 i 1768¹⁰⁷.

¹⁰⁷ L'estudi detallat a Meliana en 1753 ens parla d'un 73,6% de grups familiar nuclears (cònjuges i fills) i extensos (amb progenitors i/o fills casats, o vídues amb fills) amb una mitja global, realment elevada, de 5,3 components per grup residencial. Vore GARRIDO ARCE, ESTRELLA, “La imposible igualdad. Familia y estrategias hereditarias en la huerta de Valencia a mediados del siglo XVIII”. *BADH*, X, 3. 1992. Pp. 83-104. En la nostra opinió els agregats familiars extensos amb esclaus, servs i macips afectaven a les capes socials més benestants i no era un fenomen generalitzat. L'estructura per imports de la tatxa de València ens dona la següent distribució:

<i>Taxa (en sous)</i>	<i>NºFocs</i>	<i>Import Total</i>	<i>Suma Focs</i>	<i>% Focs Acum.</i>
de 0 a 5	2411	11.406	2411	42,9%
de 6 a 10	1577	14.626	3988	71,0%
de 11 a 20	784	13.628	4772	85,0%
de 21 a 30	368	10.499	5140	91,6%
de 31 a 40	100	3.945	5240	93,3%
de 41 a 50	76	3.795	5316	94,7%
de 51 a 60	85	5.092	5401	96,2%

En el repàs per establir clarament les dades obtingudes de fonts assenyala el poc fonament d'utilitzar la xifra de 8.000 focs que s'atribueix a la València de 1418, indicada sense referència documental també por Roca Traver en 1953, xifra sospitosament rodona, que junt els 15.000 focs de 1483 sustentà hipòtesis de creixements espectaculars per a la capital.

Finalitza l'article amb l'anàlisi dels dos últims registres del morabatí (1355, 1361) per a la ciutat de València, anteriors a l'exempció atorgada per Pere el Cerimoniós, en 1365, en agraïment del lleial comportament en la

De 61 a 100	127	11.325	5528	98,5%
De 101 a 200	64	10.250	5592	99,6%
De 201 a 500	15	4.210	5607	99,9%
Més de 500	6	4.800	5613	100,0%

Amb una mitja de 16,7 sous/foc un escàs 6%, és a dir, menys de 400 focs pagaven més del doble entre el comú, paràmetre que podriem considerar mínim per a mantenir un número significatiu de membres addicionals (de 2 a 5) al nucli familiar. Els senyors militar que viuen a València s'estructuren així:

<i>Taxa(sous)</i>	<i>Nº Focs</i>	<i>Import Total</i>	<i>Suma Focs</i>	<i>% Focs Acum.</i>
de 0 a 35	236	4.397	236	35,4%
De 36 a 70	136	6.802	372	55,8%
De 71 a 105	79	6.544	451	67,6%
de 105 a 140	75	8.801	526	78,9%
de 140 a 200	62	10.634	588	88,2%
de 200 a 500	64	18.213	652	97,8%
de 500 a 1000	8	5.304	660	99,0%
Més de 1000	7	10.082	667	100,0%

Menys de 500 candidats a agrupacions familiars extenses entre l'estament militar que inclús afegits als anteriors i a la població clerical, estimable en uns 700 individus, totalitzarien 1.600 casos per a la capital, amb una població dependent entre 3.200 i 8.000 persones addicionals.

guerra contra Castella. Els 4.700 focs contribuents totalitzarien 21.000 habitants (1 foc = 4,5 habitants), que caldria elevar fins 28.000 suposant un 25% d'exempts de pagament.

El citat treball de Ricardo Garcia Cárcel, basat en el cens de 1510 i altres fonts de caràcter fiscal, ens ofereix el panorama de la població del regne a l'inici de l'edat moderna. Planteja una primera qüestió referida a la fiabilitat, donada la limitació inherent a qualsevol registre fiscal. Basant-se en el test de Dupaquier sobre la freqüència de la xifra de les unitats i l'ús del zero i el contrast amb els registres del morabatí aferma la seua fiabilitat. Publica a continuació l'inventari de cases de cada lloc de l'Església, braç militar i reialenc, fent observar algunes incorreccions de sumatori (11.560 cases per a la ciutat de València i els seus ravals¹⁰⁸) i totalitzant 332 llocs i 55.631

¹⁰⁸ Perseguint el quadre hem arribat a la conclusió que s'ha de afegir a les 11.432 cases la població de Benimaclet (57 cases, 514 TER f.143) i Burjassot (71 cases, 514 BIS f. 280v , el detall té 69 veïns, 514 TER f.144r-145r) mesclades al cens dels llocs de l'Església. La summa total són ara les 11.560 cases que el sumari descomposa en 9.879 i 1.681 per a la ciutat i particular contribució, respectivament. L'inventari detallat relaciona poc menys de la meitat, 5.613 focs, repartits entre València (4.818) i la contribució (795), reconeguent la manca de Benimaclet (57 cases), Alfara, Alaquàs (estan duplicades les 119 cases del braç militar?) i les alqueries en torn de Russafa (514 BIS f.523r). ¿On és la resta de focs? Les prostitutes serien unes deu dotzenes. Els senyors militars que viuen a València són 667. El clero regular està tatxat a la mà de X sous (en realitat de 121,5 diners com és dedueix de l'import exacte de la divisió per al clero d'Oriola: 50 lliures 12 sous 6 diners, és a dir, 12.150 diners), per valor de 253 lliures 18 sous i 6 diners que representarien 500 persones (la divisió dona un quocient de 499,5245902; si s'hagués comés una errada sumant de setze sous d'excés la divisió haguera segut exacta). La mateixa taxa relaciona, a banda i expressament, l'arquebisbe (12.150 diners=100) i els monestirs de la Trinitat (2.551,5 ds.=21) , Saidia (2.042 ds.=16,8), Predicadors (1.094 ds.=9), Magdalenes (1.094,5 ds.= 9), Sant Agustí (851,5 ds.=7), Santa Clara (851,5 ds.=7), de Frares Menors (608 ds.=5), la Mercè (608 ds.=5), el Temple (486 ds.=4), Sant Jordi (486 ds.=4), el Carme (365 ds.=3) i Sant Julià (365 ds.=3). Totalitzen 194 unitats més. Supossem 100 cases més per l'oblit d'Alfara i els hui anomenats poblats del sud. Hem recuperat 1.757 focs, arribant la suma a 7.370. Ens continuen faltant més de 4.000 cases. Opinem que la xifra del sumari per a València recompta cases com a llocs de habitació i res té a vore amb el cens (recordem que el gravamen per la compra de sal no afectà a València). Ans de parlar de

cases¹⁰⁹. Enunciada la polèmica sobre el coeficient per a un foc es pregunta sobre els riscos d'identificar casa amb foc i atribuir iguals coeficients a famílies musulmanes i cristianes. Analitza la distribució geogràfica per comarques, destacant la densitat de l'Horta i altres zones litorals. Particularment interessant, encara que exigü, resulta la revisió del ramat inventariat, com a principal capital fix. L'anàlisi de l'estructura social es recupera gràcies als registres de 1528 sobre els impostos associats al protocol reial (casament i coronació). El llistat de poblacions permet diferenciar els focs d'acord amb els tres ordes i subdividint l'únic sotmès a exacció en pobres i contribuents. En contrastar la bondat del registre amb els del morabatí més pròxims estableix una geografia social amb l'èmfasi en la idea que la presència d'un elevat percentatge de pobres deu ser vist com un testimoniatge de luxe, una col·lectivitat capaç de generar excedents suficients per a la seua manutenció solidària. S'inclina per etiquetar García Cárcel el règim demogràfic tardo-medieval valencià com "antic", donades les seues irregularitats¹¹⁰. En destacar l'enorme valor del registre septennal del morabatí com indicador demogràfic¹¹¹ lamenta la seua inexistència per als dos nuclis més poblats del

misterioses desaparicions de menestrals i evasió fiscal pensem en altres raons explicatives de la diferència, com la tenedoria de vàries cases pel mateix cap fiscal i l'existència de nombroses cases buides o destinades a lloc de treball solament. Entre els veïns del comú a les parròquies hi figuren 193 oficis diferents per a 1.294 persones; els més nombrosos (856 de 27 oficis) són: 223 llauradors, 91 hostalers, 90 mercaders, 68 tenders, 53 torcedors, 21 botiguers, pintors i seders, 20 tintorers, 19 porters i taverners, 17 carnissers, 15 escrivans, moliners i notaris, 14 batifulles, ciutadans, revenedors i sucres, 13 canviadors, 12 sabaters, 11 misatgers, saboners i venedors i 10 llibrers i tunyners.

¹⁰⁹ El número d'ítems identificadors de llocs és 318 amb un total de 55.690 cases.

¹¹⁰ Pensem que inclús per a les fortes oscil·lacions demogràfiques hom pot formular models explicatius que eliminen la vagüetat d'expressions com ara "irregularitat". Intentem de seguida alguna aportació en esta direcció.

¹¹¹ El morabatí amb finalitats demogràfiques ha estat ampliament estudiat per LÓPEZ ELUM, PEDRO, "El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (siglos XIII-XVII)". Resumen de tesis doctoral. Valencia. 1972. Vegeu també

regne, València i Oriola, exempts de pagament per reial privilegi. La resta de l'article se centra en l'evolució de la població sobre el pivot axial de la revolta agermanada.

Com ja hem dit la font publicada no conté els veïns dels llocs de senyoria militar, la major part dels quals eren poblats de musulmans en continua tensió social, com testimonia la carta dels representants de l'estament militar adreçada el 12 d'abril de 1502 a Gabriel Sànchez, tresorer general, Joan Ram, mestre racional, i Lluís Ferrer, lloctinent de governador¹¹².

(...) E més poreu dir a sa magestat que tots los moros de aquest regne stan molt alterats e alborotats, que no volen fer faena ne acudir a sos senyors a pagar les rendes com acostumaven, e que tant com poden treballen en apartar sos béns en les montanyes e llochs hon ells són forts en aquest regne, e en vendre tot lo que poden, e que's proveexen de armes, e que tenen ses intel·ligències los huns ab los altres, per hon sospitam que no tenen nenguna bona intenció. Ans los vem molt aparellats que, puix se troben tan sobrats en aquest regne, com hi haja pus de vint e dos milia cases de moros e que tenen moltes belles e forts places, vent que·ls sia feta alguna força o violència (...)

La confecció de l'inventari dels caps de família dels llocs militars es va dur a terme, sens dubte, com fan vore les clares al·lusions a un registre específic en els manifestos jurats per diversos senyors els dies 7, 9, 16 i 29 d'octubre de 1510. La nostra recerca del dit inventari, feta bàsicament sobre la

ARROYO ILERA, FERNANDO, "Estructura demográfica de Segorbe y su comarca en el siglo XV". Hispania, 112. 1969 i "Población y poblamiento en la huerta de Valencia a fines de la Edad Media". Cuadernos de Geografía, 39-40, pp.125-155. Universidad de Valencia. 1986.

bibliografia utilitzada i les indicacions trobades en ella, ha estat infructuosa. Per tal de compensar aquest buit documental hem elaborat el quadre X, recopilant documentació ja publicada per als segles XVI i XVII¹¹³ i consultant les fonts originals referides a la tatxa de les corts d'Oriola¹¹⁴ de 1488.

Quadre X. Evolució del número de focs dels llocs de senyoria militar (1488-1646).

1488	1490	1493	1510	Nom de la població	1528	1565	1609	1646
				A				
74	78	78	40	Assuévar				
			40					
39	39	39	48	Agres de Cocentaina	95	170	97	
			48					
96	96	96	119	Alaquàs	156	210	133	
			119					
66	66	66	60	Alasquer	70	185	30	
			61					
63	63	57	71	Albalat de la Duquesa (1)				
			71					
53	53	53	66	Albalat de mossén Sorell	50	90	74	
			58					
51	51	51	73	Albalat de mossén Vilarrasa				
			73					
			97	Albatera				
			92					
370	370	361	439	Albaida, Palomar i sa moreria	490	420	296	
			446					

¹¹² ARV, Reial, 650, ff.242r-243v.

¹¹³ Veure HALPERIN DONGHI, TULLIO, "Un conflicto nacional. Moriscos y cristianos viejos en Valencia". Ed. Alfons el Magnànim. València. 1980. pp. 303-310. També SALVÀ Y BALLESTER, ADOLFO, "Los moriscos valencianos en 1527 y 1528". BSCC, XVI. 1935. L'article del senyor Salvà quedà reduït a la seua primera part per motiu de la guerra civil, privant-nos del detall de la resta de llocs de moriscos, feina que no rematà Garcia Càrcel encara que declara haver consultat un manuscrit inèdit a la Biblioteca Universitària de València: *Manifiesto de las predicaciones de Fr. Bartolomé de los Angeles (1525-1528)*. Sorprèn, per baix, el número total de 90 localitats que declara quan l'article de Salvà ja en relaciona 123 pertanyents a 21 tèrmens: vall d'Alfàndec, Gandia, Oliva, Vilallonga, Palma, Llutxent, Pobla del Duc, Ràfol, Bèlgida, Albaida, Benigànim, Olleria, Xàtiva, Canals, Castelló de Xàtiva, Ènova, Riola, Llaurí, Cullera, Carlet i Llombai.

¹¹⁴ ARV, REIAL, 650, ff. 31r-36v, "Focs braç militar Corts de Oriola (1488)"; ARV, REIAL, 652, ff. 22r-89v, "Actes de cort del braç militar, any 1490" i ARV, MESTRE RACIONAL, 10222, ff. 29r-44r, "Cens de viles i llocs del Regne (1493-1496)".

				<i>Algorfa</i>	20			
				<i>Benissoda</i>	41			
				<i>Bufali</i>	36			
				<i>Atzeneta</i>	32			
205	205	205	230	Alberic i sa moreria		250	360	153
			230					
45	45	45	-	Alcàsser		50	60	51
			42					
29	59	29	71	Vall d'Alcalà (2)				
			71					
47	47	46	60	Alcalalí i Mosquera		36	100	40
			59					
28	28	27		<i>Alcalalí</i>				
19	19	19		<i>Mosquera</i>				
66	66	66	88	Alcàntera		37	65	27
			88					
9	19	19		Alcoceret (3)		37	50	24
			158	Alcosser i Gavarda				
			157					
	143	143		<i>Alcosser (25)</i>		110	175	33
38	38	38	52	Alcòdar	40			
			52					
67	167	167	137	Alcora ¹¹⁵		162	293	302
			143					
			34	Alcúdia de Canals (26)		30	60	31
			40					
182	162	182	142	Alcúdia de Carlet		164	287	232
			143					
237	201	201	198	Torres Torres, Algímia i Alfara (21)		208	327	139
			199					
63	63	63		<i>Torres Torres</i>		80	87	54
37				<i>Alfara de Torres Torres (4)</i>		48	80	35
137	137	137		<i>Algímia de Torres Torres (5)</i>		80	160	50
			26	Alfoix				
			-					
37	37	37	40	Alginet				
			40					
69	69	69	53	Almedíxer i Xova				
			50					
				<i>Almedíxer</i>		45	105	25
108	108	108	128	Almenara		135	118	127
			144					
28	28	28	33	Almiserà i Daimús				

¹¹⁵ La població d'Alcora a 1488 deu ésser de 167 cases encara que a l'original hi figuren 67.

			13	Almiserà		14	26	15
			13					
			20	Daimús	22			
			20					
340	340	340	322	Almonesir i tota la vall i lloc de				
			324	Pavies				
109	109	109	82	Almoines (6)	70	59	120	47
			82					
			14	Alqueria de Miquel Tamarit	15			
			14					
20	20	20	24	Alqueria Nova	15			
			22					
12	12	12	32	Altea				
			32					
90	80	90	78	Andilla				
			74					
60	70	70	78	Anna		93	97	65
			92					
87	87	87	88	Antella				
			89					
47	47	47	48	Arenós i la Pobla		83	129	126
			49					
59	58	59	48	Argelita		46	100	44
			48					
148	146	148	132	Artana				
			132					
344	344	344	315	Asp				
			315					
123	123	123	114	Aiòder, Vilamalur i sa tinença		54	50	28
			114	(7)(27)				
248	149	249	348	Aiora ¹¹⁶		538	900	589
			348					
				B				
12	12	12	22	Barxeta		22	46	19
			22					
			21	Barrios de Benixuai				
			21					
169	169	169	175	Betxí, cristians i moros				
			176					
56	56	56	60	Bèlgida		112	135	85
			60					
75	75	74	67	Bellreguart (8)	80	81	165	52
			67					
47	47	47	55	Bellús	40	38	90	24
			55					
	12	12	21	Benafer		34	49	50
			21					
42	42	42	31	Benalessa		34	50	47
			31					
			20	Benexep				
			20					

¹¹⁶ La població d'Aiora a 1490 deu ésser de 249 encara que a l'original figuren 149.

47	10	11		33 96	Benexides (9)		67	92	32
114	115	114		140 140	Beniarjó i Pardines	80			
					<i>Beniarjó</i>	70			
					<i>Pardines</i>	10			
46	44	46		- 44	Beniatjar	30	52	100	48
64	64	64			Benissa		123	210	225
14	14	14		14 14	Benicanena	3			
				24 24	Benieto	30			
19	19	19			Benifallim				
17	17	17		18 18	Benifaraig				
48	48	48		54 54	Benifaió		45	62	54
96	82	83		69 69	Benifairó i altres llocs de mossén Vives (28)		28	90	39
13					Beniferri				
18	18	18			Benigembla				
251	251	251		255 255	Benaguasil		150	250	115
49	49	49		60 60	Benilloba		76	330	67
44	44	44		55 -	Benimàmet		16	55	43
23	13	23			Benimasmut				
21	21	21		22 22	Benimelí		20	31	17
48	48				Benimuslem				
	100	100		105 90	Beniopa	60	60	136	36
48	48	48		58 58	Benipeixcar	40	31	90	29
16		16			Benissuera	11	10	22	14
37	39	37		31 31	Benitandús i Alfara		20	25	9
60	60	60		66 66	Benissanó		120	160	84
37	39	37		49	Beniarbeig, Benicadim i Beniomer				
				32 32	<i>Beniarbeig i Benicadim</i>				
				17 17	<i>Beniomer</i>				

76	76	76	99 99	Bicorb i Benedrís	101	180	37
70	70	70		<i>Bicorb</i>			
6	6	6		<i>Benedrís</i>			
61	61	61	84 84	Bolbait	77	210	38
27	27	27	30 -	Bonrepòs i Mirambell			
81	81	81	88 89	Borriol			
19	19	19	16 16	Bugarra			
288	288	286	358 358	Bunyol i tota la foia			
				C			
71	77	77	250 256	Calp, Teulada i sa baronia			
31	31	31		<i>Calp</i>			
40	46	46		<i>Teulada</i>	106	160	192
30	30	30	34 34	Calles			
212	212	212	232 232	Callosa, Tàrbena i sa moreria			
				<i>Tàrbena</i>	18	64	28
73	73	73	59 59	Canet (10)			
108	128	125	142 142	Càrcer	128	160	48
			293 296	Carlet i lloc de Benimodo	240	328	529 188
285	285	285		<i>Carlet</i>	170	248	379 140
				<i>Benimodo</i>	70	80	150 48
12	12	12		Carrica			
			169 172	Castalla i Onil			
114	115	114		<i>Castalla</i>			
				<i>Onil</i>	145	250	189
203	203	203	168 288	Castellmontan i sa tinença	50	95	33
175	175	175	167 167	Castellnou			
206		206	144 146	Castelló de Rugat (29)	140	114	240 71
10	10	10	13 13	Castellonet de la Conquesta (11)			
92	92	92	115 115	Catarroja			

75	61	75	82	Caudiel			
			83				
27	27	27		Senija	37	75	49
91	91	91	90	Cirat, Paudell i Tormo			
			90				
70	70	70		<i>Cirat</i>			
21	21	21		<i>Paudell</i>			
544	544	544	638	Cocentaina i ses alqueries			
			648				
160	154	154	212	Corbera i sa baronia			
			217				
101	101	101	73	Cortes de Miquel Pérez Arnal	143	162	99
			71	(12)(30)			
209	208	206	244	Cortes i tota la vall i lloc d'Otanell			
			248	(13)			
171	173	171		<i>Cortes (31)</i>	163	430	40
38	35	35		<i>Otanell</i>			
68	78	78	78	Cotes	63	90	20
			80				
86	88	86	153	Crevillent			
			153				
85	85	85	64	Zucaina	66	84	68
			64				
				CH			
41	41	41		Geldo			
276	276	276	231	Xelva, cristians i moros	315	740	400
			254				
71	71	71	89	Xella	55	140	44
			89				
66	72	66	87	Xestalcamp (32)	101	125	87
			87				
49	49	49	64	Gestaltar			
			-				
52	52	52	43	Xilxes	35	46	61
			43				
74		74	80	Gilet	80	140	44
			80				
165	165	165	133	Xiva i sa baronia	226	420	133
			133				
			20	Xodos	42	34	45
			20				
				D			
181	181	181	188	Dénia	318	480	495
			232				
48	48	48	45	Domenyo	60	130	40
			45				

54	52	54	47 47	Dos Aigües	40	50	7
				E			
166	166	166	205 206	Elda	382	700	322
630	430	630	659 600	Elx i sa moreria	974	1350	981
91	81	91	59 60	Herbés Jussans			
530	401	501	433 326	Eslida, Castro i tota la serra	478	819	229
				<i>Eslida</i>	80	170	38
				<i>Castro</i>	248	379	140
				<i>Fanzara</i>	150	270	51
48	47	47	- 47	Espadella			
98	83	98	77	Estivella i Beselga	55	105	51
63		63	54 54	<i>Estivella</i>			
35		35	23 23	<i>Beselga</i>			
				F			
70	70	70	67 67	Faura, Almorig i Rubau			
46	46	46		<i>Faura i Almorig</i>			
24	24	24		<i>Rubau</i>	20	30	15
62	62	62	75 75	Finestrat			
21	21	21	25 25	Font de la Figuera	63	190	140
				310 306	Font, terme de Rebollet i sa moreria		
207	207	207	243 246	Forna, Vilallonga i tota la vall			
27	27	27		<i>Forna</i>			
180	180	180		<i>Vilallonga</i>			
95	85	85	150 106	Foia de Salem	25	25	50 26
				G			
144	145	144	190 190	Gallinera, Ebo i tota la vall			
42	43	42		<i>Ebo</i>			
102	102	102		<i>Gallinera</i>			
363	363	363	441 473	Gandia i sa moreria	506	675	442

88	115		120	Gaivell i Gata	99	211	100
	44		60	<i>Gata</i>	53	150	68
	71		62				
			60	<i>Gaivell de Torrero</i>	46	61	32
			60				
			21	<i>Gàtova</i>			
			21				
39	39			Genovès	56	70	31
			31	<i>Godella i Rocafort</i>	27	50	43
			33				
				L			
57	57	57	69	<i>Llaurí</i>	46		
			69				
				<i>Llaurí</i>	24		
				<i>Benihomer</i>	10		
				<i>Benihoquer</i>	12		
234	234	234	279	Llombai e tota la foia	270		
			321				
				<i>Llombai (sense cristians vells)</i>	100		
				<i>Catadau</i>	100		
				<i>Alfarb</i>	40		
				<i>Aledua</i>	30		
18	18	18	24	Loriguilla	49	110	18
			24				
91	81	81	92	La Llosa			
			91				
225	225	225	186	Lucena	231	291	199
			184				
100	100	150	195	Llutxent i sa baronia	140	160	102
			200				
				<i>Pinet</i>	10		
				<i>Benicolet</i>	16		
62	62	62	57	Lludient	71	75	76
			57				
				M			
75	75	75	60	Massalavés	50	75	27
			60				
12		12	17	Massalfassar	6	15	19
			17				
	65		12	Massanassa			
			12				
42	42	42	55	Moncofa	61	93	85
			55				

177	177	177	157 158	Manises	158	200	111	
			38 38	Marines				
98	98	99	97 97	Mascarell	40	101	34	
15	15	15	10 10	Matoses				
78	78	78	86 86	Millars	44	80	18	
			6 -	Miraflor	10	23	12	
	36	36	44 44	Miramar	40	33	56	20
	10	10	10 10	Mira-rosa (14)(33)	22	45	25	
			99 99	Monòver i Xinosa				
76	77	77		<i>Monòver</i>	134	450	200	
34	34	34	36 38	Montserrat	22	75	36	
12	12	12	1 1	Montortal	20	18	17	
28	28	28	32 35	Montitxelvo	40	46	75	32
14	14	14	- 38	Monteroyo i Albardanera				
58	58	58	67 105	Moreria de Mislata (la xifra de 105 inclou cristians)				
99	99	99	138 139	Moixent	208	360	192	
218	218	207	303 304	Murla, Orba i Laguar				
44	44	33		<i>Laguar</i>				
131	131	131		<i>Murla</i>				
43	43	43		<i>Orba</i>	20	70	36	
				N				
41	41	41	38 38	Nàquera	25	34	28	
50	58	58		Navaixes				
92	92	92	93 94	Navarrés	100	250	59	
			3 1	Negrals	9	10	6	
228	228	228	230 230	Novelda	265	560	284	
248	248	248	196 200	Nules	220	318	266	
				O				
822	622	819	702 710	Oliva i sa moreria	765	467	735	452

				<i>Oliva</i>	220			
				<i>Raval</i>	300			
				<i>Font d'en Carròs</i>	70			
				<i>Potries</i>	45			
				<i>Beniflà</i>	20			
				<i>L'Alcudiola</i>	30			
				<i>Rafelcofer</i>	40			
				<i>Alqueria de la Senyora Comtesa</i>	20			
				<i>Alqueria dels Frares</i>	20			
93	82	92	25 30	Olocau i la Garrofera	80	215	34	
114	114	114	139 139	Ondara	80	168	80	
39	39	38	35 36	Hortells de Morella				
	36	36	34 34	Otos i Torralba	65	107	41	
	27	27		Otos	15	32	85	25
	9	9		<i>Torralba</i>	33	22	16	
				P				
	48	48	65 66	Palma i Ador				
134	134	134	213 218	Polop, Xirles i Benidorm				
128	128	128		<i>Polop i Xirles</i>				
6	6	6		<i>Benidorm</i>				
64	65	64		Parcent	16	40	29	
25	25	29	38 39	Pardines				
237	233	237	230 230	Paterna	84	85	63	
			8 -	Pamies, en terme de Dénia	8	42	10	
73	73	73	68 68	Pedralba				
			118 118	Pedreguer i Benidoleig				
75	75	75		<i>Pedreguer (34)</i>	72	214	108	
165	165	165	196 206	Pego i sa moreria	228	300	250	
	72	77	99 99	Petrer				

111	111	111	101 105	Petrés	90	152	46	
109	109	109	87 87	Picassent	65	160	41	
90	91	90	86 86	Piles, Palmera i tota la vall	70	72	141	62
74	75	74		<i>Piles i alqueries</i>	60	53	110	50
16	16	16		<i>Palmera</i>	10	19	31	12
135	134	134	183 183	Planes i ses alqueries				
121	120	120		<i>Planes i ses alqueries</i>	76	120	156	
14	14	14		<i>Catamarruc de Planes</i>				
168	168	168	168 158	Pobla (35)	106	137	70	
64	64	64	65 68	Pobla de mossén Corts (36)	59	110	79	
			64 68	Pobla del duc de Gandia				
52	52	31	26 26	Pobla Tornesa				
93	93	93	76 76	Puig de València (37)	80	148	128	
5	5	5		Pujol de Pomar				
				Q				
50	50	50	51 51	Quart de la vall de Segó (15)				
98	98	98	123 123	Quartell i Benavites				
59	59	59		<i>Quartell</i>				
37	39	37		<i>Benavites</i>				
44	44	44	62 62	Quesa				
				R				
92	92	92	75 75	Ressalany	40	60	23	
22		22		Rafelguaraf				
36	36	36	34 34	Rafelbunyol				
	14	14		Rafalet de n'Escrivana				
			18 18	Ràfol	18	16	32	18
			15 15	Ràfol de Dénia				
34	34	34	44 48	Real	40	42	90	24
73	73	73	60 59	Real del Duc (16) (38)	56	110	62	

16	16	16	12	Relleu	56	170	110
			12				
127	127	127	124	Riba-roja	100	210	49
			121				
22	22	22	12	Ribesalbes (39)			
			12				
21	21	21	20	Ròtova de Gandia (17)			
			-				
				S			
24	25	24	21	Salines	24	60	16
			22				
33	33	33	26	Sallent	20	32	3
			26				
21	19	19	18	Segart (18)			
			18				
31	33	31	47	Sella	47	115	43
			47				
7	7	7		Saranyana			
20		20		Sant Joan			
			22	Sant Jordi àlias Paiporta			
			22				
43	43	43	41	Serra d'en Galcerà (19)			
			43				
51	51	51	40	Serra i sa baronia (20)			
			40				
34	32	33		Setaigües	35	71	37
			38	Sinarques			
			38				
504	304	504	687	Sogorb i llocs de contribució (40)	377	1050	639
			621				
69	69	69	56	Sollana			
			57				
37		37	31	Soneja			
			31				
64	64	64	56	Sot			
			56				
	9	9	15	Sot i Xera	20	41	41
			-				
50	50	50	56	Sumacàrcer	64	110	23
			56				
				T			
18	18	18	33	Terratig	33	36	56
			33				20
77	77		110	Torís	100	250	97
			110				
10	10	10	17	Tormos	14	34	13
			17				
73	73	73	80	Toro	94	114	98
			82				
25	25	25	32	Todolella			
			32				
93	71	93	82	Toga	100	170	50
			82				

			26	Torre Fondonera			
			27				
21	21		19	Torre Jussana			
			-				
19	19		18	Torre Sussana			
			-				
28	20	21	21	Torre Xiva	17	55	16
			20				
40	14	14	5	Trullàs			
			5				
79	77	79	79	Tuexa			
			79				
				U			
61	61	61	49	Les Useres (22)			
			49				
				V			
577	579	677	733	Vall d'Aiora (23) ¹¹⁷	765	2010	317
			733				
				<i>Cofrentes</i>	124	420	44
				<i>Teresa de Cofrentes</i>	221	560	102
				<i>Jalance</i>	150	390	34
				<i>Jarafuel</i>	148	400	85
				<i>Zarra</i>	122	240	52
220	221	220	275	Vall de Guadalest i Confrides			
			275				
170	171	170		<i>Confrides</i>			
50	50	50		<i>Guadalest</i>	150	400	111
			119	Vall de Pop			
			119				
154	154	154	202	Vall de Seta, Gorga i Travadell			
			232				
146	146	146	119	Vall de Tous (41)	120	127	12
			119				
				Vall d'Uixó i Alfondiguilla			
			386				
			362				
410	439	439		<i>Vall d'Uixó</i>	280	470	268
151	107	107	164	Vall de Xaló			
			165				
17	17	17	17	Vallat	20	35	10
			17				
28	28	28	34	Verger de Dénia (24)(42)	45	80	63
			38				
13	12	13		Vernissa			

¹¹⁷ La xifra de 1493 ha de ser 577.

214	214	214	166	Villahermosa				
			164					
22	22	22	6	Vilamalefa				
			16					
111	111	111	122	Vilamarxant				
			122					
	11	11		Vilar de Canes				
62	62	62	44	Vilavella				
			44					
			7	Vinyals				
			7					
132	132	132	159	Viver				
			168					
				X				
184	184	184	216	Xàbia		360	450	400
			282					
28	28	28	30	Xeraco	30	27	42	24
			30					
18	18	18	45	Xeresa	40	43	100	25
			46					
22214	21534	22771	24714			16431	29040	14838
			24914					

Noms de les poblacions en 1488

- (1) Albalat de Pardines
- (2) Alcalà de Català i ses alqueries
- (3) Alcoceret de mossén Olzina
- (4) Alfara
- (5) Algímia i Alfara
- (6) Almoines de don Pedro d'Íxer
- (7) Vilamalur i sa tinença
- (8) Bellreguard i Bellreguardet
- (9) Benexides de mossén Eslava
- (10) Canet de mossén Blanes
- (11) Castellonet
- (12) Cortes de mossén Sarçola
- (13) Cortes del comte Golizavo
- (14) Alqueria de Mira-rosa
- (15) Quart
- (16) Real de don Joan Cardona
- (17) Ròtova
- (18) Segart de mossén Vilarrasa
- (19) Serra de micer Dalmau

Noms de les poblacions en 1609

- (25) Alcosser de Blanes
- (26) Alcúdia de Crespins
- (27) Ayódar
- (28) Benifairó de les Valletes
- (29) Castelló de Rugat
- (30) Cortes de Arenoso
- (31) Cortes de Pallàs
- (32) Xest
- (33) Setla i Mira-rosa
- (34) Matoses i Pedreguer
- (35) Pobla de Benaguasil
- (36) Pobla Llarga
- (37) Puig i la Creu
- (38) Real de Gandia
- (39) Tales, Artesa i Ribesalbes (84,109,22)
- (40) Segorbe
- (41) Tous i Terrabona
- (42) Vergel

- (20) Serra del comte de Prades
- (21) Torres Torres
- (22) Alcatén
- (23) Vall d'Aoira de don Querubi Centelles
- (24) Verger

Els suggeriments metodològics de Carles Rabassa sobre la diferència temporal entre el temps del recompte i el temps del fet fiscal¹¹⁸ ens va fer parar l'atenció sobre els llistats de cases del braç militar per a les tatxes d'Oriola i Montsó.

La hipòtesi que la segona hagués estat construïda sobre la primera amb lleugeres modificacions ha estat descartada en comprovar les vint-i-quatre diferències de denominació entre 1488 i 1510, algunes d'elles amb canvi de senyoria, senyalades al peu del quadre X, així com les variacions advertides en el número de focs de 112 entitats de població que creixen (passant de 12.133 a 14.964 cases amb Benicanena, Pobla, Tuexa i Vallat sense variació) i altres 78 que disminueixen (baixen d'un total de 8.640 cases a 7.164).

Tampoc els llistats de 1488 i 1493-96 són còpia l'un de l'altre. Encara que òbviament el segon és l'evolució del més antic amb 37 llocs que pateixen variacions en sols cinc anys. Conseqüència de la guerra de Granada i l'expulsió dels jueus alguns indrets perden efectius humans que abandonen el regne camí del nord d'Àfrica o cerquen comunitats amb solidaritats protectores més intenses: Vall de Xaló (-44), Beneixides (-36), Serra d'Eslida (-29), Trullàs (-26), Pobla Tornesa (-21), Benifairó (-11), Vall de Laguar (-10),

¹¹⁸ RABASSA I VAQUER, CARLES, "Cojuntura econòmica i desenvolupament comercial als ports de Morella segles XIV-XV". Tesi doctoral inèdita. Valencia. 1996.Pp. 19 i 75-80 on l'autor exposa

Foia de Salem (-9), La Llosa (-9) i Albaida (-9) presenten les sagnies més notables, mentre que Llutxent (50), Vall d'Uixó (29), Càrcer (17), Alcoceret (10), Anna (10) i Cotes (10) guanyen nous pobladors.

El llistat de 1490 ha puat en la mateixa font que el de 1493-96. Hom observarà les principals desviacions a les grans concentracions urbanes, no sabem si per errades de còpia (casos d'Elx, Sogorb, Serra d'Eslida i Aiora) o de comptabilització general dels llogarrets del terme (casos de Vall d'Aiora i Oliva). Castelló de Rugat, Sant Joan, Rafelguaraf, Benissuera, el Genovés i Massalfassar no són a 1490 mentre que Benimuslem i Massanassa no figuren a 1493-96.

És comunament acceptat que el model matemàtic més senzill que millor explica el creixement de qualsevol població s'enuncia així: l'increment d'una població (dP) durant un interval de temps (dT) és proporcional al volum de la població a l'inici de l'interval (P_0) i a dit interval, és a dir, $dP = P_0 dT$. La solució d'aquesta equació diferencial rau en les meravelloses propietats de la funció exponencial, l'única funció la variació de la qual coincideix amb si mateix. Per a valors discrets el valor de la població del període següent es pot aproximar multiplicant el valor anterior pel coeficient $(1+\alpha/100)$, on α és la taxa percentual de creixement vegetatiu. Aquesta fórmula ens permet calcular quin valor de α ens explica millor una variació de poblacions¹¹⁹.

Hem aplicat el càlcul anterior a les variacions entre 1488 i 1493 i 1488 i 1510 separant les poblacions que experimentaren una crecudada de les

les raons per deduir que el llistat de focs de 1418 (ARV, Generalitat, 2963, f.8v) és de 1362 (Corts de Montsó, ARV, Generalitat, 4930 BIS, ff.33v-38v).

¹¹⁹ La ferramenta "Solver" del programa Excel de Microsoft ens permet, canviant el valor de α , alcançar la població de l'any 1510 partint de la de 1488, per exemple.

que varen cedir pobladors. Els resultats, extrets del quadre X, són els coeficients anuals següents:

Variació	Total	Llocs en creixement	Llocs en decreixement
1488-1493	-0,40 %	2,12 %	-1,50 %
1488-1510	0,29 %	0,96 %	-0,85 %

La partició del període 1488-1510 en dos semiperíodes 1488-1493 (on s'apliquen els coeficients obtinguts) i 1493-1510 ens dóna una visió més acurada de les variacions:

Variació	Total	Llocs en creixement	Llocs en decreixement
1488-1493	-0,40 %	2,12 %	-1,50 %
1493-1510	0,39 %	1,23 %	-0,99 %

Els decreixements més significatius (més del 10% dels focs i més de 30 focs) són els de Oliva (14,3%, 117), Serra d'Eslida (13,6%, 68), Olocau (72,8%, 67), Castelló de Rugat (30,1%, 62), Nules (21%, 52), Villahermosa (22,4%, 48), Xelva (16,3%, 45), Alcúdia de Carlet (22%, 40), Lucena (17,3%, 39), Assuèvar (48,7%, 38), Castellmontan (17,2%, 35), Herbés (35,2%, 32), baronia de Xiva (19,4%, 32) i Alcora (18%, 30).

Les variacions positives més importants (més de 50 focs) foren: Sogorb (183), baronia de Calp (173), vall d'Aiora (155), Vall de Laguar (96),

Cocentaina (94), Polop (79), Vall d'Albaida (78), Gandia (78), Foia de Bunyol (72), Crevillent (67), Foia de Salem (65), baronia de Corbera (58), vall de Xaló (57) i Vall de Guadalest (55). Creixements relatius espectaculars presenten llocs com Altea (166,6%) i la vall d'Alcalà (144,8%).

No hem d'oblidar que en aquest període de canvi de centúria trobem les caresties frumentàries de 1503-1506¹²⁰ i les pestes de 1489¹²¹ i 1508.

Observem una concentració dels musulmans cap a les comarques centrals i les zones muntanyenques i litorals alacantines. Aquest últim indret evidencia la necessitat d'autoprotecció i búsqueda d'una sortida fàcil, en cas de conflicte amb la majoria rectora cristiana.

¹²⁰ El preu d'un cafís de forment s'arribà a pagar el 6 d'abril de 1506 a 120 sous (vegeu GUIRAL-HADZIIOSSIF, JACQUELINE, "Valencia puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)". Ed. Alfons el Magnànim, València. 1989. Pp. 374-377). Este valor és quasi quatre vegades el seu preu normal, com es dedueix de la sèrie donada per Hamilton per al preu en diners de la fanega entre 1496 i 1500: 67,1, 70,2, 74,4, 67,0 i 65,6. La mitja d'aquestos valors és de 34,43 sous/cafís (vegeu HAMILTON, *Op.cit.* pp.221).

¹²¹ Vegeu SANTAMARÍA ARÁNDEZ, ALVARO, "Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo XV". Diputacion Provincial de Valencia. 1966. Pp.84.

Quadre XI.a Evolució del número de focs de la vall d'Alfàndec (1510-1528).

1510	Nom de la població	1528
607	Vall d'Alfàndec	527
7	L'Alcudiola	10
32	Alfulell	15
75	Benifairó	54
11	Massalalí	10
59	L'Ombria	42
10	Ràfol	2
131	Simat	90
221	Taverna	260
61	Xara	44

Quadre XI.b Evolució del número de focs d'alguns llocs de la contribució de Xàtiva (1510-1528).

1510	Nom de la població	1528
704	Alguns llocs de la contribució de Xàtiva	680
26	Aiacor	30
25	Alboi	10
34	Alcúdia	40
32	Alfarrasí	28
20	Alqueria de Llençol	20
3	Alqueria de Maneu	9
13	Alqueria de Flors (de Gil)	12
8	Alqueria de mossén Lluís Roca (de Cerdà)	8
13	Alqueria d'Enric Tallada (Martí Tallada)	18
27	Alqueria de Guerau Tallada	20
19	Alqueries de Galcerà Sans	25
13	Alqueria de Sant Bernat (L'Abat)	16
15	Annahuir	8
6	Beninixix (Benimexís)	15
20	Benissuera	11
86	Canals	90
19	Énova	20
12	Estubeny	8
11	Faldeta	24
50	Genovès	45
12	Guadassèquies	12
15	Torreta	14
48	Manuel	30
7	Miralbó	8
18	Rafelguaraf	25
33	Sans	33
21	Sant Joan	25
12	Sorió	11
24	Torre de Canals	16
30	Torre d'en Lloris	20
17	Tossalet	19
15	Vallés	10

NOTA: Entre parèntesi el nom del lloc a la relació de 1528.

Una anàlisi semblant hem fet per al quadre XI on hem seleccionat els llocs de moriscos de la Valldigna i rodalies de Xàtiva relacionats en 1528 pel frare Bartolomé de las Casas en la seua predicació itinerant on requeria el testimoni oral dels caps de les aljames. Malgrat que algunes xifres no resisteixen el test de Dupaquier volem fer notar la seua validesa per al propòsit que ens ocupa, puix arrodonir la quantitat es feia tant per defecte com per excés, diluint-se l'efecte de les desviacions a l'hora d'obtenir les sumes. Estos són els coeficients:

Variació 1510-1528	Total	Llocs en Creixement	Llocs en Decreixement
Vall d'Alfàndec	-0,78 %	0,94 %	-2,14 %
Horta de Xàtiva	-0,19 %	1,21 %	-1,82 %

A la vall d'Alfàndec, la Taverna i l'Alcudiola experimenten un creixement que compensa el buidatge de Simat, que junt a tota la resta de llocs entren en recessió demogràfica.

A l'horta de Xàtiva es produeix un fenomen de redistribució d'efectius on quasi se compensen els llocs deficitaris amb els de superàvit. Entre els primers destaquen Manuel (-18), Alboi (-15), Torre de Lloris (-10), Benissuera (-9), Torre de Canals (-8), Annahuir (-7) i Alqueria de Tallada (-7). Guanyen més focs Faldeta (13), Benimixís (9), Rafelguarap (7), Alcúdia de Crespins (6), Alqueria de Maneu (6), Alqueries de Galcerà Sans (6) i Alqueria de Martí Tallada (5).

Mentre que a Valldigna s'observa una força centrípeta de concentració allunyant-se del monestir, els llauradors musulmans de la Costera, com a molt, fugen de la cohabitació amb cristians (cas de Manuel).

La influència dels fenòmens migratoris o de mortaldat extraordinària en els coeficients anteriors és notable, explicant la major part dels canvis, molt per damunt de les variables de natalitat i mortalitat ordinària. Però no per això hem d'abandonar el seu càlcul i la millora del model explicatiu.

Encara que mancats d'informació asincrònica suficient l'estudi del cens de 1510 ens suggereix una millora cridant l'atenció sobre la naturalesa de la unitat de compte emprada: el foc. La hipòtesi que la variació del número de focs és proporcional al temps i al seu valor inicial ha d'ésser corregida tenint en compte que vídues, fadrins i òrfens presenten una dinàmica de reproducció ben distinta de les famílies nuclears.

Al quadre següent resumim les possibilitats d'evolució d'aquests tipus de focs:

<i>Foc actual</i>	<i>Casament</i>	<i>Mort</i>
Vídua	Desapareix	Desapareix
Fadri	Continua	Desapareix
Orfe	Continua	Desapareix
Òrfena	Desapareix	Desapareix
Òrfens	Creix	Continua l'altre
Órfenes	Continua	Continua l'altra
Òrfens (mixt)	Creix (baró) Continua (dona)	Continua l'altre

Com que les probabilitats i el termini mitjà en què ocorreran els esdeveniments de mort i matrimoni és distint en cascun cas, el recompte al cens de "vídues, pubills i pubilles" introdueix a cada lloc un fre (vídua, òrfena) o accelerador (òrfens) que modifica l'equació de Malthus.

El comportament funcional d'aquestes variacions pot ésser derivat en acumular dades asincròniques suficients. Per això trobem d'utilitat assenyalar els valors del vector (focs, vídues, òrfena, òrfens) de les ciutats del cens on el notari les ha reflectides, perquè ulteriors investigacions puguin suggerir hipòtesis de millorament de l'equació de creixement a la València de la vespra del conflicte agermanat.

L'omissió dels òrfens és evident a València, prova addicional que el llistat de la tatxa tenia altra orientació que no la fiscalitat de la compra de la sal, i Xàtiva, tal volta per la seua pretensió de no pagar tampoc l'impost de la sal, com replega l'acta de la sessió de 10 de febrer de 1511.

Els percentatges de vídues i òrfens a Onda i Altura són dramàtics: 12,44% i 14,92%, respectivament, per a la vila del castell de tres-centes torres i 15,85% i 19,51%, respectivament, a la vila murada propietat dels cartoixans de la vall de Crist.

El 10,44% dels focs del quadre XII tenen com a cap fiscal una vídua (1.046 casos, el 8,46%), un orfe (81 barons i 36 dones, el 0,92%) o més d'un orfe (155 d'ambdós sexes o indiferents i 4 de dones, el 1,25%). El repartiment dels òrfens ens dóna una mesura indirecta de la grandària mitjana de les famílies amb progenitors difunts: el 42,39% deixa un sol hereu, el 57,61%

restant, dos o més. Fins i tot hi ha indicat un cas de quatre fills¹²² i un altre d'almenys altres quatre de dos matrimonis distints¹²³.

Quadre XII.a Vídues i òrfens al cens de 1510 (poblacions amb més de deu vídues).

<i>Lloc</i>	<i>Focs</i>	<i>Vídues</i>	<i>Orfe</i>	<i>Òrfena</i>	<i>Òrfens</i>	<i>Òrfenes</i>
València	4818	198				1
Xàtiva	1331	186		1		
Morvedre	535	75	6	3	4	1
Alzira	245	67	1			
Alcoi	442	50	3		5	
Onda	402	50	10	10	40	
Xèrica	250	33	7	1	15	
Biar	250	28	1			
Borriana	183	27			1	
Adzaneta	145	26	1		1	
Vilafamés	124	26	1	9	5	
Ontinyent	550	23			6	
Torrent	127	22	1		2	
Castielfabib	144	20	6			
Quart	137	20	4	2		
L'Olleria	127	18			1	
La Jana	149	16	1	1	1	
La Salzadella	101	15			1	
Benifairó	75	13			1	
Altura	82	13	3	4	9	1
Benimaclet	54	12			1	
Silla	111	12	4	1	2	
Agullent	92	11	1		1	
Morella	443	11			5	

¹²² Els fills de Pere Roda a Rossell, de condició miserable (514 TER, f.98)

¹²³ Joan Gallén de Altura té al seu càrrec les seues filles de sa primera muller, morta, i les de l'actual, hereves de Joan Guaita (514 TER, f.177). El notari Mateu Ros ens ha deixat una emotiva descripció del veïnat d'Altura.

Quadre XII.b Vídues i òrfens al cens de 1510 (poblacions amb menys de deu vídues).

<i>Lloc</i>	<i>Focs</i>	<i>Vídues</i>	<i>Orfe</i>	<i>Òrfena</i>	<i>Òrfens</i>	<i>Òrfenes</i>
Xara	61	9			1	
Alfulell	32	8	3			
Càlig	182	7	2		7	1
Alcublas	47	6	2			
Catral	73	5	1			
Albocàsser	78	5			1	
Benasal	86	4			1	
L'Ombria	59	4			1	
Aldaia	50	3	3			
Monforte	64	3			1	
Carpesa	43	3		1		
Bellestar	26	2	3	1	3	
Bojar	19	2	1		3	
Rossell	57	2	1		2	
Xivert	29	2	3			
Ares del Maestre	73	1			6	
Olocau	45	1	4			
Canet lo Roig	138	1	1		3	
Castell de Cabres	35	1			4	
Pobla de Benifassà	31	1			2	
Xert	98	1	2		2	
Alcalà de Xivert	161	1	3	1	8	
Pina de Montalgrao	38	1	2	1	1	
Traiguera	222	1			8	

Quadre XII.Totals.

<i>Totals quadres XII.a i XII.b</i>	12664	1046	81	36	155	4
<i>Percentatges</i>	100%	8,26%	0,64%	0,28%	1,22%	0,03%

El registre del cens en una base de dades relacional ens ha permès realitzar alguns càlculs, interrogacions i processaments d'informació, força difícils de manera manual, que afavoreixen la formulació i contrastació d'hipòtesis.

Així per exemple creiem molt probable trobar algun rastre dels moviments migratoris analitzant la concentració de famílies als diversos llocs.

En quantificar els cognoms de cascun lloc i seleccionar aquells que apareixen més de deu vegades a dos o tres llocs només, hem trobat la següent taula que ens permet fer la hipòtesi de migració des de la població assenyalada amb la qualificació d'"origen hipotètic" a les batejades com "destins hipotètics":

Quadre XIII. Hipòtesi de moviments migratoris.

Cognom	Origen hipotètic	Destins hipotètics
Calatarrà (14)	Alacant (10)	Oriola (4)
D'Artés (13)	Alacant (7)	València (5), Oriola (1)
Arcayna (16)	Alcoi (14)	Alacant (2)
Sempere (27)	Alcoi (17)	Alacant (6), Bocairent (4)
Reig (11)	Alcoi (8)	Penàguila (2), València (1)
Torregrossa (15)	Alcoi (9)	Xàtiva (3), València (3)
Foix (12)	Benicarló (11)	Vila-real (1)
Ferre (27)	Bocairent (24)	Catí (2), Morella (1)
Castellet (13)	Cabanes (7)	Vilafamés (4), Castelló (2)
Guilabert (12)	Callosa (8)	Oriola (3), Catral (1)
Daudé (13)	Canet lo Roig (10)	Sant Mateu (3)
Corví (13)	Cervera del Maestre (12)	Peníscola (1)
Montull (15)	La Salzadella (10)	Vila-real (3), Sant Mateu (2)
Boluda (13)	L'Olleria (8)	Xàtiva (4), Ontinyent (1)
Monpó (12)	L'Olleria (9)	Xàtiva (2), Horta de València (1)
Borja (18)	Montesa (10)	Xàtiva (7), Castielfabib (1)
Alcover (14)	Montesa (11)	Horta de València (2), Zorita (1)
Gaçulla (12)	Morella (10)	Benicarló (1), Cinc Torres (1)
Çabata (21)	Morvedre (15)	València (5), Xàtiva (1)
Gacet (14)	Ontinyent (11)	València (2), Borriana (1)
Donat (14)	Ontinyent (12)	Betxí (2)
Arbuxech (15)	Ontinyent (14)	Agullent (1)
Menargues (12)	Oriola (10)	Guardamar (2)
Rocamora (11)	Oriola (10)	Alacant (1)
Fenollar (18)	Penàguila (16)	València (2)
Badia (16)	Sueca (7)	València (8), Horta València (1)
Baldoví (13)	Sueca (9)	València (2), Peníscola (2)
Xativí (11)	Tavernes de Valldigna (6)	L'Ombria (3), Alfulell (2)
Margarit (13)	Tavernes de Valldigna (8)	Alcoi (5)
Rodrigues (14)	València (13)	Alzira (1)
Xixoní (16)	Xara (10)	Tavernes de Valldigna (6)
Menor (13)	Xàtiva (11)	València (1), Alcalà de Xivert (1)

Llevat dels menys probables moviments dels Ferre, drapers de Bocairent, i els Donat d'Ontinyent cap a comarques del nord, la resta de fluxos ofereix un mapa on les ciutats actuen de veritable centre de gravetat. Així, València i la seua horta rep als d'Artés d'Alacant, els Reig i Torregrossa d'Alcoi, els Fenollar de Penàguila, els Gacet d'Ontinyent, els Mompó de l'Olleria, els Alcover de Montesa, els Menor de Xàtiva, els Badia i Baldoví de Sueca i els Çabata de Morvedre.

La capital de la governació "dellà Xixona" concentra desplaçaments de curt radi dins del seu àmbit d'influència: els Calatarrà i d'Artés d'Alacant i els Guilabert de Callosa i la redistribució dels Menargues i Rocamora a Guardamar i Alacant. A l'actual capital de la província es dirigeixen els Arcaina i Sempere d'Alcoi. Xàtiva replegarà els Boluda i Mompó de l'Olleria, els Borja de Montesa i els Torregrossa d'Alcoi. Com poder constatar, en ésser certa la hipòtesi, la capital de l'Alcoià es presenta molt activa en la cessió de contingents humans i sols rep un flux des de la vall d'Alfàndec, els Margarit. Aquesta vall ens presenta moviments interns entre els seus llocs de poblament i ofereix els únics exemples del quadre de cognoms d'origen toponímic (els musulmans Xativí i Xixoní).

Els Foix, Castellet i Corví són exemple de moviments nord-sud a Castelló, mentre que els Daudé i Montull cerquen la capital comarcal, Sant Mateu, i els Gaçulla baixen a la costa des de l'interior.

La majoria dels moviments recorren l'antiga via Augusta, posen en contacte els nuclis de poblament més grans o pertanyen a l'àmbit territorial de la particular contribució de les ciutats. Els suggeriments anteriors poden trobar una contrastació als llibres d'aveïnaments.

Per al cas de València hem consultat els cognoms a les relacions publicades per Piles¹²⁴, que pertanyen a 4 o 5 generacions anteriors al cens. Sols hem trobat, per al cas de Sueca, a Antoni i Domingo Badia que s'aveïnaren el 21 de Febrer de 1424¹²⁵, presentats pel notari Pere Badia. Més profitosa hagués segut la recerca a la segona meitat del segle XV, els llibres de la qual encara no han estat publicats, donada la forta rotació poblacional de la capital del regne, ocorreguda a la centúria que clou els temps medievals, en plena expansió demogràfica i econòmica.

Per últim, el repàs dels cognoms de València amb les obres de Rodrigo i Rubio i Guinot (vegeu quadre XIV) ens ofereix el següent paisatge antroponímic: la ciutat registra 2.050 cognoms diferents per als caps dels 4.818 focs amb una *ratio* d'arrelament molt baixa de 2,4 focs per cognom, indicadora junt amb 1.340 cognoms unifamiliars d'una importantíssima arribada d'immigrants en els anys que clouen i enceten la centúria.

Un terç de la població porta 1.230 noms no registrats pels autors citats. Més que mai tenien sentit les raons d'Eximenis per demanar saviesa i diligència als regidors de la ciutat¹²⁶:

"Huitenament, car havets a governar molt poble e d'aquell hi ha molt ajustadís de diverses terres, per la qual cosa és gran dificultat a unir a les lleis de la terra. (...) Decenament, car com hajats molt poble ajustadís, axí com dit és, cové que aquells suportets e ajudets, com aital gent sia comunament pobra e deserta en béns temporals."

¹²⁴ PILES ROS, LEOPOLDO, "La población de Valencia a través de los Libres de Avehinaments (1400-1449)". Ayuntamiento de Valencia. 1978.

¹²⁵ *Ibidem* p.185, números 738 i 739.

¹²⁶ FRANCESC EXIMENIS. Regiment de la cosa pública. Apèndix de Lo Crestià. Edicions 62. Barcelona. 1983.

Quadre XIV. Cognoms de València. Evolució (1238-1510).

Estratificació de cognoms de la ciutat de València	Focs 1510	Cog 1510	A	B	C	D	E	F
Cognoms amb 50 a 100 famílies	360	5	360	5	100,0%	4	1	0
Cognoms amb 25 a 49 famílies	157	5	157	5	100,0%	5	0	0
Cognoms amb 20 a 24 famílies	111	5	111	5	100,0%	4	0	1
Cognoms amb 15 a 19 famílies	263	16	233	14	87,5%	12	0	2
Cognoms amb 10 a 14 famílies	445	39	433	38	97,4%	29	4	5
Cognoms amb 5 a 9 famílies	843	133	721	112	84,2%	82	23	7
Cognoms amb 4 famílies	308	77	236	59	76,6%	32	20	7
Cognoms amb 3 famílies	393	131	270	90	68,7%	50	33	7
Cognoms amb 2 famílies	598	299	268	134	44,8%	49	76	9
Cognoms amb 1 família	1340	1340	358	358	26,7%	118	207	33
Totals	4818	2050	3147	820	40%	385	364	71
			65,3%					

Explicació de les columnes

A: Número de caps de família del cens de la ciutat de València amb cognom present a les relacions de Guinot per al regne i a les de Rodrigo i Rubio per a la ciutat.

B: Número de cognoms del cens de la ciutat de València ja presents a les relacions de Guinot per al regne o les de Rodrigo i Rubio per a la ciutat.

C: Percentatge que representa B sobre el total de cognoms del cens de València de 1510, indicat a la columna "Cog 1510".

D¹²⁷: Número de cognoms del cens de la ciutat de València ja presents a les relacions de Guinot per al regne i també a les de Rodrigo i Rubio per a la ciutat.

E: Número de cognoms del cens de la ciutat de València ja presents a les relacions de Guinot per al regne i absents a les de Rodrigo i Rubio per a la ciutat.

F¹²⁸: Número de cognoms del cens de la ciutat de València absents a les relacions de Guinot per al regne i ja presents a les de Rodrigo i Rubio per a la ciutat.

¹²⁷ Les variants ortogràfiques de cognoms absents a les dues relacions amb tres o més famílies al cens de 1510 són: Adzuara, Alapont, Alavanya, Alçamora, Alcanyiz, Alquayiz, Aragonez, Arcís, Arinyó, Ayerve, Batista, Belmont, Berard, Berthomeu, Biso, Bonavida, Burgos (de), Çabata, Çabater, Calacena, Çapena, Carrera (de la), Castro (de), Cobliure, Conqua (de), Cucala, Dosa, Durba, Eximénez, Fenollosa, Gaçó, Gosalbo, Jovera, Larchon (de), Leon (de), Lombart, Lope, Lorens, Losquos, Maçana, Mançano, Medina (de), Mendes, Molina (de), Monçó, Monyoz, Múrcia (de), Neus, Palleres, Penarroia (de), Pina (de), Porquar, Prades (de), Resclosa, Ribera (de), Ribes (de), Riudaura, Salort, Sanchiz, Saragoçà, Sentfeliu, Sent Johan (de), Seriol, Sevilla (de), Spinosa, Struch, Tenca, Terraça, Toledo (de), Torramocha, Torre (de la), Tuscany, Valladolid (de), Vilagrassa, Vivó, Vizcahino, Xea (de) i Yvarra.

¹²⁸ Aquests cognoms són: Aragonesa, Assensi, Banyils, Bedós, Blasqua, Blasquo, Borraç, Bosch, Buffart, Çabater, Çamora, Catalana, Cathalà, Celfa, Celma, Conqua, Daroqua, Drapera, Igual, Falquó, Ferràndiz, Gerona, Gilabert, Juliana, Justa, Lagostera, Leó, Lobet, Lop, Lopart, Lorach, Lorenç, Lorença, Loret, Luca, Marcho, Matheu, Mayques, Monblanch, Mongay, Monlobet, Monserrat, Nicholau, Ollera, Paella, Piquera, Piquó, Pisa, Puyol, Riquo, Robiola, Roga, Roqua, Royals, Scala, Scrivà, Scuder, Spanyol, Spital, Splugues, Steve, Stheve, Tarraça, Thomàs, Thous, Torella, Uguet, Urgellesa, Valentina, Valleriola i Yvanyes.

Capítol VI.

CONCLUSIONS

Com els components d'una gran foto de família els valencians de 1510 s'aguaiten a les portes del segle XXI en les pàgines del nostre apèndix, recuperant el protagonisme d'històries individuals que les elits detentores de poder i d'estat d'opinió els han furtat sistemàticament.

No apareixen de bon grat, puix la ferocitat impositora del rei catòlic no té límits i l'exacció fiscal és la causa motriu d'elaborar el cens. Com aus de rapinya, compareixen a la ben servida taula dels beneficis financers diputats, oficials reials i municipals, senyors i classes benestants, coneguts i familiars de les capes que controlen la societat valenciana proto-renaixentista. L'únic sostre és l'anàlisi acurada de les garanties dineràries de la corona i la Generalitat i el control de la superposada fiscalitat reial, regional i municipal. L'eixugament de la butxaca del contribuent ja té situades les seues fronteres en la marginació i la servitud, com una viva remembrança feudal.

L'exhaustivitat del cens (que bona notícia seria trobar-ne l'altra meitat dels valencians de senyories militars !) ens invita a la recerca genealògica i el referent prosopogràfic, l'anàlisi onomàstica i el càlcul demogràfic i demana una tasca coordinada d'estructuració de dades que permeta la conjectura evolutiva i la cooperació d'equips d'investigació, de la mà de les noves tecnologies (publicació en la *world wide web*).

La València de 1365, tan semblant onomàsticament a la Barcelona coetània si fem cas dels vectors onomàstics dels noms de fonts, se prepara en 1510 cap a la modernitat, desallotjant els usos medievals i engordint les capil·laritats de les barreges culturals i socials, guanyant en valencianitat, absorbint-ho tot, inclús les seues característiques diferencials com a poble, però sent incapaç de detenir l'atac a les minories religioses i l'helicoide del creixent endeutament públic o esborrar plenament el confi invisible de la línia Biar-Busot, integrant les terres del sud.

El tractament demogràfic del foc com a llar de desenvolupament i reproducció de la cèl·lula familiar demana refinaments successius del model matemàtic explicatiu, adobant el maltusià dels afegits necessaris per tal de considerar els diversos cicles evolutius segons la tipologia de caps fiscals, una millora que passa indefectiblement pel tractament de sèries temporals.

El magatzematge de dades sobre aveïnaments podrà servir el propòsit del contrast d'hipòtesis dels moviments migratoris, suggerits pels diferents equilibris i balanços d'aparició i esvaïment de cognoms, tot servint una estratègia de perseguir les petjades del nostre protagonista indefugible, el poble valencià.

La tasca d'edició ha de continuar. Açò és una invitació.

Capítol VII.

***NORMES D'EDICIÓ I TRANSCRIPCIÓ*¹²⁹**

Hem respectat al màxim el text original, conservant-ne les seues grafies, on és palesa la carència de tota normalització com era habitual a l'època. Per fer-lo legible, la separació de paraules, l'ús de les majúscules i la puntuació s'han fet d'acord als criteris normatius i l'estil modern.

Els adjectius o noms que han esdevingut malnoms hi figuren amb majúscules, com també les referències a la divinitat. Els noms dels dies de la setmana i dels mesos, i els genèrics dels càrrecs, tractaments i institucions van en minúscules.

El text està en perfecte estat de conservació. Tot i això, quan s'ha reconstruït part d'ell hem fet notar açò mitjançant la transcripció entre claudàtors.

Quan l'escrivà deixa intencionadament espais en blanc per tal de tornar posteriorment a reomplir-los, però aquests han restat buits ho assenyalem fent servir les paraules "en blanc" entre parèntesi i amb lletra cursiva.

¹²⁹ Basades en les "Normes internationales pour l'edition des documents medieviaux" de la Commission Internationale de Diplomatique. Dec l'orientació metodològica a Antoni Furió i Vicent Pons Alós. Vegeu, en castellà, l'article de MUÑOZ POMER, MARÍA ROSA , "La documentación parlamentaria y la "revolución multimedia"“. *Aragón en la Baja Edad Media. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros*. Universidad de Zaragoza. Zaragoza. 1999. 2 vols.

Encara que resultaren evidents les errades de l'escrivà les hem respectades, situant a continuació l'expressió "sic" entre parèntesi i en lletra cursiva.

Hem restituït els fragments de text omesos entre parèntesi.

Els cognoms precedits per articles han estat aglutinats.

Les repeticions, correccions i paraules tatxades han estat assenyalats amb notes a peu de pàgina. Hem eliminat únicament les ratllades. Si la caixa escripturaria era abandonada més enllà de la pauta rectangular indiquem on s'ha escrit.

Igualment han estat fetes les comprovacions numèriques de totes les sumes, indicant-ne les errades del cens a peu de pàgina.

El canvi de foli s'indica amb barra inclinada i el número en cursiva com un superíndex, seguit de "v" o "r" per indicar la part recta o versa. La doble foliació anacrònica ha segut respectada.

Les grafies que no són lletres van en cursiva entre parèntesi, com ara la signatura notarial.

Les consonants dobles a principi de paraula s'han simplificat. L'únic cas present al text, inclús a les abreviatures, era la doble efa.

Tanmateix, hem desenvolupat les abreviatures, essent l'ús braquigràfic, no massa freqüent, donades les característiques del text.

De vegades el nom d'una persona ha estat abreujat fins l'extrem de fer-lo indiscernible d'altres (exemple: N^o és Nofre o Nicolau?). Hem preferit deixar-lo així (exemple: V^o) abans que transcriure'l per aquell més freqüent al corresponent indret. No obstant, hem cercat primer l'aparició de la mateixa persona a la resta del text per intentar deduir-lo.

Hem desenvolupades les abreviatures que presenta el text per indicar el valor de la taxa, referides a les unitats de moneda de compte aleshores vigents:

m:	mealla
d:	diner/diners
ss:	sou/sous
ll:	lliura/lliures

Quan el desenvolupament d'una abreviatura ha estat dubtós hem posat entre parèntesi les lletres restituïdes.

Els dubtes de l'editor s'assenyalen amb signe d'interrogació.

Encara que la naturalesa del text és fiscal i és ple de xifres per quantificar el ramat o l'impost hem respectat la numeració llatina, deixant un espai en blanc darrere del símbol de miler per fer-ne més fàcil la lectura. A l'original, aquest símbol és una abreviatura sobre el dígit representatiu de les unitats de miliars. La numeració aràbiga es força escassa; present als processos de suma o comprovació, ha estat indicada amb notes de peu de pàgina.

Les paraules o expressions intercalades en idioma distint del català van en cursiva. A l'índex temàtic hem fet una entrada especial per als llocs de

parla castellana. Les clàusules notariales apareixen sovint en llatí, segons la tria feta pel notari corresponent encarregat d'elaborar el cens.

El text en castellà segueix la normativa proposta per la *Escuela de Estudios Medievales*, recollida al manual de Paleografia de Millares Carlo, de la que hem fet servir les següents regles:

✓ S'ha mantingut i restituit la “ç” quan la paraula apareixia amb “c”.

✓ La “i” amb valor vocàlic s'ha transcrit com a tal.

✓ La “u” i la “v” emprades indistintament com a vocals o consonants s'han transcrit d'acord al seu valor fonètic.

✓ Hem respectat les contraccions de paraules, excepte quan formen un cognom; en aquest cas les hem separat amb l'apòstrof.

Els textos en llatí segueixen les normes de la comissió internacional de Diplomàtica, establertes en 1974, entre altres:

✓ La “i” llarga es transcriu “i”, la “u” amb valor semiconsonàntic es transcriu “v”.

✓ Les grafies “c” i “t” davant “i” i la “ç” s'han respectat com a l'original.

✓ Les abreviatures d'origen grec s'han desenvolupat amb l'alfabet llatí.

✓ Les expressions llatines clàssiques, formades per adverbis i preposicions, o les expressions constituïdes per paraules indeclinables i formes derivades del participi passiu, s'han mantingut unides.

Els textos en català, majoritaris al document, segueixen la proposta de les edicions "Els Nostres Clàssics":

✓ Regularització de l'ús de la "u" i la "v", la "i" i la "j".

✓ Manteniment i restitució de la ce trencada "ç".

✓ Amb el punt volat s'indiquen les elisions que hui no tenen representació gràfica i els casos d'aglutinació de les partícules pronominals.

✓ Ús de l'apòstrof per a indicar l'elisió de les vocals que hui elidim gràficament.

✓ Ús del guionet per a separar els enclítics i els proclítics segons l'ortografia moderna.

✓ Adopció de l'accentuació, els signes de puntuació, l'apòstrof i el guionet del valencià actual.

✓ Hem considerat incorporades com a llatinismes d'ús comú del valencià de principis del segle XVI les següents paraules: ítem, àlias, olim i quòndam, així com l'abreviatura "etc", que hem desenvolupat, i que hui encara s'usa amb el mateix sentit.

✓ La nota tironiana s'ha transcrit “e” o “et” segons la seua utilització al manuscrit.

ABREVIATURES

AMV: Arxiu Municipal de València

ARV: Arxiu del Regne de València

BADH: Boletín de la Asociación de Demografía Histórica

BSCC: Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura

CSIC: Consejo Superior de Investigaciones Científicas

f.: foli

ff: folis

SO: Revista de la Societat d'Onomàstica

Fonts.

AMV, A-55, "Manual de Consells".

AMV, K3-1, "Tatxa Reial de 1513".

AMV, N-71, "Clavaria de Censals".

AMV, O-53, "Clavaria Comuna".

AMV, W-12, "Clavaria del Quitament".

ARV, MESTRE RACIONAL, 10222, ff. 29r-44r, "Cens de viles i llocs del Regne (1493-1496)".

ARV, MESTRE RACIONAL, 10867, "Morabatí de la Vall de Gallinera en 1369".

ARV, REIAL, 514 BIS, "Repartició tatxa 1510 i focs de la ciutat de València".

ARV, REIAL, 514 TER, "Resum i focs del braç eclesiàstic i de les viles reials en 1510 (excepte València)".

ARV, REIAL, 632, ff. 152r-154v, "Focs del duc de Gandia en 1414".

ARV, REIAL, 650, ff. 31r-36v, "Focs braç militar Corts d'Oriola (1488)".

ARV, REIAL, 652, ff. 22r-89v, "Actes de cort del braç militar, any 1490".

Bibliografia. Llibres i articles.

ALCOVER, A.M. I MOLL, F. DE B., "Diccionari català-valencià-balear". Palma de Mallorca, 1930-1969. 10 vols.

ARNAL, MARIA JOSEPA, "Onomàstica empordanesa (segles XIV-XVII) en un capbreu de Sant Pere de Rodes. I: Antroponímia". SO, XVIII. 1984.

ARROYO ILERA, FERNANDO, "Estructura demogràfica de Segorbe y su comarca en el siglo XV". Hispania, 112. 1969.

ARROYO ILERA, FERNANDO, "Población y poblamiento en la huerta de

Valencia a fines de la Edad Media". Cuadernos de Geografía, 39-40. Universidad de Valencia. 1986.

BARCELÓ I CRESPI, MARIA, "Anotacions sobre l'interès de les talles com a repertori antroponímic: segle XV". SO, X. 1982.

BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, "La morería de Valencia en el reinado de Juan II". Saitabi, XXX. 1980.

BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, "Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto". Universidad de Valencia. 1984.

BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, "Poblamiento y toponomástica de la vall de Gallinera islámica". Saitabi, XXXVII. 1987.

BARCELÓ TORRES, MARIA CARMEN, DOMINGO PEREZ,C. i TEIXIDOR DE OTTO, M.J., "El papel de las ciudades en la configuración del reino de Valencia". Saitabi, XXXIV. 1984.

BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "Cortes del reinado de Fernando el Católico". Universidad de Valencia. 1972.

BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "València en la crisi del segle XV". Edicions 62. Barcelona. 1976.

BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST, "Fernando el Católico". Ed.Península. Barcelona. 1999.

BLASCO GARCÍA, CARMEL i NAVARRO BELMONTE, CARMEN, "Antroponímia musulmana i morisca de la Vall de Novelda (segles XV i XVI)". SO, XLIII. 1991.

BURNS, R.I. , "Diplomatarium I: Introducció". Ed.Tres i Quatre. València. 1988.

CABANES PECOURT, Mª DESAMPARADOS, "Un siglo de demografía medieval: San Mateo, 1373-1499". *Estudios de la Edad Media de la Corona de*

Aragón, tomo 9. 1973.

CABANES PECOURT, Mª DESAMPARADOS , “Aspectos demográficos de la conquista”. *En torno al 750 aniversario*. Valencia. 1989.

CABANES PECOURT, Mª DESAMPARADOS , “Repartiment i antroponimia en la Valencia del segle XIII”. *Revista de Filologia Valenciana*,5, Valencia. 1998.

CABESTANY I FORT, JOAN F., “L'onomàstica tarragonina en el "llibre de la passada del mur" (1428-1429)”. *SO*, XVII. 1984.

CANDELA I GONZÁLVEZ, GLORIA i GARCIA I GRAU, MANUEL , “Breu anàlisi dels cognoms de les cartes-pobles del segle XIII al baix i alt Maestrat”. *SO*, XL. 1990.

CANDELA I GONZÁLVEZ, GLORIA i GARCIA I GRAU, MANUEL , “Aproximació als antropònims de procedència de les cartes-pobles del segle XIII al baix i alt Maestrat”. *SO*, XLIII. 1991.

CANO, JOSEP A. i CASANOVA, EMILI, “Els llinatges d'Ontinyent entre 1343 i 1867”. *SO*, XXVI. 1986.

CANO, MARÍA ANTONIA i MARTINES, JOSEP, “Onomàstica en els capbreus de l'església parroquial del Castell de Guadalest (La Marina, País Valencià) de 1518 i 1519”. *SO*, XLIX.

CARBONELL BOIRA, MARIA JOSÉ i SIMÓ QUEROL, ENCARNACIÓN, “La tradició antroponímica a la Jana en la transició de l'època medieval a la moderna (s. XIV-XVI)”. *SO*, XLII.

CÁRCEL ORTÍ, M^aMILAGROS, “Onomàstica de la diòcesi de València a través d'un "breviarium benefitii": cognoms (segle XVI)”. *SO*, XXIII. 1985.

CÁRCEL ORTÍ, M^aMILAGROS, “Advocaciones religiosas y onomástica en la diócesis de Valencia (siglo XVI)”. *Medievalia*, 10. 1992.

CASAS TORRES, JOSE MANUEL et alii, “España. Atlas e índices de sus

términos municipales”. Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid. 1969.

CASTAÑEDA Y ALCOVER, VICENTE (editor), “Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia”. Madrid. 1919. Edició facsimil. Consell Valencià de Cultura. València. 1998. 2 vols.

CASTELLVELL, VENTURA, “Els habitants de Morella i les seues aldees en el 1397”. SO, XLIX.

CASTILLO DEL CARPIO, JOSÉ MARÍA, “El sistema tributario del Reino de Valencia durante el siglo XVI”. *Estudis: Revista de historia moderna*, 19. Valencia. 1993.

CAVANILLES, ANTONIO JOSEF, “Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia”. Madrid. Imprenta Real. 1795. Edició facsimil. Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló. 1991.

CHACÓN JIMÉNEZ, FRANCISCO, “Nuevas tendencias de la demografía histórica en España: las investigaciones sobre historia de la familia”. *BADH*, IX, 2. 1991.

CHINER GIMENO, JAIME J. , “Aportación a la antroponimia morisca de Castellón: los moros propietarios de tierras en la batllía de Vila-Real (1608)”. SO, XLIII.

CHINER GIMENO, JAIME J. , “Aportación a la antroponimia del condado de Oliva: las tomas de posesión de don Serafín Centelles (1558)”. SO, XLIX.

COROMINES, JOAN, “Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana”. Ed. Curial, Barcelona, 1980-81. 3 vols.

CORTÈS, JOSEPA, “L'antroponimia medieval i moderna de Sueca (1399-1680)”. SO, XXV. 1986.

- CORTÉS, VICENTA, “La esclavitud en Valencia durante el reinado de los Reyes Católicos (1479-1516)”. Excmo. Ayuntamiento de Valencia. 1964.
- DÍAZ DE RÁBAGO, CARMEN, “La propiedad de las tierras en la morería de Castellón de la Plana: 1462-1527”. *Sharq al-Andalus*, 9. Alicante. 1992.
- IGLÉSIES, JOSEP, “Antroponímia del 1553 (Fogatge de Catalunya)”. *SO*, XV. 1984.
- IGLÉSIES, JOSEP, “El fogatge de 1497: estudi i transcripció”. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona. 1992.
- ESTEBAN CHAPAPRÍA, JULIÀ i ROSSELLÓ VERGER, VICENÇ M., “La façana septentrional de la ciutat de València”. Bancaixa. València. 1999.
- FALOMIR FAUS, MIGUEL, “Arte en Valencia, 1472-1522”. Consell Valencià de Cultura. 1996.
- FARRENY I SISTAC, MARIA DOLORS, “Coltellades, encanteris i altres assaigs del segle XV a Lleida. La Rauxa i el seny dels antropònims”. *SO*, XIII. 1983.
- FERRER NAVARRO, RAMÓN, “La Plana: su estructura demográfica en el siglo XV”. *Cuadernos de Historia. Anexos de la revista Hispania*, 5. Madrid. 1975.
- FERRER NAVARRO, RAMÓN, “Aspectes demografics de la conquesta”. *En torno al 750 aniversario*. Valencia. 1989.
- FURIÓ DIEGO, ANTONI, “Camperols del País Valencià”. Ed. Institut Alfons el Magnànim. València. 1982.
- FURIÓ DIEGO, ANTONI, “El camperolat valencià en la Edat Mitjana: demografia i economia rural en la Ribera (segles XIII-XVI)”. Tesi doctoral inèdita. Universitat de València. 1986.
- FURIÓ DIEGO, ANTONI, “Onomàstica medieval d'Alzira. Noms, cognoms i renoms”. *SO*, XXIII. 1985.
- FURIÓ DIEGO, ANTONI, “Història del País Valencià”. Ed. Alfons el Magnànim.

València. 1995.

FURIÓ DIEGO, ANTONI, "El poder d'imposar: tributs, impostos i rendes. Els beneficiaris de l'exacció fiscal". Curs de doctorat interuniversitari *Les formes del poder en la societat medieval*. Institut Joan Lluís Vives. Morella. 13-17 setembre de 1999.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "Las Germanías de Valencia". Tesi de llicenciatura inèdita. Universitat de València. 1970.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "Notas sobre población y urbanismo en la Valencia del siglo XVI". *Saitabi*, XXV. 1975.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "Orígenes de la Inquisición española. El tribunal de Valencia (1478-1530)". Ed. Península. Barcelona. 1976.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "El censo de 1510 y la población valenciana de la primera mitad del siglo XVI". *Saitabi*, XXVI. 1976.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "La ganadería valenciana en el siglo XVI". *Saitabi*, XXVII. 1977.

GARCÍA CÁRCEL, RICARDO, "La revolta de les Germanies". Institució Alfons el Magnànim. València. 1981.

GARCIA GARCIA, FERRAN, "El monestir i la mesquita. Societat i economia agrària en la Valldigna (segles XIII-XVI)". Tesi doctoral inèdita. València. 1986.

GARCÍA MARTÍNEZ, VICENT i PONS ALÓS, VICENT, "L'antroponímia a través dels registres parroquials: noms de bateig a Aiora, Xàtiva i Carcaixent (segles XVI-XVIII)". *SO*, XXVIII. 1987.

GARCIA-OLIVER GARCIA, FERRAN, "Cistercens del País Valencià. El monestir de la Valldigna (1298-1530)". *Tres i Quatre*. València. 1998.

GARRIDO ARCE, ESTRELLA, "Casa y compañía: la familia en la huerta de Valencia, siglo XVIII. Algunas reflexiones teóricas y metodológicas". *BADH*, X,

3. 1992.

GARRIDO ARCE, ESTRELLA, “La imposible igualdad. Familia y estrategias hereditarias en la huerta de Valencia a mediados del siglo XVIII”. *BADH*, X, 3. 1992.

GIMENO BETÍ, LLUÍS , “Motivacions dels renoms de la Plana Baixa (II)”. *SO*, XIV. 1984.

GIMENO BETÍ, LLUÍS, “Antroponímia castellonenca dels segles XIV-XVI-XVIII”. *SO*, XXIII. València. 1983.

GIMENO BETÍ, LLUÍS, “Antroponímia jueva castellonenca dels segles XIV i XV”. *SO*, XXIII. València. 1983.

GRAU MONSERRAT, MANUEL, “La peste negra en Morella”. *BSCC*. 1970.

GRAULLERA SANZ, VICENTE, “Los hosteleros del burdel de Valencia”. *Revista d'Història Medieval*, 1. València. 1990.

GUAL CAMARENA, MIGUEL, “Vocabulario del comercio medieval”. *Diputación Provincial de Tarragona*. 1968.

GUINOT RODRÍGUEZ, ENRIC, “Demografía medieval del nord del País Valencià”. *Estudis sobre la població del País Valencià*. Valencia. 1988.

GUINOT RODRÍGUEZ, ENRIC, “Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval”. *Lluís de Santàngel i el seu temps. Congrés Internacional València 5 al 8 d'octubre de 1987*. Ajuntament de València. 1992.

GUINOT RODRÍGUEZ, ENRIC, “El patrimoni reial al País Valencià a inicis del segle XV”. *Anuario de Estudios Medievales*, 22. CSIC. Barcelona. 1992.

GUINOT RODRÍGUEZ, ENRIC, “Els límits del Regne. El procés de formació territorial al País Valencià medieval (1238-1500)”. Ed. Alfons el Magnànim. València. 1995.

GUINOT RODRIGUEZ, ENRIC, “Els fundadors del Regne de València”. Tres i Quatre. València. 1999.

GUIRAL-HADZIIOSSIF, JACQUELINE, “Valencia puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)”. Edicions Alfons el Magnànim. València. 1989.

HALPERIN DONGHI, TULLIO, “Un conflicto nacional. Moriscos y cristianos viejos en Valencia”. Edicions Alfons el Magnànim. València. 1980.

HAMILTON, EARL J., “Money, prices and wages in Valencia, Aragon and Navarre, 1351-1500”. Harvard University Press. Cambridge. Massachussets. 1936.

HINOJOSA MONTALVO, JOSÉ, “Demografía y poblamiento de Alicante durante la Baja Edad Media: siglos XIII-XV”. *Estudios de Historia Medieval. Homenaje a Luis Suárez*. Valladolid. 1991.

IGUAL LUIS, DAVID, “Valencia e Italia en el siglo XV. Rutas, mercados y hombres de negocios en el espacio económico del Mediterráneo occidental”. Bancaixa. Vila-real. 1998.

IGUAL LUIS, DAVID i NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, “Estudi antroponímic de l'emigració italiana a València (segles XV-XVI)”. SO. Ontinyent. 1997.

IRADIEL MURUGARREN, PAULINO. “L'evolució econòmica (segle XV)”. *Història del País Valencià*. Volum II. Edicions 62. València. 1989.

IVARS CERVERA, JOAN, “El fogatge de 1381 i el morabatí de 1403 de Dénia i Xàbia”. *III Congrés d'estiu de la Marina Alta*. 1990.

KÜCHLER, WINFRIED, “Les finances de la Corona d'Aragó al segle XV (regnats d'Alfons V i Joan II)”. Ed. Alfons el Magnànim, València. 1997.

LABARTA, ANA, “La onomástica de los moriscos valencianos”. CSIC. Madrid. 1987.

LABARTA, ANA, “Vocabulario básico árabe-español”. Universidad de Córdoba.

1990.

LAPEYRE, HENRY, "Geografía de la España Morisca". Diputació Provincial de València. València. 1986.

LIVI BACCI, MASSIMO y REHER, DAVID SVEN, "Otras vías hacia el pasado: de series vitales a dinámicas demográficas en poblaciones históricas". *BADH*, IX, 3. 1991.

LLORENS, PEREGRIN-LUIS, "Los sarracenos de la sierra de Eslida y Vall d'Uxó a fines del siglo XV". *BSCC*, XLII. 1967.

LÓPEZ ELUM, PEDRO, "El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (siglos XIII-XVII)". Resumen de tesis doctoral. Valencia. 1972.

LÓPEZ ELUM, PEDRO, "La población de la morería de Játiva (1493)". *Estudios de Historia de Valencia*. 1978.

LÓPEZ ELUM, PEDRO, "La población de Alzira en el siglo XV". *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, tomo II. Madrid. 1985

LÓPEZ ELUM, PEDRO, "Un gravamen sobre la población musulmana del Reino de Valencia: el impuesto del besante (siglos XIII-XV)". *Estudios dedicados a Juan Peset Aleixandre*, tomo II. Valencia. 1982.

LOPEZ ELUM, PEDRO, "Crevillent: 1399-1419. Datos de su demografía y economía". *Saitabi*, XLI. 1991.

MAGDALENA NOMDEDEU, J. RAMÓN, "Antroponimia semítica castellonenca: jueus i mudéjars al segle XV". *SO*, XLIX. 1992.

MARSÀ et alii, "Antropònims barcelonins el 1389". *SO*, XX. 1985.

MARTÍ MESTRE, JOAQUIM, "Toponímia dels segles XVI i XVII al Libre de Antiquitats de la Seu de València". *SO*, LVII. 1994.

MARTINEZ FERRANDO, Jesús ERNEST, "Un interessant índex històric de

pobles valencians". BSCC, XVI. 1935.

MATEU Y LLOPIS, FELIPE , "Nómina de los musulmanes del coll de Rates, del reino de Valencia, en 1409". Al-Andalus. 1942.

MEYERSON, M.D., "Los mudéjares de Valencia en tiempos de Fernando e Isabel". Valencia. 1994.

MIRA JÓDAR, ANTONIO JOSÉ, "Evolución demográfica de la vall d'Albaida-L'Alcoiá a finales de la edad media: las villas reales (1415-1530)". Almaig, X. Ontinyent. 1994.

MIRALLES I MONSERRAT, JOAN, "Normes per a l'aplec i l'estudi dels malnoms". SO, I. 1980.

MIRALLES, JOSEP, "Demografia i onomàstica dels ports de Morella". BSCC, XLIV. 1968.

MOLL, F. DE B., "Els linatges catalans". Palma de Mallorca. 1982.

MUÑOZ POMER, MARÍA ROSA , "Antroponimia y toponimia en las fuentes fiscales de la Generalidad". SO, CXLIII. 1991.

MUÑOZ POMER, MARÍA ROSA, "Las cortes valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV". Anuario de Estudios Medievales, 22. CSIC. Barcelona. 1992.

MUÑOZ POMER, MARÍA ROSA , "La documentación parlamentaria y la "revolución multimedia"". *Aragón en la Baja Edad Media. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros*. Universidad de Zaragoza. Zaragoza. 1999.
2 vols

NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, "El despegue de la industria sedera en la Valencia del siglo XV". Consell Valencià de Cultura. 1992.

NAVARRO ESPINACH, GERMÁN, "Los orígenes de la sedería valenciana". Ajuntament de València. 1999.

- PÉREZ GARCÍA, JOSÉ MANUEL, “La familia campesina en la huerta de Valencia durante el siglo XVIII”. *BADH*, VI, 2. 1988.
- PÉREZ GARCÍA, PABLO, “La comparsa de los malhechores. Valencia 1479-1518”. *Diputació de València. València*. 1990.
- PÉREZ MOREDA, VICENTE, “Respuestas demográficas ante la coyuntura económica en la España rural del Antiguo Régimen”. *BADH*, VI, 3. 1988.
- PÉREZ PUCHAL, PEDRO, “La población del pais valenciano hasta la época estadística”. *Cuadernos de Geografía 10. Universidad de Valencia*. 1972.
- PÉREZ PUCHAL, PEDRO, “Fuentes y métodos de la demografía histórica”. *Estudios Geográficos*, 130. *CSIC. Instituto J.S. Elcano*. 1973
- PILES ROS, LEOPOLDO, “Apuntes para la historia económico social de Valencia durante el siglo XV”. *Ayuntamiento de Valencia*, 1969.
- PILES ROS, LEOPOLDO, “La población de Valencia a través de los Libres de Avehinaments (1400-1449)”. *Ayuntamiento de Valencia*. 1978.
- PITA MERCÉ, RODERIC , “Cognoms dels jueus del call de Lleida en llur fase final 1491-1492”. *SO*, XV. 1984.
- POVEDA NAVARRO, ANTONIO M., “Aproximación a la demografía bajo-medieval de la comarca del Medio Vinalopó (Alicante)”. *Anales de la Universidad de Alicante*. 1987.
- POVEDA NAVARRO, ANTONIO M., “Demografía mudéjar, cristiana y judía en Elda en la Baja Edad media (ss. XIV-XV)”.
1996.
- RABASSA I VAQUER, CARLES, “Cojuntura econòmica i desenvolupament comercial als ports de Morella segles XIV-XV”. *Tesi doctoral inèdita. Valencia*. 1996.
- REGLÀ CAMPISTOL, JOAN, “Aproximació a la història del País Valencià”. *L'Estel. València*. 1968.

REHER, DAVID SVEN, "Fluctuaciones económicas y comportamiento demográfico en la España urbana". *BADH*, VI, 3. 1988.

RIERA I SANS, JAUME, "Antroponímia jueva mallorquina (segles XIII-XV)". *SO*, X. 1982.

RIU, MANUEL, "Antroponímia barcelonina del segle XIV". *SO*, XV. 1984.

ROCA TRAVER, FRANCISCO A., "Cuestiones de demografía medieval". *Hispania*, 50. 1953.

ROCA TRAVER, FRANCISCO A., "La inmigración a la Valencia medieval". *BSCC*, LII y LIII. 1976 y 1977.

ROSELLÓ VERGER, VICENÇ M., "La toponímia urbana de la València de 1704 segons el plànol de Tomàs Vicent Tosca". *SO*, XVII Col·loqui. Barcelona. 1992.

RUBIO VELA, AGUSTIN, "Sobre la població de Valencia en el cuatrocientos (Nota demográfica)". *BSCC*, LVI. 1980.

RUBIO VELA, AGUSTÍN, "La población de Valencia en la Baja Edad Media". *Hispania*, 190. 1995.

RUBIO VELA, AGUSTÍN, "Epistolario de la Valencia Medieval (II)". *Biblioteca Sanchis Guarner*, 43. Valencia-Barcelona. 1998.

RUBIO VELA, AGUSTÍN i RODRIGO LIZONDO, MATEU, "Antroponímia valenciana del segle XIV". *Biblioteca Sanchis Guarner*, 38. Valencia-Barcelona. 1998.

RUZAFÁ GARCÍA, MANUEL, "El matrimonio en la familia mudéjar valenciana". *Sharq al-Andalus*, 9. Alicante. 1992.

SAITO, OSAMU, "Demografía histórica: realizaciones y expectativas". *BADH*, XV, II. 1997

SALVÁ Y BALLESTER, ADOLFO , "Los moriscos valencianos en 1527 y 1528".

BSCC, XVI. 1935.

SALVADOR ESTEBAN, EMILIA, "Presencia italiana en la Valencia del siglo XVI. El fenómeno del avecindamiento". Saitabi, XXXVI. Valencia. 1988.

SÁNCHEZ ADELL, JOSÉ, "Castellón de la Plana en la baja edad media. La población y sus elementos". BSCC, LI. 1975.

SÁNCHEZ ADELL, JOSÉ, "La inmigración en Castellón de la Plana durante los siglos XV, XVI y XVII". Cuadernos de Geografía, 19. Universidad de Valencia. 1976.

SÁNCHEZ ADELL, JOSÉ, "Onomástica y movilidad de población en la villa de Castellón de la Plana (siglos XIV-XVIII)". Saitabi, XXVIII. 1978.

SÁNCHEZ ADELL, JOSÉ, "Nuevos datos para la demografía de Castellón de la Plana en el siglo XV". BSCC, 67. 1991.

SANCHIS GUARNER, MANUEL, "La ciutat de València. Síntesi d'Història i de Geografia urbana". Cercle de Belles Arts. València. 1972.

SANCHIS SIVERA, JOSÉ, "Vida íntima de los valencianos en época foral". Ed. Aitana. Altea. 1993.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, ALVARO, "Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo XV". Diputación Provincial de Valencia. 1966.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, ALVARO, "La demografía en el contexto de Valencia. Siglo XV". Acta Medievalia, 9. 1988.

SEVILLANO COLOM, FRANCISCO, "Las empresas nacionales de los Reyes Católicos y la aportación económica de la ciudad de Valencia". Hispania, 57. 1954.

VERCHER LLETÍ, SALVADOR, "Antroponimia morisca de Corbera (València): 1563-1609". SO, XLVI. 1991.

VICIANO, PAU, "La gestió econòmica de un monestir cistercenc femení: La

Saïdia de València a la fi del segle XV". Revista d'Història Medieval, 2. València. 1991.

VICIANO, PAU, "La temptació de la memòria". Tres i Quatre. València. 1995.

VIDAL BELTRAN, ELISEO, "Valencia en la época de Juan I". Valencia. 1972.